EX·LIBRIS
BIBLIOTEKI
AKADEMII
MEDYCZNEJ
W·LUBLINIE

3411

Biblioteka Towarz. Lekarsk.
gub. Lubelskiej

FORMULARE

CZYLI

NAUKA

O SZTUCZNÉM PRZEPISYWANIU LÉKARSTW.

przez

JANA BOGUMIRA FREYERA

DOKTORA MEDYCYNY I CHIRURGII. PROFESSORA ZWYCZAYNÉGO W WYDZIALE AKADEMICKO-WARSZAWSKIM NAUK LÉKARSKICH. FIZYKA DEPARTAMÉNTU WARSZAWSKIÉGO. TOWARZYSTW FYTOGRAFICZNÉGO I PRZYIACIÓŁ SZTUKI BABIÉNIA GETYNSKICH CZŁONKA.

z wyrytą znaków farmaceutycznych tabellą.

W WARSZAWIE

w Drukarni Xięży Piiarów.

1816.

BIBLIOTEKA UNIWERSYTETU MEDYCZNEGO w Lublinie
39054

Et tempora nosse oportet, et morbi conditionem cuivis medicamento opportunam; —— sine qua opportunitatum cognitione quaecunque medicatio mala est, non remediorum vitio, sed inscientia Medentis.

Stoll *Ratio medendi III.* p. 165.

Uniwersytet Medyczny w Lublinie
nr inw.: XX - 39997
BG 39054

JAŚNIE WIELMOŻNÉMU

STANISŁAWOWI

STASZIC

RADZCY STANU, PREZESOWI TOWARZYSTWA KRÓLEWSKIÉGO WARSZAWSKIÉGO PRZYIACIÓŁ NAUK, PREZESOWI RADY WYDZIAŁU AKADEMICKO-WARSZAWSKIÉGO NAUK LÉKARSKICH i t. d.

O NARODOWĄ OŚWIATĘ

i WZROST NAUK BEZPRZYKŁADNIE ZASŁUŻONEMU

MĘŻOWI.

Niniéyszy w ięzyku narodowym prac swoich piérwiaſtek, w hołd głębokiégo uszanowania przypisać ośmielá się.

Autor

Do Czytelnika.

Przy układzie dzieła niniejszego miałem zamiar troiaki:

Naprzód, *Formularze uważając iako część umiejętności lékarskiéy odrębną, od innych stosunek do niéy maiących nauk, iako to, Chémii i Terapii odłączyć.*

Od czasów iuż Gaubiiusza, którego dzieła w tym przedmiocie klassycznego, żaden z późniejszych pisarzy dokładnością (co do rozprawy iako takiéy) nie przewyższył, w teraźniejszém wydoskonaleniu nauki lékarskiéy, żadnego dzieła nie mamy, w którémby czysty téy nauki zamiar, wraz z jéy użytecznością za loiczne prawidła rozprawy były uważanémi. Taż bowiém nauka oraz podział formuł, tak z widoku terapeutycznego (A. Schmidt), *który téy zupełnie iest obcym, iako i czysto chémicznego,* (Ebermaier) *oraz technicznego, t. i. ze względu przystosowania przepisów do miejsc ciała szczególnych ułożoną* (Kapp), *wartość nauki odrębnéy koniecznie utracą. — Jakim się sposobém podobnych zdrożności wystrzegałem, czytelnik z samego porządku treści przekonać się raczy. —*

Dzieła naukowe w tym przedmiocie, względnie na przyięte wyrazy techniczne, prawidła szczególne, iakie zachowywać przypależy i rodzaie form, odmiennego wybo-

ru i sposobu przepisywania wymagaiące, tak mało wzorów nauczaiących zawiérać zwykły (Wolfart), *iż lékarz po ukończoney naukowości praktykować zamyślaiący, ieżeli innych sposobów do wykształcenia siebie nié miał, niezliczonych trudności w wykonaniu doznawá. Mimo że nic nié má łatwieyszégo iak formuły spisywać, iednak ułożenie ich w pewien zamiarowi dogodny syſtemat, i wybor iſtotnie nauczaiących, wielu trudnościom podlegá. Wyſtrzegaiąc się, pochlebiam sobie, w jch pomnożeniu wszelkiégo zbytku; podziałém ſtosownym przepisów, poiedyncze formy lékarſtw obiaśniaiących, potrzebne w każdym kursie bez naruszenia głównégo porządku, wzorów odmienianie nauczycielowi ułatwiłém.*

Powtóre. *Gdy dokończaiąc rozprawę o poiedynczym śrzodku w Materyi medycznéy, doza, forma i połączenie oſtatniégo z osobna wyszczególnione bydź powinné, sądzę rzeczą przyzwoitszą, aby wzory iakié niektórzy autorowie* (Mellin, Jahn, Segnitz *i inni*) *rozprawom przyłączyli, we Formularze umieścić, przez coby podane w niém przepisy prócz zasad sztucznégo przepisywania lékarſtw, zarazém i według zacytowanégo w Materyi medycznéy numeru formuły, użyteczność względém dozy, formy i połączenia ważnieyszych śrzodków obiaśniły. Sposób przepisywania zaś mniéy ważnych, ile że wszyſtkié wyszczególnić trudno, z poró-*

wnania z innémi łatwo poznać się daie, które podane w tym razie numera wskazywać maią.—

Tá ieſt też właśnie przyczyna, dlá czégo Formularze, choć ieſt nauką na zasadach Materyi medycznéy iſtotnie wspartą, oſtatnią w druku poprzedzá.

Po trzecie. *Było moim zamiarém początkowému lékarzowi podawać wzory przykładné, mniéy niżby zasłużyły używané, i znakomitą użyteczność w pewnych przypadkach chorobliwych za sobą maiące, a za tém ſtarania wszelkiégo wieku zacnych lékarzy* (Fuller, Vogler, Piderit, Pipenbring, Auguſtin *i innych*) *ile tylko z powyższémi zamiarami mogło bydź zgodném, w tém dziele zjednoczyć.—*

Nakoniec maią niniéyszé wzory służyć do kształcenia rozsądku młodzieży lékarskiéy, lecz bynaymniéy nie do wpaiania w ich pamięć, i ubolewałbym wieloe nad łożoną pracą, gdyby iaki mechaniczny lékarz, kiedykolwiek nadużycia mógł się dopuścić.—

Czyli zaś tych zámiarów iſtotnie dopiąłem? znawcom do rozstrzygnienia zoſtawiam.

Dan w Warszawie d. 16 *Czerwca* 1816.

F.

PORZĄDEK TREŚCI.

ODDZIAŁ PIERWSZY.

O ułożeniu recept w ogólności.

Przedmiot nauki. — Definicyia . §. 1
Definicyia formuły. Wnioski 3. . . 2
Zamiar nauki i widok z którego powinna bydź uważaną. 3
Nie iest nauką *a priori*, lecz z doświadczenia zebraną. 4
Trzy główné części recepty . . . 5
I. *Treść iey* 6
II. *Forma obraná*: podział na . . 7
1. wewnętrzné i zewnętrzné
2. poiedynczé i złożoné
3. ſtałé i płynné.
III. *Sposób przepisywania*: co do niégo należy? 8
1. Terminologiia lékarſtw . . 9
A. z króleſtwa kopalnégo
B. z króleſtw organicznych.
Przyzwoitość wyboru nazwisk.
2. Język łaciński: dláczégo potrzebny? 10
3. Złożoność śrzodków w recepcie: . 11
przepis poiedynczy } powody
przepis złożony }
4. Oznaczenie ilości: dlá czégo według wag 12
5. Doza szczególná i ogólná . . 13

6. Doza szczególná w przepisie poiedynczym do wieku chorégo przystosowaná. . . . . §. 14
7. Doza szczególná w przepisie złożonym, gdzie środki połączone . . 15
A. są równodziałaiące, co do skutku i do dozy.
B. są równodziałaiące, co do skutku, lecz bynaymniéy nie co do dozy.
C. są odmiennie działaiące, co do skutku i do dozy.
8. Skracanie wyrazów recepty: iak dalece na nie zezwolić można? treści, — wagi, — iéy ilości i wskazania dla aptékarza tyczących się. . . . 16
9. Znaki alchémiczné, ich tłumaczenie na osobnéy tabelli. . . . 17
10. Porządek w przepisywaniu formuły zachowanym bydź maiący. . . 18
A. według liniy pionowych.
B. według liniy poziomych.
C. według przyrządzenia lékarstw.
D. według przeznaczenia każdégo ze środków obranych.
E. według zaufania które w nié lékarz pokłada.
F. według rodzaiu środków poiedynczych.
Położenie krések.
11. Oznaczenie ilości wagi w szczególności. 19
12. Wskazanie dla aptékarza. . . 29
13. Signatura: w jakim ięzyku? opieczętowanie lékarstw. . . . 24

14. Data recepty. . . . §. 22
15. Nazwisko chorégo. . . . 23
16. Podpis lékarza. . . . 24
Rekwizyta do pisania formuły. . . 25
Zamiar tak napisanéy: iak na korzyść chorégo dopiná się? 26

ODDZIAŁ DRUGI.

O ułożeniu recept w szczególności.

I. Formy lékarstw stałych.

1. *Substancyia* 27
2. *Proszek.* Definicyia. . . 28
A. *Proszek gruby.* Wybór środków.— Wskazanie dlá aptékarza.— Signatura. 29
a. *do wywaru.* 30
b. *do naparzania.* . . . 31
c. *do naparzania z wywarém* . 32
d. *do nalaniu zimnégo.* . . 33
α. wodą.
β. winém.
e. *do kadzenia.* . . . 34
f. *do okładan suchych.* . . 35
g. — — *płynnych* . . 36
h. — — *papkowatych* . 37
i. *do spryćowania.* . . 38
α. w kiszkę odchodową.
β. w pochwę macicy. . 39
k. *do płókania gardła.* . . 40
do płókania ust.
l. *do kąpieli.* 41

α. z płynu kropliſtégo złożonéy.
aa. powszechnéy
bb. miéyscowéy
do kąpieli nożnéy . . §. 42
do kąpieli ręcznéy . . 43
przemywanie ciała.
kropienie
β. z płynu parowego . . 44
B. *Proszek miałki.* Definicyia.— Stopień miałkości. — Srzodki przydatné. — Wskazanie dlá aptékarza. — Uſtanowienie dozy szczególnéy. — Signatura 45
a. *do użycia wewnętrznégo.* Wzory w których 46
α. doza szczególna chorému zoſtawuie się,
β. doza szczególná mnożyć się każe, 47
γ. doza ogólná má bydź podzielona. 48
b. *do użycia zewnętrznégo* . 49
α. *Adspergo.*
β. *Errhinum.* . . . 50
γ. *Dentifricium.* . . 51
δ. *Xerocollyrium.* . . 52
3. *Kąsek.*— Wybór śrzodków.— Wskazanie dlá aptékarza.— Signatura . 53
4. *Pigułki.* — Wybór śrzodków. — Wskazanie dlá aptékarza. — Signatura. — Korzyści téy formy. . . 54
Sposoby przepisywania.
a. *formuł poiedynczych.*— z extraktami właściwémi, — gumą arabską, — sokiém lukrecyiowym i bułką . 55
b. *formuł złożonych* . . . 56

α. Doza szczególna wszystkich lub iédnégo tylko środka iest mniéyszą od granu.
β. Doza szczególná środków iest większą od granu. . . §. 57.
aa. Doza ogólná i szczególná dzieli się według liczby dziesiętnéy na N. części. — Przykłady.
Uwagi nad dokładnością tégo sposobu.
bb. środki połączoné, układaią się w równym lub iakimkolwiekbądź pewnym do siebie stosunku. . . . 58
5. *Kołaczki.* — Definicyia. — Wybór środków, ich stosunek do siebie. — Wskazanie dla aptekarza i chorégo. 59
Trociczki
6. *Tabliczki* czyli *morselle.* . 60
7. *Kółeczka* czyli *krążki.* . . 61
8. *Plaster.* — Definicyia. — Ciała przygodné. — Stosunek. — Porządek i sposoby tłumaczenia się. — Doza ogólná. — Doza szczególná i sposoby oznaczenia iéy. — Signatura. — Korzyści téy formy. 62
Formuły obiaśniaiące . . 63
a. *Plaster w istotném znaczeniu.*
α. Formuły poiedyncze.
β. Połączenia formuł officynalnych z innémi środkami.
γ. Formuły magistralné.
aa. z połączenia oléiów, żywic i proszku wynikłé.

bb. środki poiedyncze płynami zmiękczane.
cc. płyny w plaster tworzone.
dd. *Cropax.*
ee. *Sparadrapum.*
b. *Cataplasma emplastrodes.*
9. *Cerot.* . . . . . §. 64
10. *Kataplazm surowy* czyli *ciasto* . 65
11. *Świeczki* 66
12. *Czopek* 67
Czopki maciczne i kule.
II. Formy lékarstw płynnych. . 68
13. *Soki wycisnięte*
14. *Wywar* 69
A. w ogólności. — Definicyia. — Srzodki przygodné. — Wskazanie dla aptékarza. — Sposoby tłumaczenia się iemu. — Signatura.
B. w szczególności.
a do użytku wewnętrznego.
α. *Wywar w istotném znaczeniu* 70
β. *Ptyzana:* 71
γ. *Galareta* . . . 72
b. do użytku zewnętrznego: iako 73
Gargarisma, — *Collutorium*, — *Lotio*, — *Hygrocollyrium*, — *Fomentum humidum*, — *Injectio*, — i *Enema*. —
15. *Nalanie.* — Definicyia. — Srzodki przydatné. — Wskazanie dla aptékarza. — Signatura. — Korzyści. — Podział: . 74
A. *do użycia wewnętrznego.*
a. *nalanie płyném zimnym* . 75

α. wodą pospolitą i przekropioną wonną, a to bądź przeciéraniém bądź też trawieniém.
β. nalanie płyném fermentowanym winnym . . . . . §. 76
Winém istotném i sztucznem. *Claretum*. 77
Miodém sytym i piwém . 78
γ. nalanie płyném do fermentacyi winnéy zdatnym, . . 79
Srzodki wyfermentowané winné i piwné.
b. *nalanie płynem wreiącym uskutecznione* czyli *Naparzanie*. 80
α. wodą wreiącą:
β. ieżeli na raz do użycia, zowie się łyk: 81
γ. mlékiém gotuiącym się zrządzane czyli sérwatki. . . 82
B. *Do użytku zewnętrznego*: iako . 83
Lotio, *Fomentum humidum* i *Collutorium*.
16. *Wywar z naparzaniém*. . 84
17. *Naparzanie z wywarém*. . 85
18. *Rozciek*. 86
A. *w istotném znaczeniu*. . . 87
a. do użytku wewnętrznego.
b. do użytku zewnętrznego: iako 88
Collyrium, — *Errhinum*, — *Gargarisma*, — *Epithema liquidum*, — *Lotio*, — *Frictio*, — *Peniluvium*, — *Injectio in urethram*, — *Injectio in vaginam uteri*, — *Enema*, —

Solutio ad balneum vaporis, — *ad cataplasma coctum.*
B. *Ulep.* . . . . . §. 89
C. *Krople.* — Definicyia. — Ciała przydatné. — Wskazanie dla aptékarza. — Signatura. 90
a do użycia wewnętrznégo. . 91
Wzory kropel wynikłé
a. z zmięszania samych płynów:
β. z rozpuszczenia:
aa. oleiów eterycznych,
bb. soli dzielnych,
cc. fosforu,
dd. extraktów,
ee. żywic,
Uwaga 1,
Uwaga 2. . . 92
b. do użycia zewnętrznégo: iako *collyria.* 93
19. *Mixtura.* — Definicyia. — Ciała przydatne. — Stosunek. — Porządek. — Doza ogólná. — Wskazanie. — Signatura. 94
A. Wzory do użytku wewnętrznégo, i
B. Wzory do użytku zewnętrznégo: iako *Collyrium*, *Injectio in vaginam*, *Epithema liquidum.*
20. *Emulsyia.* — Definicyia. — Srzodki przydatné. — Podział. . . 95
A. *Emulsyia właściwá.* Stosunek między ciałmi przygodnémi, porządek, wskazanie dla aptékarza, Signatura.
a. przépisy proſté.

α. za napóy.
β. za lékarſtwo.
b. przepisy złożone.
B. *Emulsyia niewłaściwá.* Różnica. — Ciała zawieszaiące i ich ſtosunek. §. 96
a. do użytku wewnętrznégo: z oléiu tłuſtégo, (płynnégo i ſtężałégo) kamfory, żywicy, gum żywicznych, fosforu i żywégo srébra.
b. do użytku zewnętrznégo iako: 97.
Enema i *Errhinum.*
21. *Miodek lékarski.* 98
Definicyia. — Ciała przydatné. — Subskrypcyia. — Stosunek dozy ogólnéy. — *Litus*: iégo przykłady.
22. *Konfekt.* 99
23. *Smarowidło* 100
Wzory których zasadą płynności ieſt:
A. *oléy tłusty.*
B. *oléy eteryczny i wyſkok.*
C. *woda.* —
24. *Maść.* 101
A. *przepisy proſté.*
B. *z połączenia maści officynalnych z innémi ſrzodkami wynikłe.*
C. *przepisy magistralné, sporządzoné*
a. samém zmięszaniém ſrzodków przydatnych:
b. ich gotowaniém. —

FORMULARE

ODDZIAŁ PIERWSZY.

O ułożeniu recept w ogólności.

§. 1.

W lékarstwie w jakimkolwiek bądź zamiarze léczenia chorému przepisaném, rozróżnia się iego istota i postać.

Roztrząśnieniém istoty lékarstwa t. i. własności iego fizycznych, chémicznych i dynamicznych zatrudniaią się Farmakologiia, Farmacyia i Materyia medyczna; postać zaś czyli forma, bez któréy nie można sobie wyobrazić środka istotnie lékarskiego materyialnego, którego się ma użyć do poratowania zdrowia, iest właściwym przedmiotém nauki niniéyszéy; — mówię *materyialnego*, ponieważ o środkach lékarskich niematerialnych, np. fizycznych, psychicznych i moralnych, iako nie dawaiących się w aptékach nabywać, w téy rozprawie mowa bydź nie może; — *istotnie lékarskiego*, ponieważ również i środki lékarskie dyietetyczne z ciał odżywnych powzięte (*a potiori*) nie bywaią przedmiotém recept, a zatém i niniéyszéy nauki. — Formulare przeto iest nauką o zasadach, według których ciało lékarskie iakiebądź, poiedyncze lub złożone, stosownie do za-

miaru lékarza, przez niego w przypadku danym za przyzwoite uznane, ma bydź sztucznie z apteki przepisaném, względnie iego przyrządzenia, połączenia i stąd wynikłéy postaci; — a zatém iest ostatnia (*forma*), w którą się lékarstwo tworzy, rzeczą stanowczą, bez względu na mieysce na które śrzodek bezśrednio ma działać; dlatego więc *Gargarisma*, *Injectio*, *Clysma*, *Fomentatio*, i t. p. nie należy uważac za postacie czyli formy różne, tylko ile stanowią odwar, naparzenie, emulsyią, i t. d. —

§. 2.

Forma iaką znawca sztucznie lékarstwu nadaie, przepisuiąc ie w zamiarze léczenia chorego, stanowi obraz przepisu lékarskiego czyli recepty (*formula i. e. medicinalis*). Recepta zatém iest technicznem znawcy wskazaniem formy iakiéybądź lékarstwa tak poiedynczego iako też i złożonego, która się dobiera według zasad Nosologii, Terapii, Farmacyi i Materyi medycznéy, i iako za nayprzyzwoitszą w jakim przypadku choroby uznaną, na piśmie aptékarzowi do wykonania zaleca.

Wniosek 1*wszy*. Każdy więc przepis lékarski, zawiéra zawsze iednę z form w nauce niniéyszéy wyszczególnionych.

Wn: 2*gi*. Każdy przepis lékarski powinien bydź w zamiarze léczenia ułożonym, czyli ten iest domniemanym, czyli też istotnym, inaczéy bowiem nim bydź przestaie.

Wn: 3*ci*. Chcący nabydź niniéyszéy nauki, powinien znać prawa życia w stanie z rowia i choroby, oraz zasady Chémii a szczególniéy

Materyi medycznéy, z którą Formulare w tak ścisłym iest związku, iż ie za część drugą piérwszéy uważać można, gdyż wtenczas tylko uczeń sposób skutkowania lékarstw w ogólności, nie mniéy użytek ich w przypadkach szczególnych w całéy rozległości poznaie, skoro nabędzie zasad do sposobu przepisywania onych, do których wykonywania Klinika bezśrzednio prowadzi.— Nie tylko to, ale można nawet całą naukę niniéyszą uważać za czysty wypadek (*resultatum*) wszystkich poprzedniczych nauk, naukę lékarską stanowiących, tak iż posiadaiący poprzedniczé, niniéyszą bez naymniéyszéy trudności poymuie: nie posiadaiącemu zaś onych staie się próżną i nieużyteczną.

§. 3.

Jednakowoż nié uważa Formulare bynaymniéy na przyzwoitość wyboru ciała lékarskiego, względnie użytku iego terapeutycznégo, lecz tylko na przyzwoitość wyboru względnie formy, w którą má bydź tworzoném i połączenia iego z innémi, według fizycznych, chémicznych, i dynamicznych własności poiedynczych ingredyiensów, tak aby nie ułożono formy, którá fizycznie wykonaną bydź nié może; albo połączenia, które dlá przeciwnych sobie własności dynamicznych, przez to samo na skutkach traci; albo które chémicznie nawzaiem się rozkładá, skoro tylko sám rozkład i wywikłany przez niego trzeci działacz nié był właśnie zamiarem przepisuiącégo.

§. 4.

Formulare iako odrębná nauka, powstała dopiéro w czasach większego wykształcenia sztuki lékarskiéy, gdy taż do stopnia umieiętności wywyższoną została, przez co rozróżniono ią od przyrządzenia i wydawania lékarstw: Formulare iest przeto tylko sztuką empiryczną, t. i. techniką, na zasadach Farmakologii, Chémii i Materyi medycznéy ugrunto aną, ktora ucznia naprowadza do wytłumaczenia się aptékarzowi krótko i powszechnie zrozumiale względnie obranéy formy lékarstwa. — Byłoby zatém niérozsądnie, niedorzecznié i strudniałoby koniecznié, nabycie téyże nauki niepotrzebnié, gdyby, iak whiósł iedén z nowszych autorów miano ią uważać z widoku umieiętności *a priori* iaką ani co do istoty, ani co do iéy zamiaru nigdy bydź nié może. Wprawdzie sposób ten nadaie nauce saméy uczoną postać, lecz odéymuié iéy zrozumiałość i użyteczność, która ostatnia iest prawdziwém *criterium* całéy Filozofii w ogólności, a szczególniéy trudniącéy się przywróceniém zdrowia ludzkiégo. —

§. 5.

W recepcie iako przepisie zawieraiącym postać lékarstwa, uważamy trzy główne części, t. i. iéy *treść, daną formę* i *sposób przepisywania* czyli ułożenia recepty.

§. 6.

Treść każdéy recepty zależy w iéy głównych trzech częściach, bez których przestaie bydź rece-

ptą, t. i. z *ciała lékarskiégo*, iednego przez się lub więcéy; z *przepisu iak sobie aptékarz ma postąpić*, aby otrzymał postać lékarstwa żądaną i z *wskazania danégo chorému, iakim sposobem tak sporządzoną formę przepisanégo lékarstwa má użyć*; a że wspomnione trzy części, do istoty recepty nieodzownie są potrzebnémi, naznaczą się, iak poźniéy o tém będzie mowa, każdéy z nich osobny rząd w pisaniu.

§. 7.

Formy lékarstw czyli postacie im sztucznie nadané, bądź we Farmakopeji kraiowéy obięte (*Formulae officinales*), bądź przez lékarza do przypadku przystosowane (*Form: magistrales*), podzielono:

A. *na wewnętrzné i na zewnętrzne*, czyli raczéy na takié, które są przeznaczoné do użytku wewnętrznego i zewnętrznego; lecz gdy miéysce na iakie lékarstwo bez rzednio má działać, względnie zamiaru nauki zupełnie iest oboiętném (§. 1.) przeto podział rzeczony iest mylnym, gdyż przepis formy iako taki nié doznaie żadnéy istotnéy odmiany (np: czy proszek ma służyć do posypywania, czyli bydź połkniętym) chyba téy, która z przeznaczenia iego wynika: różnica zaś dozy środków przepisanych, która dlá terapeuty nader iest ważną, nie należy do formy i powinná bydź znaną z Materyi medycznéy. —

B. *na formy poiedynczé i złożoné*. — Formą prostą czyli poiedynczą, zowie się przepis wskazuiący:

a. poiedynczy działacz np: siarkę, oley migdałowy i t. d., albo

b. poiedynczy materyiał, bez względu na złożo-

ność iego działaczów, np. miętę pieprzną, rumianek i t. d.

c. poiedynczy preparat np: *Pilulae e resina jalappae*, *Calcaria sulphurato-stibiata* i t. d. a nakoniec:

d. środek poiedynczy iako taki, wszelkim wskazaniom lékarza zadosyć czyniący, w połączeniu z ciałém przez się (przynaymniéy w téy ilości) oboiętném, t. i. stosunkowo bezskuteczném, dodaném w celu uzyskania formy żądanéy, albo też dokładniéyszego podziału lékarstwa: — tak np: pół grana kámfory przez się w proszku zapisanéy, zniknęłoby w papiérku, gdyby nié dodáno choć pół skrupułu cukru, którego skuteczność co do istoty i dozy iest prawie zero: albo ćwierć grana ipekakuany, lub mniéyszá iescze onéy doza, iaká się czasém przepisuie, trudnoby na szalkach zwyczaynych odważyć bez dodatku oboiętnego, który iéy obiętość powiększa. W tém samém rozumieniu może bydź forma kropel za prostą uważáną, skoro do ciała w wodzie rozpuszczalnégo, dodaie się woda, do proszku roślinnego poiedynczego syrop pospolity, w celu uzyskania formy kąsku, albo sok lukrecyiowy zagęszczony do ciała iakiego dzielnégo, maiącégo bydź przepisaném w pigułkach. — W tym przypadku zowie się ciało dynamicznie oboiętné *pośrzedniczém* (*vehiculum*). —

Forma zaś złożona zowie się taká w któréy więcéy niż iedno ciało lékarskie znayduie się przepisaném. Ponieważ przepis lékarski, bez względu na poiedynczość i skład, zawiéra w sobie ogół wskaza-

nia lékarskiego, oraz gdy lékarstwo choć naywięcéy złożone np. dryiakiew, uważaném bydź może za poiedynczy działacz co do szczególnéy istoty, a Formularze nié zatrudniá się przyzwoitością wyboru lékarstw względnie użytku ich terapeutycznégo (§. 3.) podział niniéyszy nám za prawidło rozprawy tém mniéy służyć może, im więcéy rozwlekłego i niépotrzebnégo powtarzania iednakowych zasad koniecznie wymaga: cała bowiem różnica zależy iedynie na odmiennym sposobie przepisywania, który przez się nié iest stanowczym. —

C. *na formy lékarstw stałych i płynnych*: tégo podziału, ile taki w ogólności poięcie nauki saméy ułatwia, iako nayprzyzwoitszégo, późniéy trzymać się będziemy, a to z przyczyny iż błędów w innych podziałach znáyduiących się nié obéymuie, lubo trudno czasém bywa, granicę między lékarstwem stałém i płynném dokładnié oznaczyć. —

§. 8.

Do sposobu przepisywania recepty należy, aby w zamiarze przyniesienia chorému istotnéy korzyści, aptékarzowi krótko i wyraźnie, omiiaiąc niézrozumiałé skracania wyrazów treści recepty, oraz wystrzegaiąc się znaków alchémicznych, w języku, terminologii i porządku przyzwoitych, wskazano lékarstwo, oraz sposób przysposabiania onégo, lub mięszania, gdy z więcéy niż iednégo ingredyiénsu składá się, a nakoniec aby wyszczególniono, w jaki sposób tak sporządzoné i w naczyniu przyzwoitém wydané lékarstwo, przez chorégo má bydź używane, wraz z wyrażeniém dnia przepisu, nazwiska chorégo i lékarza. —

§. 9.

Terminologiia lékarstw czyli sposób wyrażania przedmiotu głównégo recepty, iest raz na zawsze ta, którą Farmakopejia kraiowa wskazuie, i która dla powszechnéy zrozumiałości i unikania pomyłek zawsze w języku łacińskim iest wyrażoną. Dzięki nowszym odkryciom Chémii, iż my ze składém preparatów kopalnych lepiéy obeznali się, i na mieysce dumnych, niezrozumiałych i do omyłek lub połączenia iednakowych ciał prowadzących wyrazów, mamy takie, które skład ich dokładnie tłumaczą, tak pisze się np: zamiast *Sal mirabile Glauberi*, *Natrum sulphuricum*: — zamiast *Sal polychrestum Seignette*, *Tartarus natronatus*:— zamiast *Arcanum duplicatum*, *Kali sulphuricum* i t. d. wszystkie bowiém względnie skuteczności lékarstw, wiele obiecuiące i szumné wyrazy, dowodzą tylko ciemnoty w wiadomościach chémicznych i terapeutycznych, w jakiéy nadawaiący im nazwiska zostawali. — Lékarstwa zaś i preparata z drugich dwóch królestw pochodzące, nie zwykły się przepisywać według nazwisk systematycznych rośliny lub źwierzęcia, które oneż wydaią, lecz według nazwisk aptékarskich w Farmakopeji używanych, a to z następuiących przyczyn:

a. iż roślin z których lékarstwa niektóre pobiéraią się np: Kino, wcale nie znamy.

b. iż niektórych tylko z wielkiém do prawdy podobieństwem domyślamy się np: *Ammoniacum*, *myrrha* i t. p. Tu należy wspomnieć i Ambrę, któréy natura zwierzęca tylko domyślić się daie. —

c. iż przez coraz dokładniéysze śledztwa botaniczné tak gatunki iako i rodzaie roślin często odmienionémi zostaią np: *ipecacuanha*, *jalappa*, *sarsaparilla*, *sandaraca*, *olibanum* i t. p.

d. iż wiele środków roślinnych od więcéy niż iednego gatunku a nawet rodzaiu roślin pobiéranémi bywáią np: *Fol: Sennae*, *Sanguis draconis*, *Colla piscium*, *Cort: Chinae*, *Tacamahaca*, lub zawsze z innemi połączoné np: *Helminthochorton*.

Rzeczoné nazwiska aptékarskié, które zarazem naylepszy gatunek środka każdego oznaczaią, powinné przepisuiącému receptę, z Farmakopeji kraiowéy oraz innych nauk, które naukę niniéyszą poprzedzaią (§. 2. W. 3.) bydź wiadomé. — Ścisłém zachowaniém téy Terminologii udowodniá przepisuiący wiadomość o składzie środków obranych, zapobiega wszelkim zmyłkom w aptéce zdarzać się mogącym i różni się oraz przez to od szarlatana. — Mylnéy Terminologii iaka dawniéy była używaną, przypisać wypadá błędy, które sławni nawet lékarze w pozostałych swych dziełach popełnili, tak np: zostawuie wyraz *Sal polychrestum* czytelnika w niepewności czy *Glaseri* czyli *Seignette*, oraz daie połączenie *Arcani duplicati* i *Salis polychresti Boerhaavii* po równéy części, powód do mniemania, iżby te sole były różnégo rodzaiu, gdy przecię iedná i drugá z siarczanu potażu składaią się. — Chcący podobnéy zdrożności wystrzegać się, z nazwiskami dawniéy użytemi, oraz równą skutecznością gatunków iednégo rodzaiu roślin obeznanym bydź powinién, aby np: *Flores granatorum* i *Balauftia*, *Cortex Mezerei* i *Laureolae* albo *Cnorei* i *Gnidii* nie połączał.

§. 10.

Ponieważ Terminologiia lékarſtw, w języku łacińskim iest wyrażoną, byłoby wcale nieprzyzwoicie i okazało nieznaiomość z językiém, ktory iako ięzyk uczonych powinién bydź znanym, od chcącégo swą uczoność okazać przez podawáne śrzodki lékarskié, gdyby w jnnym ięzyku np: kraiowym, chciano wyrazić sposób przyrządzenia lékarstwa i prowadziłoby to koniecznie do tysiącznych nieporozumień między léczącym i aptékarzém, pominąwszy nawet, że sam geniusz języka, pomieszania z jnnym różniącym się od niégo nie dopuszcá. Lecz tén zwyczáy wprowadzony i iuż za prawidło powszechnié uznany, t. i. pisania ręcepty w języku łacińskim, má prócz przyzwoitości, korzyści swé niézaprzeczoné, a szczególniéy tę, że recepta znawcom w nayodległéyszych częściach świata zamieszkałym ſtaie się zrozumiałą, tak iż w każdém mieyscu dobrze napisaná, gdzie tylko znayduią się aptéki, może bydź sporządzoną, oraz że treść recepty chorym, którzy nie są znawcami zostaie ukrytą, co w niektórych przypadkach dla osób, które bezzasadnemi przesądami lub dziecinną boiaźnią, bądź pewnych rodzaiów lékarstw, bądź poiedynczych, względnie mniemanéy idyiozynkrazyi śrzodków powodować się daią, dlá pożądanégo skutku przedsięwziętéy kuracyi, bywá bardzo wielkiéy wagi. Zupełna bowiém ze strony chorego niéwiadomość o śrzodku przepisanym, mniéy iemu z tégo względu szkodzi, niż urywczo i niegruntownie nabyte wiadomości o lékarstwach. — Ortograficznié i gramatykalnie ułożona recepta iest drugą cechą uczonégo lékarza, nié dlátego aby ięzyk łaciń-

ski rozum miał wpaiać posiadaiącemu onégo (na przeciwnych do wiadczeniach nié zbywa), lecz że gruntowne posiadanie iégo, daié się dorozumieć, że przy innych wspólnie nabytych naukach władze duszy, a mianowicie rozsądek zostały wykształconémi, bez którego lékarz, choć posiada pamięć nadzwyczayną, iednak zostaie tylko partaczém. —

§. 11.

Względem dobiérania lékarstw iest poiedyńczość przepisu raz na zawsze prawidłém:

Quo simplicius, eo melius.

W każdym przypadku, gdziekolwiek iédném ciałém lékarskiém wystarczámy, dodatek innégo działacza nie tylko niepotrzebny, ale nawet szkodliwy. Długié i różnémi śrzodkami razém napełnioné przepisy dowodzą: albo niepewności indywidualnéy przepisuiącégo, względém gatunku choroby, albo braku zaufania w śrzodkach przeciw niéy obranych; albo nakoniec niewiadomości iégo o sposobie skutkowania lékarstw i własnościach chémicznych ciał różnorodnych, które się w tém połączeniu rozkładaią. — Poczynaiący lékarz szczególnie tégo błędu wystrzegać się powinién, inaczéy bowiém pozbawiá się samowolnie indywidualnéy pewności o skutku śrzodka obranego i wystawiá przez wahaiący swóy umysł i zbyt posuniętą staranność, samego chorégo nawet na niebezpieczeństwo: (1) nie mówiąc o

(1) Stolpertus I. p. 51. mówi bardzo pięknie: „równéy umiętności wymagá, nie przeszkadzać zamiarom léczącéy natury, iak lékarstwy ią wspierać.“ — — — —

tém iż przez zbyt liczne połączenie środków, lékarz w szczęśliwym nawet wypadku, rozsądzić nie potrafi, któremu z nich wyzdrowienie chorégo przypisać, przez co nietylko sam względém własnégo przekonania, ale i całá nauka na czyśtych doświadczeniach traci.

Jednakowoż bywaią przypadki, które połączenia więcéy lékarstw razém wymagaią, a to w każdém zdarzeniu, w którém lékarstwo poiedyncze nie odpowiadá wszelkim wskazaniom lékarskim. Łącząc więc środek główny z innémi, zowie się piérwszy *podstawą* (*basis*), dodatki zaś do niégo, iako do środka gatunkowi choroby naywięcéy odpowiedniégo, czynią się w następuiących zamiarach:

A. aby skutek podstawy przepisu co do mocy i do czasu wesprzeć; t. i. aby skutek onéyże sprawić dzielnieyszym i takowy przyśpieszyć: — dodané lékarstwo nazywá się w tym razie *wspiéraiącém* (*adjuvans*): tak dodaiemy np: korzenia serpéntaryi wirginiańskiéy lub innych bodźców lotnych do chiny; wprawdzie dopiná się czasém obu zamiarów przez samo powiększenie dozy lékarstwa, lecz częstokroć dla skutku iakiego pobocznégo, ze zamiarém lékarza nié zgadzaiącego się, a który właśnie w dozie powiększonéy onégoż górować zaczyna, oftatniéy powiększyć nie wolno np: *Belladonna*, *Opium*, galki muskatołowé i t. d. Takowy dodatek, zwłaszcza przez doświadczenia niezawodné, iako skuteczny potwierdzony, w przypadkach życiu zagrażáiących zaniechanym bydź nie powinién, np: dodatek kamfory do

" z przyczyny przynaglonego lékarstw zażycia, więcéy ginie chorych, niżeli z przyczyny opieszałégo." —

Ammonium carbonicum pyro-oleosum w przypadku zapalenia błonowego krtani. —

Gdziekolwiek dodatek wspiéraiący skutek szczególny lub gatunkowy w jakim organie má wzbudzić, zowie się *kieruiącym (dirigens)*, np: dodatek wilczéy wiśni do kamfory, w przypadku gdzie się przez ostatnią w sposobie wzbudzaiącym na nerw optyczny działać zamierzá. —

B. aby skutek poboczny głównégo lékarstwa (zamiarowi lékarza nieodpowiedni) oddalić: — w tym razie zowie się dodatek, lékarstwém *poprawiaiącém (corrigens)*, a to:

a. skoro rzeczony skutek poboczny ieſt iſtotnie szkodliwym, tak np: dodaié się do much hiszpańskich, do wewnętrznégo użytku przepisanych, kamfory, w celu zapobieżenia zapaleniu dróg urynowych i części rodzimych, oraz złotéy siarki antymonu do solanu żywégo srebra łagodnégo, w celu zapobieżenia saliwacyi, skoro oſtatnia zamierzoną nie byłá.

b. skoro smak lékarstwa ieſt przykrym, a to w zamiarze ułagodzenia czyli raczéy utaienia iégo. Ten zamiar w praktyce ieſt bardzo ważnym: sama przykrość bowiém lékarstwa i wſtręt przeznią w chorym wzbudzony, ſtaie się nieraz nudności i womitów przyczyną, a zatém i skutków przez lékarza nie zamierzonych, opacznych i szkodliwych, a to czasém pośrzednio przez to, że przepisane lékarſtwo w żołądku pozoſtać nie może; samá czasém przykrość lékarſtwa daie choremu powód do zniżenia iégo, zamiast zażywania, na własné korzyści, przez co lékarz nie raz w skutkach śrzodków przepisanych za-

wiedzionym bywá, tak iż z oporu którym ztéy niépoznanéy przyczyny choroba idzie, domniemá się iakiéy komplikacyi, plán całéy kuracyi odmienia i przyczyną niewinną dłuższego ciérpienia chorégo ſtaie się. — Wyſtrzegá się więc ile możności lékarstw przykrych zwłaſzcza u dzieci i drażliwość dziecinną maiących dorosłych np: kobiét hyſterycznych, hypochondryków i t. d. a to w przekonaniu prawdziwości wyrzeczenia Hippokrata, że wszelkie śrzodki nadaremné którym natura ieſt przeciwną (2).

Smak lékarſtw przykry ułagodniá się zazwyczay dodatkiém cukru, syropu i t. p. lecz gdy czasém śrzodek lékarski przez ciało osładzaiące ſtaie się bardziéy przykrym do wzięcia, dobiérá się innégo, iakie według doświadczeń przyzwoiciéy zamiarowi odpowiadá, tak np. dodaie się do kwassyi, skórek pomarańczowych i eteru; do tynktury chiny złożonéy, *Spiritus lavendulae*; do proszku chiny, kwiatu muskatołowégo i t. d. Nié raz sama forma lékarſtwa przyzwoicie dobiéráná, smak iégo przykry, náydokładniéy poprawiá i utaiá.

c. skoro lékarſtwo samo przez się dla góruiących iégo w tym ſtanie sił chémicznych zagrażá niszczeniém mieysca dotknienia się, alboli też przez nagłé iégo działanié, ruchy zbytnie a zatém niezamiérzané zrządzá, w których to przypadkach takowé lékarſtwa przez dodatek obojętny roztwarzáią się, bez zmniéyszenia potrzebnéy dozy onych, np: pół drachmy kwasu sale-

(2) Φύσεως (γὰρ) ἀντιπραττέσης κίνεω πάντα.

trzánégo, z funtém owsianégo kleiu, lub też dodaie się lékarſtwu w małéy dozie, wielkié skutki czyniącému, ciała przez się oboiętnégo, dla uzyskania większéy obiętości onégoż, obiéráiąc przytém formę w któréy doza potrzebná tégoż lékarſtwa powoli, lecz ciągle skutkować może, tak np: używa się dodatku bułki chcąc saletrán srébra, siarczán miedzi i ammonii i t. p. w pigułkowéy formie zapisywać. —

C. Nakoniec dobiéra się dodatku iedynie w celu uzyskania formy żądanéy: dodatek takowy zowie się *stanowczym* (*conſtituens*), iakim ieſt np: guma arabská we formie pigułkowéy, woda we formie kropel, syrop we formie konfektu i t. d. Różnica zachodząca pomiędzy ciałém ſtanowczém a pośredniczém (§. 7. B. d.) zawisła iedynie od oboiętności stosunkowéy obranego śrzodka. —

Po krótkości recepty złożonéy poznać się daie znawca prawdziwy, mianowicie po tém, gdy wielu zamiarów razém iednym dodatkiém dopięto, tak np: dodatek syropu ze skórek pomarańczowych do proszku z chiny we formę konfektu tworzonéy iest nietylko *adjuvans*, ale i *corrigens* oraz *conſtituens*. —

§. 12.

Ilość przepisanego śrzodka bądź poiedynczégo, bądź złożonégo oznaczá się zawsze według wagi: wszyſtkie inne sposoby oznaczenia onéy np: według wiązek (*faſciculus*), którá znaczy pół funta, — garści (*manipulus*) $\frac{1}{2}$ uncyi, — szczypty (*pugillus*) drachmę, — miary (*menſura*) którá 3 funtom wyrównywá, — butelek (*lagoena*) które $\frac{3}{4}$ kwarty wynoszą, są naganné-

mi, dlátégo iż do popełnienia omyłek ze ſtrony aptekarza łatwo powód dadź mogą; przeciwnie zaś ilość szczególná lékarſtwá, oznaczá się przyzwoiciéy według naczyń powszechnie używánych, t. i. według łyżeczek (*cochleare parvum*) w jłości drachmy — łyżek (*cochleare*) w jłości 4 łyżeczek czyli $\frac{1}{2}$ uncyi. — kieliszka (*cyathus*) w jłości 6 łyżek czyli 3 uncyy. — filiżánki (*vasculum*) w jłości 8 łyżek czyli 4 uncyy i więcéy — końca od noża (*quantum cultri apice capi potest*) co 2 skrupułom wyrównywá — szczubcia (*digitabulum*), albo według wielkości ciał powszechnie znanych np: orzecha włoskiégo, laskowégo, gałki muskatołowéy i t. d.

Waga aptékarská daié się poznać z następuiącéy rubryki:

				Gran.
			Skrupuł.	20
		Drachma	3	60
	Uncyia.	8	24	480
Funt.	12	96	288	5760

Mimo że oznaczenie ilości lékarſtw dzielnych płynnych, według kropel iak późniéy w szczególności o tém mowa będzie, również niépewném ieſt, iednakowoż używá się iégo np: przy oleiach eterycznych, eterach, tynkturach i t. d. — nie mniéy zwykły żółtka od iaia, migdały, gałki muskatołowé, cébulki i t. d., według liczby bywać przepisywanémi.

§. 13.

§. 13.

Jakakolwiekbądź ilość środka do zażycia przeznaczonégo, zowie się téchnicznym wyrazém *dozą*: (3) skoro na raz do wzięcia, z dodatkiém *szczególnéy* (*dosis specialis*). — W przepisie lékarskim bardzo rzadko iedná tylko doza szczególná zdarza się, t. i. gdzie iako taka dostatecznie zamiarowi léczącégo zadosyć uczynić iest w stanie, iak np: łyk (*haustus*), kąsek (*bolus*) i proszek na raz do wzięcia służący: — skoro zaś, iak bywá pospolicie, w danéy recepcie, więcéy dóz szczególnych połączonych iest razém, ogół ich zowie się *dozą ogólną* (*dosis generalis*); która stosować się powinna do potrzeby chorégo, oddalenia iégo od apteki, do gatunku lékarstwa i do łatwości zepsucia się iégo w tak danéy formie, nakoniec do czasu na którén má choremu wystarczyć, według zamiaru przepisuiącégo i gatunku choroby; przeto powinna w każdém zdarzeniu bydź wypadkiém liczby razów wzięcia dozy szczególnéy na dzień, przez liczbę dni mnożonéy; tak np. skoro iakiékolwiek dané lékarstwo, má 6 razy przez dzień bydź wziętém, a na 4 dni wystarczyć, $6 \times 4 = 24$ dóz szczególnych w dozie ogólnéy zawiérać powinno. —

§. 14.

Doza szczególná iakiegokolwiek lékarstwa pojedynczégo, iaka każdému zamiarowi léczącégo má bydź odpowiednią, z Materyi medycznéy znaną bydź

(3) od ἡ δόσις, danié, czyli dar.

powinná: zawisła ona pospoliciéy, ile każdy skutek lékarſtwa ze względu dynamicznégo rozważánym bydź może, od ſtopnia drażliwości chorégo, który náyczęściéy od wieku, iednakowoż i od témperamentu, płci, nié mniéy odmian w różnym wieku życia zrządzonych, oraz od gatunku choroby np: nagłéy lub powolnéy i ciągłéy soków pożywnych utraty, wspólnych wpływów atmosfery, tudzież moralnych i psychicznych i t. p. zależy. — Według widoku náypospoliciéy zdarzaiącégo się, ułożyłém tabellę naſtępuiącą iako wzór, nadmieniaiąc iż inné, iakié dopiéro wyszczególniłem, okoliczności, na równy a czasém i ważniéyszy wzgląd w dobiérániu ſtosownéy dozy szczególnéy zasługuią: ile że częſtokroć suchotnicy, kobiety hyſteryczné a szczególnie położnice od dziecka nowo narodzonégo bywaią drażliwszemi, a przeto i mniéyszéy do uzyskania skutku żądanégo dozy danégo śrzodka wymagáią. — Uważamy wiek od lat 25 do 50. za doskonały, a doświadczenie przekonało nas, że coraz od wieku 25 młodszy i coraz od roku 50 ſtarszy, bywa (*caeteris paribus*) drażliwszym, potrzebuie przeto coraz mniéyszéy, w odwrótnym od wieku starszego stosunku, dozy danego lékarſtwa. Przypuśćmy iż

Dla wieku 25 do 50 doza szczegól: wynosi 40 gran:

to potrzebá:

dla 20 do 25 również iak od 60 do 50 — 35 do 40
— 10 do 20 — — — 70 do 60 — 25 do 35
— 5 do 10 — — — 80 do 70 — 20 do 25
— 4 do 5 doza szczególna wynosi — 18 do 20
— 3 do 4 — — — — — 16 do 18

Dla wieku 2 do 3 doza wynosi 13 do 16 granów
— 1 do 2 — — — — 10 do 13—
— $\frac{3}{4}$ roku — — — — 8 granów.
— $\frac{1}{2}$ roku — — — — 6 — —
— $\frac{1}{4}$ roku — — — — 5 — —
— 2 miesiące — — — — 4 — —
— 1 miesiąc — — — — 2 — —
— $\frac{1}{2}$ miesiąca — — — — 1 gran.

Trafna zręczność w dobiéraniu w każdym przypadku choroby, stosowney do wieku, płci, gatunku choroby, témperaméntu i idyiozynkrazyi dozy danégo lékarstwa, nie iest bynaymniéy wypadkiém uczoności, ani wieku przez się w praktyce przepędzonégo, lecz darém Bóztwa przez uwagę bezstronną nad prawami natury nabytym, która również iak przeniknienie przypadku danégo i stosownégo środka wynaydowánié, szczęśliwégo lékarza cechuie. —

§. 15.

Łącząc kilka środków lékarskich w jednę dozę szczególną, zachodzą troiakie przypadki:

a. środki połączone są równo działaiące co do skutku i do dozy, (łącząc np: *Extr: trifolii fibrini*, *Extr: rad: Gentianae* i *Extr: corticum aurantiorum*): — w tym razie doza szczególna połączenia, przez liczbę ilości środków połączonych dzieloną i mnożną bydź powinna: dáymy na to że doza szczególna każdégo z owych trzech środków z osobna iest = 15 granów, to doza szczególna 3 połączonych nié będzie $15 \times 3 = 45$, tylko $15 : 3 \times 3 = 15$,

inaczéy naſtąpiłby zbytni t. i. nieżądany a przeto szkodliwy skutek. —

b. śrzodki połączone są równo działáiące co do skutku, lecz bynáymniéy nie co do dozy: — w tym razie liczba wagi każdégo z połączonych z osobna śrzodków, przez liczbę ilości śrzodków dzieloną bydź powinná: np: dáymy na to że doza szczególna

radicis rhei electi ieſt . . . 1. drachma.
radicis jalappae. . . . $\frac{1}{2}$. drachmy.
Solanu żywégo srebra łagodnego 12. granów.

przepisanych w zamiarze zrządzenia laxowania, to doza szczególná, każdego ingredyiensu z osobna, w tém troiakiém połączeniu będzie gr: 60: 3 = 20.
gr: 30: 3 = 10.
gr: 12: 3 = 4.

c. śrzodki są różnie działáiące tak co do skutku iako i co do dozy: — w tym razie zważać wypadá na skutki ogólné dynamiczné, oraz gatunkowé, niémniéy na zmianę chémicznych działaczów przez samo połączenie naſtąpiá mogącą.

a. skoro różnica skutku dynamicznégo ieſt tylko ſtosunkowá, służy w połączeniu takowych śrzodków prawidło Nro. *b.*

β. skoro śrzodki co do skutku ogólnégo dynamicznégo zgadzáią się, lecz co do gatunkowégo różnią, dozę szczególną każdégo z osobna, przyſtosowawszy ią do wieku i innych widoków, niétylko w całości zoſtawić, lecz nawet czasém w tém połączeniu z osobna powiększyć można: przykładami są połączenia kántarydów z kamforą, — opiium z jpekakuaną, węglaném ammonii i t p. —

7. gdziekolwiek działacze w połączeniu ze sobą zostają chémicznie zmienionémi, względnie na produkt ich połączenia, bezstosunkowo większé dozy poiedynczégo lub obu działaczów na raz dadź można np: węglan ammonii z sokiem cytrynowym, — china w proszku z waynsztynem antymonowym i t. p.

§. 16.

W przepisywaniu recepty, treść onéyże, a mianowicie wyrazy środków obranych, ich ilość, co do wagi i do liczby, oraz wskazanie aptékarzowi dané, dla ułatwienia pisania, skracanémi bydź zwykły. — Co się tyczy skracania wyrazów samych środków, służą następuiące prawidła:

A. aby wyraz skrócony zawiérał tyle liter, iżby ieden za drugi brany bydź nié mógł; tak np: nie wolno pisać *Kali sulphur*: ponieważ to za *sulphuricum* i *sulphuratum* czytané bydź może.

Bardziéy iescze naganném iest wyrażanie środka początkową literą, np: C. B. zamiast *Carduus benedictus.* — C. M. zamiast *Carduus Mariae.* — C. C. zamiast *Cornu cervi.* — MR. *Mixtura.* — W. *Wismutum.* — Z. *Zincum.* — M. P. *Massa pilularum.* — Q. E. *Quinta essentia.* — p. d. *per deliquium.* — ȧȧȧ. *amalgama.* —

B. aby skróconé słowa dwukropek zakończał.

C. aby litera skracanie kończącá była zawsze współgłoską. —

Następuiące skracania mogą więc łatwo bydź zrozumianémi: *Aq: Aqua*, — *Bacc: Baccae*, — *Bals: Balsamum*, — *Caul: Caules*, — *Cort: Cor-*

tex, — *Elect: Electuarium*, — *Elix: Elixirium*, — *Empl: Emplaſtrum*, — *Extr: Extractum*, — *Flor: Flores*, — *Fol: Folia*, — *Fr: Fructus*, — *Herb:* albo *Hb: Herba*, — *Inf: Infusum*, — *Lign: Lignum*, — *Liq: Liquor*, — *Nuc: Nuces*, — *Ol: Oleum*, — *Pom: Poma*, — *Pulv: Pulvis*, — *Rad: Radix*, — *Ras: Rasura*, — *Res: Resina*, — *Sem: Semen*, — *Stip: Stipites*, — *Tart: Tartarus*, — *Tinct: Tinctura*, — *Ung: Unguentum*, — i t. p.

Tym samym sposobém wyrazy wagi lékarſtw przepisanych, mogą bydź skracané, i tak pisze się: — *Libr:* — *Unc:* — *Dr:* — *Scrup:* — *Gr:* — *Gutt:* — *Num:* — zamiaſt *Libra*, *Uncia*, *Drachma*, *Scrupulus*, *Granum*, *Gutta*, *Numero*: liczba wagi zaś wypisuie się całkowicie; tam tylko gdzie mniéy więcéy oboiętny śrzodek ieſt przepisanym, można liczbę rzymską położyć, nie zaniedbuiąc bynaymniéy kropki nad każdém iedno położyć. —

Co się tyczy wyrazów do wskazania aptékarzowi służących, mogą takowé, bądź z przyczyny szeregu w którym znayduią się, bądź ze wzwyczaienia się aptékarza, bardziéy ieszcze bydź skróconémi, nie ſtaiąc się iému bynaymniéy niézrozumiałémi, tak np: czytá aptékarz *M:* za *Misce.* — *F:* za *Fiat.* — *D:* za *Detur.* — *S:* za *Signa.* — *Inf:* za *Infunde.* — *Coq:* za *Coque.* — *Solv:* za *Solve.* — *s: q:* za *sufficiente quantitate.* — *q: s:* za *quantum sufficit.* — *q: l:* za *quantum lubet.* — *q: v:* za *quantum vis.* — *q: p:* za *quantum placet.* — *l: a:* za *lege artis.* — *s: a:* za *secundum artem.* — *scat:* za *scatula.* — *fict:* za *fictile.* — *incid: inc:* za *incidenda incidantur.* — *inc: & cont:* za *incisa et contusa.* — *pd:*

aeq: za *ponderis aequalis.* — á à. za *ana* t. i. *singulorum.* — i t. p.

Jednakowoż powinné wyrazy mniéy zwyczáyné, bydź wypisanémi, i tak skracania naſtępuiące np: B: M: zamiaſt *Balneum Mariae.* — B: V: zamiaſt *Balneum vaporis.* — p: a: *partes aequales.* — S: S: S: *stratum super stratum* i t. p. są nagánnémi. —

§. 17.

Znaki aptékarskié tyczą się również albo śrzodka lékarskiego, albo iégo wagi, lub też wskazania dla aptékarza, i są płodami pozoſtałemi z ciemnego wieku alchémicznego, w którym niedołężność iſtotnego poznawania natury, cyframi ukrywać ſtarano się; w czasach naszych zaś, gdzie każdy nieuk i szarlatán, obeznawszy się z niemi, był w stanie uczonégo udawać, utraciły owé znaki tém więcéy swą wartość, im bardziéy przez się były niédorzeczne, na mylnych wiadomościach chémicznych po większéy części zasadzały się i zwłascza błędnie pisané, aptékarzowi łatwo do omyłki w sporządzeniu lékarſtw powód dadź mogły. —

Mimo że tych cyfr, dla przyczyn podanych, żadén lékarz chorému swému życzliwy, teraz iuż nié używá, chyba taki, który w przedmiotach nikczemnych wielkim bydź ſtará się, powinné oné iednakowoż bydź znanémi od lékarza, aby natrafiwszy na nie w dziełach dawniéyszych autorów, alboli też w receptach, mógł ie przynaymniéy zrozumieć; dlatégo więc przyłącza się na osobnéy tabelli ich tłumaczenie. —

§. 18.

Przepisuiący receptę na zachowanie pewnégo porządku zważać powinien, a to:

A. aby 3 części treści recepty (§. 6.) odłączone rzędy według 3 liniy proſtopadłych záymowały: i tak kładzie się w piérwszym rzędzie część náygłówniéyszą treści t. i. śrzodek sam, bądź poiedynczy bądź złożony, — w 2. wskazanie dlá aptékarza, iak go má przysposobić, mięszać i t. d. — w 3. nakoniec wskazanié dlá chorégo, iak lékarſtwo przepisané ma bydź zażywáném. — Na samym początku rzędu piérwszégo, w poziomey linii z obranym śrzodkiém, kładzie się ku lewéy ręce od niégo litera początkowá słowa *Recipe* (weź), a to dlá oznaczenia zárazém iż przepis naſtępuy ieſt lékarskim t. i. receptą (*formula in officina recepta*). Jako znak służy ta litera tylko iedney recepcie, a skoro więcéy na iednym papiérze ieſt wyrażonych, po ilości tych znaków samych, ilość ich na piérwszy rzut oka poznać się daié, tak np:

1. 2. 3.

R. Camphorae rasae scrupulum unum
subige terendo cum
Mucil: Gummi Mimosae dr: duabus
adde sensim
Aquae Cerasorum Unc: quatuor
Syr: Althaeae Unc: unam
D. in vitr: Signa:
co godzina łyżkę stołową.

Niektórzy uważaiący literę R. iedynie tylko za wskazanié dlá aptékarza służące, kładą ią w rząd drugi na samym początku recepty, np:

1. 2. 3.
R.
Camphorae rasae scrup: unum
subige e. c.

co atoli nietylko ieſt przeciw zwyczaiowi raz wprowadzonemu, lecz oraz záymuie tén znak niepotrzebnie cały rząd poziomy i nie daie tak łatwo, zwłaszcza na gęsto pisanym kawałku papiéru rozeznać, czy iedná lub więcéy recept na nim ieſt przepisanych.

Inni, uważaiący literę R. również mniéy za znak i cechę recepty, iak raczéy za część wskazania aptékarzowi danégo, piszą inne części naſtępné onégo, t. i. przysposabiania śrzodków tyczące się, w tym samym piérwszym rzędzie: — w 2. dopiéro śrzodek obrany, a w 3. wskazanie dla chorégo, np:

1. 2. 3.
R. Camphorae rasae scrup: unum
Subige terendo cum
Mucilag: Gummi Mimosae dr: duabus
adde sensim
Aquae Cerasorum unc: quatuor
Syr: Althaeae unc: unam
D: in vitrum. Signa.
co godzina łyżkę stołową.

co, aby tylko w ogólności pewien porządek w uszeregowaniu głównych części treści recepty był zachowanym, iest oboiętném: iednakowoż zdaie mi się, że piérwszy sposób dlá łatwiéyszego rozeznania składu recepty i przyzwoitszego porządku zasługuie na piérwszeństwo.

B. Aby każdy śrzodek w przepisie złożonym záymował osobny rząd poziomy, na którym zarazém wyraża się waga i iéy ilość, i tak nie przepisuie się

R. Rad: angelicae dr: tres. Herb: Botryos dr: duas
infunde e. c.

lecz

R. Rad: angelicae dr: trés
Herbae Botryos dr: duas
infunde e. c.

C. Przepisuiąc śrzodek w jakiémkolwiek przyrządzeniu, w którém w aptéce zwykle iuż znayduie się, zawsze piérwszy śrzodek, a po nim gatunek przyrządzenia, wymienionémi bydź powinné, ieżeli sama postać przez ostatnié nadana, nie iest przez się zamiarem przepisuiącégo; — tak np: nie powinno bydź pisano *pulveris finissimi corticis chinae, rasurae ligni quassiae*, lecz *corticis chinae finissime pulverati, ligni quassiae rasi* i t. d. gdy przeciwnie, gdzie używá się proszku, tylko iako subtelnie rozdrobnionégo ciała, bez względu na działacze w nim zawarté, iak to bywá w celu zapobieżenia, aby pigułki którym maią bydź posypywáne, z sobą nie zlepiały się, przyzwoiciéy *pulveris radicis liquiritiae, pulveris corticis Cinnamomi* i t. d. przepisuie się: ieżeli zaś do uzyskania formy dopiero przyrządzo-

némi bydź máią, wyrażá to się w rzędzie drugim np: *incisa et contusa misce.*

D. śrzodki w złożonym przepisie zawarté, które dla gatunku działaczów iednakowégo sporządzenia wymagáią, ſtosownie do onégo w porządku takim iaki przyrządzenie ich samo wskazuie, powinne naſtępnie bydź wyrażonémi, tak, aby przy uzyskanéy formie lékarſtwo na skuteczności nie traciło, przeto śrzodki w piérwiaſtki ſtałé opatrzone, razém łączą się, a z osobná takié, które są lotnemi, ieżeli iedné gotowanémi, drugié zaś naparzanémi bydź maią np:

R. Cort: Salicis
Herbae trifolii fibrini ana dr: tres
Inc: coque e. c. sub fine adde
Rad: Zedoariae dr: unam
relinque in infusione etc.

tak poſtępuie się oraz chcąc ciało lotné np: oleie eteryczné z oleiami tłuſtémi i przytém ſtałémi np: woskiém, olbrotém i podobnémi łączyć, wypadá piérwszych po oddaleniu poprzedniczém oſtatnich od ognia, domieszać i t. d. —

E. Skoro śrzodki połączoné, iednorakiego przyrządzenia wymagaią, wymienia się nasamprzód podſtawę, po niéy lékarſtwo wspiéraiącé, poprawiáiącé, a nakoniec ſtanowczé.

F. Gdzie zaś naſtępſtwo przyrządzenia formy złożonéy na dobroć lékarſtwa nie wpływá i gdzie śrzodki mniéy więcéy równie skuteczné łączą się, dobiéramy równych rodzaiów np: ziół do ziół, korzeni do korzeni i t. d. i w tym razie drugiégo i trzeciégo śrzodka rodzáy nie wypisuie się, lecz kładzie zamiaſt niégo kréskę np:

R. Rad: Bardanae
— Sarsaparillae
— Chinae nodosae

ta wolność iednakowoż nie rozciągá się do iednorakości sporządzenia, tak np:

R. Tinct: Valerianae aeth:
— Succini aeth:

nié można po słowie *Succini* kłaść kréski, lecz *aethereae* wypisać, aby przez to omyłce zapobiedz.

§. 19.

Jlość śrzodka obranégo, którą się iak iuż mówiono, náyprzyzwoiciéy według wagi uſtanawiá, raz na zawsze literami wypisaną bydź powinna. Jedynie tám, gdzie śrzodek oboiętny przeznaczá się, lub taki, który żadnym sposobém szkodzić nié może, dozwalá się cyfer powyżéy opisanych.

Waga i iéy liczba pisze się pospolicie w proſtéy linii z przepisanym śrzodkiém, tak, aby zawsze waga naprzód, a po niéy liczba iéy, wyrażoną byłá, w przypadku z konſtrukcyi recepty wynikaiącym, a to zazwyczáy w czwartym, tak np: nie pisze się nigdy *unam unciam*, *duas drachmas*, e. c. lecz *unciam unam*, *drachmas duas* e. c. również i w przypadku oboiętnégo lékarſtwa, gdzie cyfer używa się, ten sposób pisania zachować należy. — Gdziekolwiek 2 lub więcéy śrzodków równéy wagi naſtępnie przepisuie się, nie powtarzá się wagi iednorakiéy, lecz wymieniwszy śrzodek oſtatni, pisze się *singulorum*, alboli też co to samo znaczy *ana*: (4) półtora iakiéy-

(4) ἀνὰ według; po: np: *ana partes aequales*, porówné części. —

Tłumaczenie znaków farmacewtycznych w pisaniu recept dawniéy używánych.

Kruszce.

☉ Sol s. aurum.
☽ Luna s. argentum.
☿ Mercurius s. hydrargyrum.
♄ Saturnus s. plumbum.
♀ Venus s cuprum.
♂ Mars s. ferrum.
♃ Jupiter s. stannum.
♁ Stibium s. antimonium.
o-o Arsenicum.
o-o Arsenicum album.
⌂ Zincum.
♉ Bismuthum s. marcasitta.
⊕ Viride aeris.
⊕ Cuprum aceticum.

Ziemie.

🜈 Lapis.
🜍 Calcaria.
🜍 Calcaria viva.
🜍 Magnesia.
🜍 Baryta.

Siarka i iéy połączenia.

🜍 Sulphur.
⊕🜍 Kali sulphuratum.
🜍 Calcaria sulphurata.
🜍 Auripigmentum.
☿ czyli 33 cinnabaris.
🜍 Stibium sulphuratum nigrum.

Alkaliie.

🜍 czyli 🜍 Cineres.
🜍 Cineres clavellati.
⊖🜍 czyli 🜍 Sal tartari.
⊖ Alcali.
⊖ v. Alcali vegetabile.
⊖m Alcali minerale.
⊖^ Alcali volatile.

Kwasy.

+ Acidum.
🜍 Acetum destillatum.
⊖+ Acidum vitrioli. i. q. 🜍 acid: sulphuric.
⊖+ Acid: nitricum.
⊖+ Acid: muriaticum.
🜍 Acid: tartaricum.
🜈 Aqua fortis.
🜈 Aqua regia.
🜍 Acidum phosphoricum.

Sole.

⊖ Sal.
⊖ Sal medium.
⊖ Sal neutrum.
⊖+ Sal neutrum acidum.
⊖⊕ Sal neutrum cum alcali praedominante.
XX i ⊕ Crystalli.
🜍 Tartarus.
🜍🜍 ris: Tartarus tartarisatus.
🜍⊖ lat: tartarus vitriolatus.

🜈 🜍 terra foliata tartari.
⊖c. Sal culinare.
⊖C, ⊖X i ⊖X Sal am̄oniacum.
○ Alumen.
◐ Nitrum.
⊖ Vitriolum np: ♂, ⌂, ♀ e.c.
⊏ Borax.

Żywioły.

△ Jgnis.
🜁 Aër.
▽ Aqua.
🜈 Terra.

Produkta rośliñé i źwierzęcé.

⊕ Saccharum.
◎ Oleum pingue.
ꝏ Oleum aethereum.
≈ Camphora.
Ω Spiritus.
🜈 albo 🜈 i 🜈 Spiritus vini.
🜈 Spiritus vini rectificatus.
ꝏ Aether.
GiX Gummi ammoniacum.
69 Cancer np: 🜈 69.
□ Sapo.
🜍 Phosphorus.

Własności.

Λ volatilis.
V fixus.

Narzędzia.

☾ Retorta.
☽ Excipulum.
XX Vitrum.
⊔ Catinum s. crucibulum.
∴ Arena np: B ∴ balneum arenae.

Czyñości farmacewtyczné.

☊ re. Destillare.
🜍 re. Sublimare np: ☿🜍 merc: sublimatus.
🜍 re. Praecipitare np: 🜍
∿ re. i ∿ tio solvere i solutio.
=== re. Digerere.
≈ re. Coquere.
♁ re. i ♀ pulverare.

Czas.

⊠ mensis.
⊏ septimana.
☌ dies.
☍ nox.
X hora.

Waga.

℔i. Libra una.
℥j. Uncia una.
ʒj. Drachma una.
℈j. Scrupulus unus.

Szty: w Warszaw: u X. Cybulskiego.

bądź wagi, wyraża się dokładáiąc wyrazowi wagi słowo *sesqui* np: *sesquidrachma*, t. i. *drachma una cum dimidia*, *sesquiuncia* i *sesquilibra*. —

Krótkość a nadewszystko zwyczáy wymaga, aby liczniéyszéy ilości wag mniéyszych nié używać, skoro tę samę ilość, według podziału wagi większéy wyrazić można, np: nié pisze się grana X, grana XX, grana XXX, lecz *scrupulus dimidius*, *scrupulus unus*, *drachma dimidia*, oraz nié pisze się *drachmae quatuor*, tylko *uncia dimidia*, i nié *unciae sex*, tylko *libra dimidia*. —

Chcąc zapobiedz omyłkom, wypadá wymieniwszy ilość poiedynczą, poiedynczość samę przez *unus*, *una*, *unum* wymienić np: *granum unum*, *drachma una*, *scrupulus unus* i t. p.

§. 20.

Wskazanie dlá aptékarza służące, powinno raz na zawsze iak náykrócéy bydź wyrażoném, byle tylko sam przepis przez zbyt posuniętą krótkość na zrozumiałości nié tracił: powinno wyrazić gatunek i czas przyrządzenia, t. i. iak długo i w jakich po sobie następuiących peryiodach śrzodek przepisany ma bydź przyrządzanym, wymieniaiąc przytém gatunek naczynia, stosownie do natury lékarstwa, które niém má bydź obięte, np: papiér pospolity lub woskowany, pudełko, słoik, flaszkę, tygielek: máiąc w szczególniéyszych przypadkach wzgląd na otwór flaszki mniéyszy lub większy i na mniéy więcéy dokładné zamknięcie onéyże.

W każdym przepisie prostym gdzie śrzodek bądź iuż preparowany, bądź surowy przepisuie się,

używamy tylko iednego wyrazu *detur*. Gdziekolwiek dwa lub więcéy ciał maią bydź z sobą zmięszanemi pisze się *misce detur*, albo wyraża się forma i gatunek formy, iaka przez przyrządzanie má bydź uzyskáną, np: *misce fiat unguentum*, — *pulvis*, — *electuarium molle*: *detur* i t. d. Nakoniec wskazuie się aptékarzowi przez słowo *Signa* iak przepis za wskazanie chorému służący má wyrazić, dlaczégo ta część recepty *signaturą* się zowie.—

§. 21.

Signatura iako wskazanie dlá chorégo służące, powinna bydź wyrażoną w języku narodowym, albo-li też dlá chorégo indywidualnié zrozumiałym, np: rossyyskim, francuzkim, niemieckim i t. d. Gdziekolwiek lékarz z językiém chorému właściwym nie ieſt dokładnie obeznany, wyraża signaturę w języku łacińskim, wskazuiąc aptékarzowi, aby ią na ięzyk chorégo wytłumaczył, np: *signa lingua germanica*, *capiat omni hora cochleare unum*. —

Również i w signaturze krótkość zachowywać wypadá, zwłascza tám, gdzie chory iuż uſtnie przez lékarza względnie użytku przepisanego śrzodka, doſtatecznie zoſtał zawiadomionym, dlátego téż w przypadku zawiłości używania, oraz gdzie przez popełnić się mogącą omyłkę, chory niełatwo sobie zaszkodzi, tudzież gdzie przytém można się spuszczać na pamięć dobrą chorégo, pisze się krótko na signaturze *do użytku wiadomégo*: nié mniéy wyſtrzega się wymienić mieysca do którégo śrzodek przepisany má bydź używánym, skoroby to do posądzenia chorégo, lub szydzenia z niégo, lub odkrycia gatun-

ku choroby powód iaki dadź mogło, tak np: w przepisie dla osoby dorosłéy płci żeńskiéy nie wyrażá się *do sprycowania*, tylko do użytku zewnętrznégo. Jednakowoż ilość lékarstwa i czas w jakim oné má bydź używáné, nié mniéy sposób szczególniéyszégo przyrządzenia środka, który chorému czasém poruczony bywá, wyraźnie wyszczególnionemi bydź powinne; np: *co godzina łyżkę stołową na przemian z proszkami*, albo *odgotowawszy paczkę w kwarcie wody przez pół godziny i po przecedzeniu, na cztéry razy podzieliwszy, przez dzień wypić.*—

W przypadku gdzie iedná tylko doza lékarstwa iest na raz przepisaną, a chory ze sposobém używania onéy dostatecznie iest obeznany, wyráża się tylko sposób skutkowania iégo, np: *proszek na womity*, *proszek na laxowanie* i t. d.

Przepisuiąc środki gwałtownie działaiące np: *Hydrargyrum muriaticum corrosivum* w proszku do kąpieli służące, każe się wyrazić *trucizna*, przestrzegłszy chorego, iż to się tylko o użytku wewnętrznym má rozumieć, tá samá przestroga powinna bydź zachowaną, przepisuiąc podarszenián potażu do wewnętrznégo użycia, aby lékarz w przypadku iakiego nieszczęścia, nié miał sobie nic do zarzucania: prócz tego nakazuie się áptékarzowi, aby takié lékarstwa czarnym lakiém opieczętował np: *D: ad vitrum epistomio et cera obsigillatoria nigra clausum*, *Signa. Trucizna.*

§. 22.

Z wielu względów nieodbicie potrzebná, na każdéy recepcie dzień przepisywania położyć, a

to, tak dlá wiedzy lékarza samégo, iako też i chorego, mianowicie dlá przypominania sobie w chorobach długo trwaiących, o gatunku śrzodków, iaki w pewnym choroby zakresie był używany, i iaki po sobie naſtępnie obrany, co przy naſiąpić mogących konsyliiach ieſt nader ważném; wreszcie ieſt miéysce przepisywania dosyć oboiętném, ile że przez opowiédź chorégo, lub podpis lékarza, łatwo dociecznem bydź może. Taż data kładzie się náyprzyzwoiciéy na samym wierzchu papiéru, dlá łatwiéyszego, wielu recept przez ciąg choroby przepisanych, uporządkowania. (5).

§. 23.

Zapobiegaiąc aby w aptéce przy oddawaniu lékarſtw sporządzonych nié popełniłá się omyłka, należy na dole recepty godność chorégo wyrazić. Jednak i tu oſtrożność zachowywać wypadá, i tak w przypadku gdzie z recepty łatwo dorozumieć się można, gatunku ciérpienia chorégo, któréby chciał ukryć, albo litera początkowá przezwiska chorégo kładzie się, albo recepta bez podpisu zoſtawuie, napominaiąc chorégo, aby aptékarza w wydaniu tégo lékarstwa czynił bacznym. Gdziekolwiek lékarz recepty różné dlá wielu chorych razém np: podczas epidemii

(5) Zamiaſt daty zwykli byli dawniéysi lékarze (co zwali *Inscriptio*) kłaść cyfry pobożné, lub myśli życzliwé, dlá zdrowia przyszłégo swych chorych zamykaiące, np: $\alpha\,\omega$ t. i. alfa i omega, czyli litera początkowá i oſtatniá w alfabecie greckim, na znak Bóztwa ile w niém początek i koniec znayduią się zjednoczone; albolí też D. J. t. i. *Deo juvante*; krzyżyk † i t. p.

na

na wsi panuiącéy, bądź na iednym kawałku papiéru, bądź na osobnych kawałkach przepisuie, dokłádá się prócz nazwiska chorégo, numer domu i wieś: a to z przyczyn w oczy wpadáiących.

§ 24.

Również i podpis lékarza, który na samym końcu pod nazwiskiém chorégo kładzie się, w recepcie ieſt potrzebnym, przez którén léczący iakoby przyzwoitość śrzodków przez siebie obranych zaświadczał: — bardziéy ieſt iescze potrzebnym dlá aptékarza, ponieważ przezeń dopiéro do sporządzenia recepty upoważnionym zoſtaie, gdy przeciwnie za wydanie lékarſtwa od osoby niékwalifikuiącéy się przepisanégo, zawsze ieſt odpowiedzialnym. —

W przypadku przepisu z obrady lékarskiéy (2, 3 lub więcéy lékarzy wspólnéy) wynikłego, lékarz zwyczáyny chorego, (*medicus ordinarius*) przepisuiąc śrzodki, do swégo podpisu dołożyć powinien *e consilio* (*medico*), na wykazanie, że nietylko podpisuiący, lecz i inni do obrady przybrani, na iednoſtáyną myśl zgodzili się, względem sposobu ratowania chorégo, co dlá wiedzy poźniéy przywołanego lékarza ieſt nader potrzebne. —

§. 25.

Do napisania tak ułożonéy recepty potrzebá prócz kałamarza i pióra, kawałka papiéru, który powinien bydź tak długi, aby wszelkié śrzodki, dlá iednégo chorégo przeznaczone, na nim zmieściły się, oraz tak széroki, aby bez skracania wyrazów śrzod-

ka samégo, wskazania, wagi i iéy ilości tyczących się, takowé wypisanémi bydź mogły, charakterém czytelnym, do czego zazwyczay ósma część arkusza papiéru wystarczá. —

Dlá lepszégo rozeznania ilości recept na iednym papiérze znayduiących się, na wierzchu każdéy następnéy, kładzie się krzyżyk dubeltowy ## w środku papiéru. —

§. 26.

Cały zamiar przepisania środka lékarskiégo i w pewną go postać tworzenia, zależy na tém, aby chorému istotną korzyść nim przynieść, a to względnie gatunku choroby, iégo maiątku i środka samégo, nawet mimo i wstecz żądania chorégo: w tym razie służą następuiące prawidła:

a. maiąc przed sobą chorobę niéwyléczoną, przepisuiący wystrzegać się powinien środków dzielnych, aby w przypadku gdzie pomódz nié może, czasém bardziéy nié szkodził, i w tym razie dlá samégo zaspokoienia chorégo, oboiętny iaki środek z gromady kléiowatych przepisuie się (6).

b. Równie tak ma postępować, gdy chory takiego lékarstwa wyraźnie żądá, które iému samému,

(6) Otwartość lékarza, bardziéy ieszcze odmówienie pomocy lékarskiéy iest w podobnych zdarzeniach wykroczeniém przeciw ludzkości; również iak przepisanie dzielnych albo niédosyć doświadczonych środków, chorégo na niebezpieczeństwo i skracanie iego życia wystawiá: lékarz z swoim obowiązkiém obeznany w myśl wielkiégo Hippokrata „ἀσκεῖν περὶ τὰ νοσήματα δύω· ὠφελέειν ἢ μὴ βλάπτειν“ powinien zawsze pomódz lub ulżyć, — nigdy nie szkodzić. —

lub komukolwiekbądź, szkodliwém ſtać się może np: *emmenagoga*. —

c. Skoro lékarz śrzodki łatwemu zepsuciu, fałszowaniu lub zamienieniu z jnnémi podpadáiącé np: *Sapo stibiatus*, *Cajoputi*, *Conium maculatum*, *Cortex Anguſturae* i t. p. przepisuie, poprzedniczo o ich dobrym gatunku, w aptéce, z któréy wzięté bydź maią, przekonać się powinien. —

d. W mieyscu gdzie więcéy niż iedná aptéka znayduie się, powinién bez względu na niezasłużoną częſtokroć sławę iakiéy aptéki, zalecić chorému taką, któréy właściciel w wykonaniu swéy teorycznie udowodnionéy sztuki, również ieſt zręcznym, biegłym, zachowuiącym porządek, a nadewszyſtko sumiennym. —

e. U osób mniéy maiętnych ze wszech miar oszczędnym bydź wypadá, tak co do śrzodków samych, iako i sporządzonych z nich preparatów, oraz formy i podzielenia onéyże; przeto w przypadkach gdzie śrzodkami kraiowémi zamiaru dopiąć można, zagranicznych przepisywać nie trzebá; — oraz gdzie chory lub iego należący, sám sobie lékarſtwo przyrządzić lub podzielić ieſt w ſtanie, takowego, gdy przez to droższém ſtaie się, aptékarzowi zalecać nié wypada: również i form niektórych, które od innych są droższe np: pigułek, kołaczków, morselków i t. p. u osób ubogich wyſtrzegać się trzebá: — o sposobie oszczędzenia we formach szczególnych, późniéy z osobna mowa będzie.

Jednakowóż iak wszędzie, tak i tu z rozsądkiém wypadá bydź oszczędnym, tak np. ieſt czasém

korzyſtniéy dlá chorégo, gdy mu droga china przepisuie się, niżeli 4 razy tańsze surrogaty onéyże, skoro chory przez mniéyszą ilość piérwszéy i w krótszym czasie do zdrowia przyprowadzonym bydź może: dlatego przepisuiący z taxą aptékarską kraiową obeznanym bydź musi, i obiéráiąc nawet formę lékarſtw, na cenę onéyże zważać, ieżeli takowa bez uięcia skuteczności, bądź dlá gatunku choroby, bądź téż wieku, idiozynkrazyi i innych względów odmienioną bydź może, tak np: w chorobach gardła i kanału pokarmowégo, formy płynné są niéodzownie potrzebné: przeciwnie zaś wiekowi dziecinnému formy pigułek, kąsku i t. p. niedogodne. —

f. Przepisuiący powinien znać dokładnie Farmakopeją kraiową, sposób sporządzenia lékarſtw, oraz iakié preparata aptékarz w tym kraiu utrzymywać ieſt obowiązany, aby nié kazał sporządzić *magistraliter*, co iuż gotowo w aptéce znayduie się, i aby nié przepisywał śrzodków lub preparatów, w obcych Farmakopejiach tylko używanych, bez poprzedniczego z aptékarzém porozumienia się: aptékarz bowiém mniéy sumiénny, może w tym razie bydź powodowanym do wydania innégo, według iégo mniemania, podobnie skutkuiącégo lékarſtwa, a to nié raz z uszczerbkiém zdrowia chorego, gdy sumienny zaś, odsyłaiąc taką receptę choremu, lékarza w myśli oſtatniégo czyni podéyrzliwym. —

g. Również wypadá uważać i na porę roku, w któréy iaka forma lékarſtw przepisuie się, aby np:

soku, który ma bydź świeżo z roślin wyciśniętym, nié przepisywać w zimie, albo proszku gumy żywiczney w lécie i t. p. oraz ſtosunek ingredyiensów w niektórych formach np: maściach i plaſtrach ſtosównie do pory zmienić.—

ODDZIAŁ DRUGI.

O ułożeniu recept w szczególności.

Wszyſtkié formy lékarſtw dzielą się (§. 7. C.) na ſtałé i na płynné. —

I. Formy lékarstw stałych.

Zawiéráią następuiącé formy szczególné.

§. 27.

Substancyią (Substantia).

Każdé ciało stałé zwłaszcza roślinné, nawet rozdrobnioné i na miałki proszek obróconé, ile dalszégo przyrządzenia np: naparzania lub odgotowania i t. p. nié doznało, zowie się ogólnym wyrazém *substancyią*; np: Chiną w subſtancyi może bydź nawet *China alcoholisata*. — Subſtancyią zaś, iako Forma szczególná czyli w ściśléyszém znaczeniu, zowie się śrzodek ſtały i surowy, iaki od materyialiſty nabyty, w aptéce znayduie się. — Ze wszyſtkich form, zwłascza gdy przytém ieſt poiedynczá, niniéyszá bywá nayprościéyszą. Powszechniéy służy oná do u-

życia zewnętrznego, np: do wąchania, naciérania i żucia i w tym tylko przypadku, gdzie lékarstwo przez się nie iest przykré, co nader rzadko zdarzá się, obiérá się taż forma do użycia wewnętrznego; dlátego też wła nie bywá iéy doza szczególná oboiętną, doza ogólná zaś od obecnych okoliczności zawisłá.—

Ponieważ żadné przyrządzenie użytku onéy nié poprzedzá, wyrażá się więc wskazanie dlá aptékarza służące krótkiém słowém *detur*, wymieniáiąc naczynie, w którém to lékarstwo surowé wydaném bydź ma, np:

N. 1.

R. Asae foetidae unc: dimidiam
D: ad vitrum. Signa: *Do wąchania.*

albo

N. 2.

R. Camphorae dr: duas
D: in uno frustulo ad chartam ceratam S:
Natarłszy kitayke, zasłonić niá oko.

Jedynie tylko w przypadku, gdzie lékarstwa do żucia, iak np: *Mastyx*, *Pyrethrum* i t. p. albo i też do połykania śliny, cząstkami żutégo lékarstwá napawaney służą, oznaczá się doza szczególna według kawałków, zostawuiąc wielkość ich, do woli chorégo, np:

N. 3.

R. Myrrhae electae unc. unam
D: ad vitrum S. *Często żuć po kawałku.*

N. 4.

R. Rad: Zingiberis saccharo conditae libr: dimidiam
D: ad vitrum S: *W pół godziny przed obiadém ieść po kawałku.*

§. 28.

Proszek (*Pulvis*).

Jakiékolwiek ciało ſtałé na mniéyszé lub większé cząſtki kraianiém, tłuczeniém i pytlowaniém rozdrobnioné, a przez to, bądź do dalszego przyrządzenia, bądź bezśrzedniégo użytku iégo przygotowané, zowiémy w ogólności proszkiém; i ta właśnie różnica pospolitą bywá przyczyną, obiérania różnégo ſtopnia miałkości. Do téy formy liczymy *proszek gruby* i *proszek miałki.*

§. 29.

Proszek gruby (*Pulvis grossus*).

Jeſt formą przez grubé rozdrobnienie ciał ſtałych i kruchych uzyskaną, w któréy takowe ze wszyſtkich 3 króleſtw używane bydź mogą. Do téy formy służą kwiaty, kielichy, nasiona, owoce, liście, łodygi, kory, skórki, żywice, kamfora, róg ieleni, ziemie, sole, siarczyki, niéktóré kruszce i t. p.

Proszek gruby z więcéy niż iednego ciała roślinnégo złożony, i w liczbie mnogiéy *wyrazami zioła zdrobnione* czyli *Species* (*i. e. variae vegetabilium*) oznaczony, wskazuie różnicę między *Species* i *pulvis grossus.* —

Ponieważ forma niniéysza rzadko bezpośrednio i to iedynie tylko zewnątrz ciała, lecz pośrednio t. i. po poprzedniczém przez chorégo samego lub iégo należących przyrządzeniu, używaną bydź może, a ten użytek ieſt rozliczny; przeto ani doza szczególná ani ogólna téy formy, ile wynosi od $\frac{1}{2}$ uncyi do 2 funtów i więcéy, dokładnie określoną bydź nie

może. Wreszcie nie zawsze oznacza doza szczególna w téy formie ilość środka na raz do wzięcia, lecz pospolicie tylko na raz do przyrządzenia przeznaczonego. —

Wskazanie dla aptekarza obeymuie:

a. przyrządzenie téy formy przez kraianie, skrobanie nożem lub pilnikiem, tłuczenie i t. d. wyrazami *Incidantur, radantur, contundantur, pulverentur ruditer* i t. d. gdzie ten wyraz wskazania w drugim rzędzie prostopadłym (§. 18. A) umieścić wypada: — gdzie zaś w pewién sposób przyrządzone ciało, stosownie do formy niniéyszéy, w aptéce iuż zachowane znayduie się, uważaiąc ie za preparat, opis onégo w równym rzędzie poziomym z ciałém przepisaném położyć można; np:

R. Cort: Chinae reg: ruditer pulver: unc: unam e. c.
albo
R. Ligni Guajaci rasi e. c. albo
R. Sem: sinapeos contusorum e. c.

b. dozę szczególną; która się troiakim sposobém ustanawiá:

α. przepisuiąc tylko dozę ogólną, wymieniá się na signaturze, iak z nią chory má sobie w dobiéraniu dozy szczególnéy postąpić np: podzieliwszy na 4 — 6 — 8 i więcéy części, iednę gotować i t. d. — albo skoro mniéyszá lub większá ilość środka przepisanégo iest obojętną, taż doza szczególná według szczypt, garści, łyżek i t. p. na signaturze do przysposobienia nakazuie się: — albo

β. doza ogólná poiedynczégo lub złożonego proszku grubégo poleca się na równé N części po-

dzielić, gdzie, zwłascza w przepisie złożonym, wyraz *aequalis* opusczonym bydź nie powinien, np: *Dividatur in sex, octo, decem* e. c. *partes aequales*: —

y. doza szczególna w przepisie wyrażoną, zaleca się aptékarzowi N razy osobno sporządzić i wydać, który to sposób mianowicie w łączeniu takich śrzodków zasługuie na piérwszeństwo, które co do skutku, miałkości w rozdrobnieniu i ciężaru gatunkowégo są od siebie różnémi, a to w tym celu, aby dozy szczególne każdégo ingredyiénsu były równie podzielone. W tym razie pisze się *Dentur tales doses numero* np: *sex*, e. c. albo *Dentur in sextuplo, octuplo, decuplo* e. c. *seorsim* (7).

c. Naczynié w którém proszek gruby má bydź obiętym i iakié bywá naypospoliciéy papiér prosty (*charta vel capsa*), papiér woskowany, (*charta cerata*) słoik (*vitrum*), lub pudełko (*scatula*).

Na Signaturze wyrazić wypadá:

a. Jlość szczególną, ieżeli sam chory takowéy według zasad powyższych ma dobiérać. —

b. Jak taż doza szczególná, bądź iedná lub więcéy, przez chorégo má bydź przyrządzaná t. i. w matéracyk wszytá, lub naparzána, odgotowaná i t. d.

c. Za pośrzednictwém lub dodatkiém iakiégo płynu np: wody, octu, wina lub wyskoku i w jakiéy témperaturze. —

(7) Bez dodatku *seorsim* mógłby aptékarz myślić, że tyle dóz szczególnych maią bydź w iednę ogólną dozę połączoné. —

d. Jak środek tak przez chorego przyrządzony ma bydź używany, np: do kąpieli, okładań, kadzenia i t. d. i w jakim czasie i ilości ów użytek szczególny bydź ma powtarzanym, np: co godzina, co 4, — 6 godzin i t. p.

Podaiąc według zasad powyższych wzory, stosuię się w uporządkowaniu onych do zamiaru léczącego i do szczególnego téy formy użytku, a przytém niektóre sposoby przepisywania lékarstw, za odrębné formy od niektórych autorów uważané, mieysce przyzwoité znayduią. —

Proszek gruby oraz *Species*, przeznaczoné są tak do użytku wewnętrznego, iako też do zewnętrznego, a to albo bezśrednio, alboli też po ich poprzedniczém przysposobieniu przez chorego.

§. 30.

Proszek do wywaru (Pulvis grossus ad decoctum).

Jakiékolwiekbądź ciało lékarskié, zwłascza roślinné, zawiéraiące części w cieczach rozpuszczalne, ieżeli przez się w proszku daném bydź nie może, zostaie wodą wyciągnięté, a to albo przez gotowanie, albo naparzanie, albo nalanie zimné, naypospoliciéy wodą, rzadko mlékiém, serwatką, winém lub wódką.

Gotowanie iest zamienieniem ciała ciekłego przez przyzwoity stopień większego ciepła w postać parową: dodawaiąc do cieczy naypospoliciéy wody w tym stopniu ciągle zostawaiącéy środka lékarskiego, zamierzamy części ich skuteczne w wodzie rozpuszczać, i tak przepisuią się w téy formie i w tym zamiarze ciała zawiéraiące kléy, oraz piérwiastek extraktowy, gorzki, gar-

buiący, ostry, z nieiakim wyiątkiem i t. p. nawet żywica za pośrzednictwém innych działaczów może gotowaniém w wodzie bydź zawieszoną: — następuiących zaś ciał do tego przyrządzenia przepisywać, wystrzegać się wypada:

1od. których skuteczność od części lotnych całkowicie lub po części zależy;

2re. których części skuteczne przy tym stopniu ciepła stają się mniéy w wodzie rozpuszczalnémi, np: *Quassia*: nakoniec

3cie. z których przez gotowanie działacze niézamierzane wywikłanémi zostaią; np: *rad: liquiritiae* i *polypodii*: ile wydobywaiący się z nich gotowaniém piérwiastek extraktowy drapiący *(Princ: extractivum guttur vellicans)*, smak drugiego t. i. extraktu słodkiego, *Princ: extract: dulce)* dla którego owych ciał innym śrzokom właśnie dodaie się, tak przytłumia, iż wywar zamiast bydź przez nie osładzanym, bardziéy przykrym do użycia staie się: np:

N. 5.

R. Rad: Cichorei
— Taraxaci
— Bardanae
— Rubiae tinctorum ana unc: dimid: Inc: misce D: tales dos: seorsim Nro. Viii. S:

Gotowawszy paczkę z kwartą wody przez pół godziny, na cztéry części podzielić i przez dzień wypić. —

Weikard.

N. 6.

R. Lichen: islandici unc: dimidiam
Rad: Polygalae amarae dr: duas

Inc: misce D. ad chartam in VI^plo seorsim
S: *Wygotowawszy paczkę w kwarcie wody przez pół godziny, codzień takową wyżyć.* — Collin.

§. 31.

Do naparzania (ad infusum calidum).

służą szczególnie ciała roślinne trzema wyiątkami (§. 30.) obięte, zwłascza gdy płyn uzyskać się maiący má bydź wprędce sporządzonym. Niektóré ciała w naparzaniu mniéy przykré, każe się w jmbryczku naparzyć i zamiaſt herbaty piiać, np:

N. 7.

R. Florum Arnicae unciam unam.
Incisos divide in IV partes aequales D: ad chartam S: *Naparzywszy paczkę 4 filiżankami wody wrzącéy, na 4 razy przez dzień, zamiast herbaty wypić, cedząc płyn przez gęste płótno.* —

N. 8.

R. Herbae Botryos mexicanae
Folior: Aurantii ana drachmas duas
Incisa M. Dispensentur dos: tales
Nro: IV. D: ad chartam S: *Paczkę w jmbryczku naparzywszy, codzień zamiaſt herbaty używać.* —

N. 9.

R. Ligni Sassafras unc: quatuor
Rad: Liquiritiae
— Rubiae tinctorum ana unc: dimidiam.

Conc: cont: M: D: ad capsam.
Signa: 2 *łyżki ziół, pół kwartą wody wrzącéy naparzywszy, z rana i wieczorem po połowie wypić.* —

Hufeland.

§. 32.

Do naparzania i odwaru (ad Infuso-decoctum).

Niektóre ciała, w grubym proszku przepisywane, zawiérają prócz olèiu *eterycznego* iescze extrakt, żywicę, lub inné piérwiaſtki roślin bezpośrednie, tylko mocném gotowaniém w wodzie zawieszać się daiącé, np: *rad: caryophyllatae, cort: cascarillae* i t. p. Chcący korzyſtać z ogółu części skutecznych, takowé ciała wrzącą wodą naparzać, a resztę po odcedzeniu z świeżą ilością wody, wygotować każe, odwar przecedzony z naparzaniém zmieszać i ſtosownie do zamiaru używać przepisuie. Wszyſtko to albo chorému uſtnie się opowiáda, albo na Signaturze wyraża np:

N. 10.

R. Stip: Dulcamarae unciam unam
Cort: Aurantiorum dr. duas
Inc: M: D: ad chartam in sextuplo seorsim S:
Naparzywszy paczkę $\frac{1}{2}$ *kwartą wrzącéy wody, wycisnąć, pozostałość z kwartą świeżéy wody przez godzinę gotować i płyn przecedzony zmieszawszy z piérwszym przez dzień wypić.* —

Althof.

§. 33.

Do nalania zimnégo (ad Infusum frigidum).

Chociaż cieplik iest warunkiém rozpuszczania ciał w ogólności i takowé w stosunku prostym do wyższégo stopnia ułatwia, z drugiéy strony iednak powinowactwu piérwiastku extraktowégo do kwasorodu powietrza atmosferycznego dopomaga, tak iż piérwszy, iako niedokwas roślinny, stawszy się nierozpuszczalnym w wodzie, opadá i naparzanie po iégo przecedzeniu mniéy części skutecznych, niż gdyby woda zimna do wyciągnienia onychże byłá użytą, zatrzymuie; przeto śrzodki w piérwiastek extraktowy, zwłaszcza gatunek iégo, który zowie się gorzkim obfité, szczególnie do niniéyszégo sposobu przyrządzenia są wskazané. Prócz tych służą wszelkié ciała kopalné stałé, w zimnéy wodzie łatwo rozpuszczaiącé się, np:

N. 11.

R. Cort: Chinae flavae ruditer pulverati dr: sex
D: ad chartam in quadruplo seorsim
Signa: *Polawszy paczkę wieczorém ½ kwartą wody studziennéy, nazaiutrz przecedziwszy z rana połowę wypić, a drugą po południu.* —

N. 12.

R. Ligni Quassiae raspati unc: dimidiam
Flavedinis Corticum Aurantiorum commin: dr: duas
M: D: ad chartam. Dispensentur tales doses
Nro sex. Signa: *Wytrawiwszy paczkę* ½

kwartą wody zimnéy przez 24 godzin, przecedzić i na 4 razy przez dzień wypić.—

N. 13.

R. Magnesiae sulphuricae unc: unam
Ferri sulphurici dr: unam
Contusa M: D: ad chartam. Signa: *Rozpuściwszy w kwarcie wody, co wieczór spać idąc kubek od filiżanki iéy wypić.—*

Innym, dla różniącego się płynu (*menstruum*) odmiennym gatunkiém nalania zimnego, iest *nalanié winné* (*Infusum vinosum*), i takie zowie się iednym wyrazem Winém lékarskiém (*Vinum medicatum*). Odwołuiąc się względem dobiérania gatunku win do wyszczególnionych w Nauce o środkach odżywnych zasad, namieniam tylko, że działacze środków w proszku grubym przepisanych, z działaczami góruiącemi w różnych gatunkach win i sposobém skutkowania onychże zgadzać się powinné. —

Ponieważ chory do uzyskania wina lékarskiégo, zioła przepisane mniéy więcéy 2, 3 dni lub dłużéy w winie moczyć musi, przepisuią się więc zioła w tym zamiarze dobrane w takiéy ilości (*doza ogólna*), aby wino z niéy sporządzone, iemu na 8 do 15 dni wystarczyło, a to zapobiegaiąc przerwie w kuracyi, którąby inaczéy łatwo nastąpić mogła. — Uzyskawszy płyn cząstkami rozpuszczalnémi nasycony, (co po tonieniu ziół pod onymże poznaie) używa chory ilość szczególną onégo według wskazanych iému łyżek, kieliszków i t. p. co na Signaturze wyrazić wypada, np:

N. 14.

R. Cort: Geoffreae surinam: unc: unam c: dimidia
Sem: Santonici,
Rad: Valerianae silv: ana dr: sex
Inc: et cont: M: F: Species D: ad chartam
Signa: *Kwartą wina węgierskiego nalawszy, przez 3 dni trawić i przez dni 6 co poranek naczczo 2 razy po łyżce stołowéy używać.*

N. 15.

R. Cort: Chinae rubrae Unc: tres.
Cinnamomi acuti Unc: unam
pulverata ruditer M: D: ad chartam
Signa: *Nalawszy pół garncém wina czerwonego Bordeaux i trawiwszy przez 3 dni, 4 razy dniém po kieliszku piiać.—*

N. 16.

R. Herbae Cardui bened:
— Trifolii fibrini
— Absinthii ana Unc: unam
Globulorum tart: mart: dr: tres
Inc: et cont: M: D: ad chartam
Signa: *Trawiwszy przez 3 dni pół garncém wina reńskiego (Austryiackiego, Szomlańskiego i t. p.) dniém 3 razy po kieliszku wypić.—*

Do użycia zewnętrznégo są zamiary przepisywania proszku grubego następuiące:

§. 34.

§. 34.

Do kadzenia (suffitus s. θυμίαμα).

Przez kadzenie powietrze atmosferyczne działaczami lékarskiemi w postaci pary lub gazu napawaném, albo li też ostatnie bezśrzednio do iakiéy części ciała chorobliwéy doprowadzonémi zostaią. — Wszystkich rodzaiów kadzéń zamiar iest troiaki:

a. Wzbudzania bądź nerwów powonienia, a przez to zapobieżenia przytłumiaiącym skutkom wyziewów smrodliwych i gazów mefitycznych, — bądź całego obwodu ciała lub poiedynczo chorobliwych organów. —

b. Działania bezśrzednio działaczami lékarskiemi na organa oddechowé, i

c. niszczenia iadów powietrznych i zwierzęcych.

Rzeczoné zamiary osiągaią się wystawuiąc ciała w ogólności do proszkowania zdatné i w piérwiastki lotné opatrzoné, na wyższy stopień ciepła, rzucaiąc ié na rozżarzone żelazo lub zarzewie, niémniéy utrzymuiąc ié, zapaliwszy wprzód węglém rozpalonym, w ustawicznem tleniu, przy czém stałé nawet przez się piérwiastki np: żywica, w atmosferę unoszonémi zostaią, albo li też zrządzaiąc rozkład w proszku grubym w tym celu przepisanym, przez dodané inné ciało płynné, tak iż części dalekié iégo składu w postaci gazu zulotniaią się. —

Zazwyczay oznaczá się tylko doza ogólná, opisuiąc szczególną na signaturze, iaką chory má na raz używać. —

N. 17.

R. Ramentorum Succini
Thuris
Sandaracae singulorum Dr: sex
ruditer tusa misce D: ad scat: S:
Do nakadzania dymém flaneli i rozcierania nią części wiadomych.

N. 18.

R. Styracis calamitae
Benzoës amygdaloides ana Unc: unam
Contusa ruditer M: D: in vitrum Signa:
Wsypawszy szczyptę na gorące żelazo, często kadzić. —

N. 19.

R. Cerae citrinae rasae
Colophonii rud: tusi ana Libram unam
M: D: ad capsam Signa: *Wsypawszy całkowicie w naczynie przyzwoite, roztopić nad zarzewiém lub wyskokiém palącym się, i 5 razy dniém przez kwadrans kadzić, dodaiąc za każdém powtórzeniém 30 kropel Balsamu peruwiańskiego.* — Billard.

N. 20.

R. Herbae Stramonii Unc: dimidiam
Inc: D: ad chart: in octuplo seorsim Signa:
Z rana i wieczorém paczkę zamiast tytóniu w lulce wypalić. —

N. 21.

R. Salis culinaris decrepitati Unc: unam
Mangani oxyd: nigri Dr: tres

ruditer tusa M: D: ad chartam in duplo Signa:

Rozpostarłszy na filiżance i rozgrzawszy takową nad zarzewiém, tótém oleiu witryiolowégo polać i takowé kadzenie 2 razy dniém powtarzać.— Morveau.

§. 35.

Do okładań suchych (ad epithema s. fomentum s. fotum siccum).

Srzodki do formy proszku grubégo w ogólności zdatné i przeznaczoné do działania bez rzedniégo t. i. bez poprzedniczégo ich przysposobienia na iakąkolwiek część zewnętrzną ciała ludzkiégo, gdzie bądź przez wyższy, lub iednostaynie utrzymywany stopień ciepła, bądź przez swé działacze, które ciepłém ciała zulotnionémi zostaią, skutkuią, mogą w tym zamiarze który od dawniéyszych autorów za szczególną formę był uważanym, bydź użytémi. Do tego sposobu używania liczono oraz i wypychanie siennicżków (*lectulus*) i poduszek (*pulvinare*) suszonémi i bezwonnémi ziołami np: paprociami, na których chorym, zwłascza dzieciom, w różnych przypadkach chorobliwych np: chorobie angielskiéy, sypiac kazano: tak ostatni sposób, który materac z włosów końskich, lub innégo ciała sprężnégo, zawsze zastąpić może, iako i pierwszy, ile zawsze przez chorégo samégo według porady lékarza przysposobionym zostaie, np: woreczek z gorącym piaskiém, owsém, popiołém, otrębami i t. d. do przyłożenia zewnątrz przeznaczony, do rozprawy niniéyszéy bynaymniéy nie należą.

Zapobiegaiąc aby proszki kraiane, tak przez się używane, nié rozsypały się, zaleca się bądź aptékarzowi, bądź na signaturze chorému, aby ié umieścił w woreczek (*saccus s. sacculus s. culcitella*), i dla równégo proszku rozdzielenia nakształt materaca przeszył (*sacculus intersutus s. interpassatus*), co w tym przypadku wyrazić wypadá. Tak sporządzony nazywano według różnégo kształtu *tarczą* (*scutum*), skoro był okrągły i do obłożenia dołku przeznaczony: ieżeli do czoła, *epithema frontale*, zaś do okrycia całéy głowy, *cucupha s. cucullus*.—

Co się tycze dozy, przepisuie się za zwyczáy tylko iedná, t. i. tyle i w takiéy ilości, ile na raz potrzebá i ſtosownié do mieysca wyſtarczá.—

Na signaturze wypadá wymiénić sposób przyłożenia materacyka takowégo, czy ma bydź poprzedniczo ogrzany, nakadzány lub nakrapiány i czém, np: wyskokiém, winém, octém i t. p.— lub nié.

Do takowégo użycia służą preparata we Farmakopeji znayduiące się, np: *Species ad fomentum — resolventes externae — aromaticae*, alboli téż na urząd sporządzać się każą np:

N. 22.

R. Flor: Sambuci
— Chamomillae vulg: ana Dr: tres
Camphorae rasae Dr: duas
Inc: M: D: in sacculum linteum rite intersutum longitudine V pollicum. Signa: *Bez ogrzania materacyka przyłożyć.* —

N. 23.

R. Herbae Menthae piper: Sesquiunciam
Nucleorum Moschatae

Caryophyllorum
Cinnamomi acuti singulorum Unciam dimidiam
Inc: et cont: M: D: ad chart: cerat: Signa: *Wszywszy w materacyk i nakropiwszy arakiém, do dotku przymocować.*—

N. 24.

R. Ammonii muriat: Dr: sex
Calcariae ustae Dr: tres
Pulverata seorsim ruditer M: immittantur sacculo quadrato rite intersuendo. Exhibe. Signa. *Rozgrzawszy materacyk nad parą wody wrzącéy zewnątrz przyłożyć.*—

§. 36.

Do okładań płynnych (ad epithema liquidum).

Jakikolwiek płyn, działacze lékarskié zawiérający np: woda, ocet, wino, spirytus, tynktura, śmiétana, oléy, rozciek potażu gryzącégo, soli różnych i t. d. przez się, niémniéy naparzaniém, odgotowaniém lub rozpuszczeniém śrzodków stałych, piérwiastkowo we formie grubégo proszku przepisanych uzyskany, o których w tém mieyscu iedynie tylko mowa, do okładania płynnégo iest zdatny, które, skoro na ciepło uskuteczniá się, *fomentum liquidum* czyli *fotus liquidus* właściwié iest zwaném.

Do tégo zamiaru służą wszystkié ciała suché, na proszek gruby obrócić się daiącé, które nalaniém, naparzaniém lub odgotowaniém iakiému płynowi, zazwyczáy wodzie, winu lub octowi, swych części skutecznych udzielić są w stanie.

Za zwyczáy przepisuie się iedná tylko doza, z któréy płyn sporządzony, do maczania wen ciała pośredniczégo (*vehiculum*), na 24 godzin wyſtarczyć powinién, dla czégo takowá do obszerności miéysca musi bydź ſtosowaną.

Na signaturze wyszczególnia się sposób, iakim chory ów proszek gruby ma przyrządzić, t. i. naparzyć, gotować i t. d. — oraz płyn poiedynczy albo złożony, do tego służyć maiący; tudzież wyciśnienie tak sporządzonégo i ciało, np: płótno na czworo złożoné, flanella, pakuły (*stuppa*) gębka (*spongia*) i t. p. za którégo pośrednictwém namoczywszy ié w piérwszym, má bydź przyłożony. — Za zwyczáy używáią się takowé okładania płynné na ciepło, co zarazém wymienić wypadá, niémniéy iak częſto maią bydź odnawiané (przykładaniém talérzy lub kamieni rozgrzanych zewnątrz ciał pośredniczych, zbyt częſtemu odnawiániu onychże, które chorému nieprzyiemność sprawuie, zapobiedz można). Skoro zaś płyn zimny iedynie w zamiarze trwałégo odciągánia cieplika do iakiéy części ciała np: do głowy przyłożonym zoſtaie, na tedy, unikaiąc niéuchronnych nieprzyzwoitości z ściekania uſtawicznégo cieczy wynikaiących, napełnia się nim pęcherz moczowy końſki do połowy i do miéysca cierpienia przykłádá, a za zwolnieniém płynu toż przykładanie ponawia, np:

N. 25.

R. Herbae Menthae piper:
— Melissae ana Sesquiunciam
Nucis Moschatae Dr: duas
Inc: et cont: M: D: ad chartam Signa:

Naparzywszy $\frac{1}{2}$ *kwartą wody wrzącéy, kwartę wina węgierskiégo dolać i w płynie wyciśniętym zmaczawszy serwety na czworo złożone, żywot na ciepło co godzina okładać.*

§. 37.

Do okładań papkowatych (ad cataplasma).

Do takowych służą szczególnie ciała roślinné gotowaniém z wodą lub mlékiém na miękką, ciągłą, w cieple nié rozpływaiącą się papkę, do zewnętrznégo użycia przeznaczoną, zamienić się daiącé.—

Za zwyczáy kataplazmata przez chorégo lub iégo należących, za poradą lékarza, z bułki i mléka, kaszy ięczmiennéy lub owsianéy, tłuszczią zaprawionych, oraz z cébul pieczonych, mąki i miodu przaśnego, fig, grzybka w oleiu lnianym smażonégo i t. p. sporządzanémi bywaią.

Przepisuiącégo tę formę zamiarém bywa, część chorobliwą zmiękczyć, zwalniać, spazm w niéy oddalać, ropienie, gdy zapaloną była, przyśpieszyć lub onemu zapobiedz i t. p. dlátégo do niéy szczególnie służą ciała roślinné w kléy i piérwiastek narkotyczny opatrzoné, oraz niektóré ciała z króleftwa kopalnégo np: ocet ołowiany i solán żywego srebra przekwaszony wodą roztworzoné.—

Jlość na raz w tym zamiarze przepisanégo proszku grubégo, do miéysca ciérpienia stosować się powinná i tyle wynosić, aby papka z niéy sporządzona, przynaymniéy na dwa okładania wystarczyła, t. j. aby bezśrednio po odięciu iédnégo kataplazmatu,

bez oſtudzenia mieysca, drugié przyłożoném bydź mogło; do czégo uncyia do funta bywá doſtateczną.

Przyrządzenie samo kataplazmatu płyném przyzwoitym, gęſtość i rozpościeránié onégo w chuſtce, oraz ſtopień dogodny i sposoby utrzymywania równégo ciepła, iakié powyżéy (§. 36) namienioné zoſtały, opowiádá się przyzwoiciéy chorému samému, wyrażaiąc na signaturze krótko: *Detur ad cataplasma*, np:

N. 26.

R. Farinae Sem: Lini Unc: duas
Hb: Hyoscyami Unc: unam
Croci Dr: duas
Inc: minutim M: D: in chartam Signa:
Wygotowawszy z kwartą wody na papkę, przykładać.—

§. 38.

Do sprycowań w kiszkę odchodową (ad injectionem in anum).

Sprycowaniém zowiemy w ogólności wſtrzykanie iakiéybądź cieczy w otwory ciała naturalné lub chorobliwé, ſtrzykawką (*siphon*) uskutecznioné. — Niniéysze zowie się wyrazém właściwym:

Enemą (enema s. clysma s. clyſter (8) *s. lavamentum).*

Będącą płyném do wſtrzykania w kiszkę odchodową przeznaczonym, który ieſt albo z natury

(8) το ενεμα, co wprowadzone lub wstrzykane zostało, od ἔν i ἵημι: το κλύσμα i ὁ κλυστὴρ, płyn do wypłóczenia służący; od słowa κλύζω czyszczę, myię.

swéy takim, albo naparzaniém lub gotowaniém ciała ſtałégo i zdrobnionégo uzyskanym: tu tylko o oſtatnim gatunku mowa. —

Zamiar wszelkiégo gatunku eném ieſt dwoiaki, t. i. działania albo bezśrzednio na kiszki i przyległé organa, alboli téż przez nią na cały organizm. — W piérwszym przypadku daią się enemy dlá wſtrzymania zbytniégo ruchu kiszek t. i. laxowania, oraz wyczyszczenia onych, zwłascza kiszek grubych, a przez to oddalenia bodźca nerki mechanicznie drażniącégo, tudzież oddalenia wiatrów, — robaków z kiszek, — spazmów macicy, — chorób gruczołku *proſtatae*, — kanału urynowégo i pęcherza moczowégo: nakoniec celém skutkowania na naczynia hemoroidalné, ſtwardnienia, zwolnienia, owrzedzenia i t. p. gruczołków kiszki odchodowéy lub iéy błon. — W drugim zaś dlá żywienia ogólnégo organizmu, wzbudzánia onégo, wzmacniánia, oddalenia spazmów, skłonności soków do rozkładu zgniłégo i t. p.

Płyny do wſtrzykania służącé, mogą bydź kropliſté, parowé i z gazu lub dymu złożone: oſtatnié właściwégo sposobu i narzędzi wymagaią, któré w Materyi medycznéy przy wyszczególnieniu używania onychże namienionémi zoſtały.

Temperatura piérwszych zgadzać się powinna z zamiarém przeznaczonégo do enemy płynu i bywá pospoliciéy ciepłą; gdzie zaś ieſt zamiarém léczącégo żywić lub działać na samę kiszkę odchodową, letnią bydź powinna, gdy przeciwnié w niektórych okolicznościach inną niż zimna bydź nie może. —

Jłość, która od uncyi do 10 wynosić może, do zamiaru léczénia ſtosować wypadá, ponieważ

w przypadku, gdzie enema przez czas nieiaki w kiszce pozostać, lub wssyssaną bydź ma, sama przez się obiętość płynu, kiszkę do ściągnienia się i zbyt prędkiego wydaniá onégo nazad, wzbudzić może (9).

Pospolicie iedna tylko doza proszku grubégo do sporządzenia z niégo enemy przepisuie się, ieżeli zaś więcéy, takowé według wzorów poprzedniczych i zasad ogólnych mnożone bydź powinny.

W tym zamiarze używa się szczególnie ciał roślinnych w kléy, piérwiaſtek gorzki, garbuiący, oléy eteryczny i t. p. obfituiących, które za zwyczáy wodą lub mlékiém, bądź przez naparzanie, bądź gotowanie wyciągnąć się daią. —

Na signaturze gatunek płynu, przyrządzenie i ilość w jakiéy má bydź użyty, wraz z częstością powtarzania użytku wymienić należy, np:

N. 27.

R. Florum Tanaceti
Radicis Valerianae silv: ana Dr: tres
Seminum Lini contus: Dr: duas

(9) Anatomia uczy że kiszka odchodowá nieco ku lewemu bokowi kości kuprowéy ieſt położoną i w część *S romanum* zwaną kisáki pomarszczonéy, która leży zupełnie w boku lewym przechodzi, przeto osobę enemę dawaiącą nauczyć wypadá, aby chorego pod czas dawania onéyże na bok prawy położyłá, gdy inaczéy (co bywá częstokroć niepoznaną przyczyną bezśrzedniego wyyścia enemy i bezskuteczności onéyże) kiszki cienkié, przygniataiąc kiszkę pomarszczoną wprowadzeniu płynu wtrzykanemu opiérają się: oraz aby, zwłaszcza u chorniących na dysenteryią i hemoroidy, wpuściwszy kankę według kierunku kości ogonowéy i kuprowéy w kiszkę, dopóty od wtrzykania płynu wstrzymałá się, dopóki wydymánia się kiszki mimowolné (*tenesmus*), wrażeniém tégo ciała obcégo wzbudzáné, nié ustaną. —

Inc: et cont: M: D: ad chartam in vi^plo seorsim. Signa. *Naparzywszy 2 filiżankami wody wrzącéy i przecedziwszy, co poranek naczczo dadź enemę.*

N. 28.

R. Herbae Hyoscyami Sesquidrachmam
Florum Chamomillae Unc: dimidiam
Inc: M: D: ad chart: tales doses Nro. vi.
Signa: *Naparzywszy paczkę 2 filiżankami wody wrzącéy przecedzić, i dodawszy łyżkę oliwy dadź enemę co 4 godzin.*

§. 39.

Do sprycowania w pochwę macicy (ad injectionem in vaginam).

Takowé w różnych ciérpieniach, bądź macicy saméy, bądź pochwy onéyże i warg wstydliwych mniéyszych np: w wypadnieniu macicy lub iéy pochwy, w owrzedzeniu iednéy lub drugiéy, zalęgnieniu się askarydów w pochwie, *in nymphomania* i t. p. używané bywaią, a to za pomocą strzykawki, w każdym przypadku przyzwoicie zakończoney.

Doza szczególná proszku kraianégo, przepisanégo w tym zamiarze, służy na iedén dzień: ilość zaś płynu do rozpuszczenia z nich części skutecznych, powtarzaniom i użytéy do każdégo ilości odpowiadać powinná.

Doza ogólná tyle piérwszych zawiérá, ile okoliczności i potrzeba chorégo przepisywać wskazały. — Na signaturze namienia się ilość szczególna, za zwy-

czáy w osobnych paczkach oddzieloná, przyrządzenie iéy i użycie płynu zewnętrzné (§. 21) np:

N. 29.

R. Cort: Chinae rubrae Unc: unam
Herbae Sabinae Dr: duas
Inc: M: D: ad chartam in vi^plo seorsim
Signa: *Naparzywszy paczkę ¾ kwarty wody wrzącéy, przecedzić i dniem 4 razy zewnątrz iak wiadomo używać.*

Nakoniec sprycowania w inne otwory ciała, np: kanał urynowy i pęchérz, kanał słuchu chrząstkowy, nozdrze, gardło, worek łzowy i kanały fistułowé, czynią się płynami, które za zwyczáy aptékarzowi do sporządzenia poruczáią, przeto o nich w jném mieyscu mowa nastąpi. —

§. 40.

Do płókania gardła (ad gargarisma).

Proszek gruby w tym zamiarze przepisany, zawiérá w dozie szczególnéy ilość, z jakiéy na cały dzień służący płyn má bydź sporządzony. Doza szczególna według prawideł ogólnych ustanawiá się. —

Do téy formy używamy środków roślinnych w kléy, garbnik, piérwiastek ostry i t. p. obfituiące, których wybór Materyia medyczna oraz Terapiá wskazuie. — Signatura obeymuie prócz ilości na raz do użycia służącéy i sposobu przyrządzenia płynu, wraz z dodatkami powszechnie chorému znanémi, częstość płókań i temperaturę płynu np:

N. 30.

R. Herbae Flammulae Jovis
— Rutae incisarum ana Dr: tres
Sem: Lini integrorum Dr: duas
M: F: species. D: tales doses Nro iv ad chart:
Signa: *Naparzywszy paczkę ½ kwartą wody, płyn przecedzić i dodawszy 2 łyżek miodu, na ciepło często gardło płókać.* —

N. 31.

R. Gallar: turcicarum
Malicorii singulorum Unc: dimidiam
Cont: ruditer Misce. D: ad chart: in iv^plo seorsim. Signa: *Gotowawszy paczkę z kwartą wody do pozostałości połowy, odcedzony płyn przez dzień do płókania gardła wypotrzebować.* —

Tym samym sposobem i proszek gruby do przyrządzenia z niego płynu dla płókania nim ust (*collutorium*) może bydź przepisanym, np:

N. 32.

R. Cort: Quercus junioris Unc: duas
Inc: D: in chartam: Signa: *Gotowawszy z kwartą wody przez godzinę po przecedzeniu, usta często płókać.* —

§. 41.

Do kąpieli (ad balneum).

Kąpiel iest środkiem lekarskim z płynu kroplistego, parowego, gazu lub dymu złożonym i prze-

znaczonym do działania bezśredniego t. i. bez pośrednictwa ciała innego, bądź na cały obwód ciała ludzkiego, bądź też na poiedynczą iego część: —

Kąpiel z płynu kropliſtego złożona (Balneum humidum).

iest

a. *powszechną* t. i. aż do saméy szyi (*baln: universale*) albo do połowy kadłuba dochodzącą (*semicupium, insessus s. insessio*).

Do takowych służy woda zdroiowá, miękká lub morská, wody mineralné (*aquae soteriae*) poprzedniczo ogrzané lub też przez się ciepłé (*thermae*), oraz mléko, wino, wywar gorzelniany, odgotowanie części ſtałych zwierzęcych, (*balneum animale*), np: nóżek baranich lub cielęcych, tudzież odwar z otrąb, naparzenie siennégo nasienia, prochém pospolicie zwanégo, i t. p.; nakoniec rozmaité proszki ſtałé, w proszku grubym przepisać się daiące, t. i. z roślin kléy, piérwiaſtek mydlaſty, gorzki, garbuiący, oléy eteryczny i t. p. zawiéraiących, z kopalnych sole, zwłaszcza kruszcowé, siarczyki i t. d. które rzeczoné działacze wodzie gorącéy udzielać są w ſtanie. Nayzwyczayniéyszym płynem do wyciągnienia z nich części skutecznych lub ich rozpuszczénia, bywá woda pospolitá, do któréy się czasém inné np: mléko, wino, wyskok, ocet i t. d. dodawać zalecaią. — Temperatura płynu w każdym razie według zasad Terapii wskazuie się. —

Doza szczególná proszku grubégo wynosi od uncyi i mniéy do $1\frac{1}{2}$ funta i 2 (doza zaś ogólná czyli ilość dóz szczególnych, według prawideł powyższych (§. 30) do okoliczności ſtosowaną bydź powinná. —

Na signaturze oznacza się ilość na raz wziętą bydź maiącá, przyrządzenie, gatunek płynu lub dodatki, czas użycia i powtarzania kąpieli. —

Uſtnie wypada chorégo uwiadomić, aby nie zbyt prędko po iedzeniu kąpieli używał i wyszedłszy z niéy oziębienia wyſtrzegał się np:

N. 33.

R. Rad: Calami aromatici Libram unam
Inc: et contusa detur ad chart: in quadruplo seorsim. Signa: *Paczkę garncem wody wrzącéy i kwartą spirytusu naparzyć, po ostudzeniu wycisnąć, a zioła pozostałe z garncami wody świéżéy do pozostałości połowy gotować i odwar wyciśnięty z naparzaniém zmięszawszy, na iednę kąpiel użyć.* —

N. 34.

R. Calcariae sulphuratae Sesquiunciam
Contusa D: ad vitrum in sextuplo seorsim
Signa: *Wsypawszy paczkę do kąpieli ciepłéy, pół kwarty octu dolać i codziennie takową powtórzyć.* —

N. 35.

R. Kali carbonici Sesquiunciam
— cauſtici Dr: duas
Contusa ruditer M: D: ad vitrum. Signa: *Rozpuściwszy w kąpieli z wody miękkiéy, takową 2 razy w dzień po kwadransie używać.* — Stuetz.

§. 42.

b. Kąpiel mieyscowa.

α. Skoro nogi w niéy maczáne zoſtaią zowie się *Kąpiel nóg* (*pediluvium*).

Nayczęściéy pewien ciepła ſtopień wodzie pospolitéy nadány, bywa iſtotnym kąpieli nożnych skutkuiącym działaczém, prócz takich zoſtaią inné według zasad powyższych z rożnych ciał stałych poprzedniczo zdrobnionych sporządzáné.

Doza sczególná proszku grubégo do kąpieli nożnéy przepisanégo, ſtosuie się do właściwéy skuteczności śrzodka obranégo, do obecnégo gatunku chorowitości i ſtopnia drażliwości części w mowie będących, i wynosi u ciał z króleſtwa roślinnego, iako náypospoliciéy do kąpieli rzeczonéy używanych, uncyią do $\frac{1}{2}$ funta.

Zamiarém w którym tychże kąpieli używámy ieſt, zrządzić większy przypływ krwi do części dolnych ciała, a przez to zmnieyszyć dążenie onéyże do części górnych, oraz skutkować na naczynia hemoroidalné i macicy, tudzież wzbudzać lub wzmacniać ogólny organizm, spazmy w nim, lub niektóré ciérpienia mieyscowé np: ból, wrzody, kroſty i t. p. oddalać, dlátégo więc temperatura czyli umiarkowanie ciepła z zamiarém téy formy i sposobém skutkowania śrzodków obranych, zgodną bydź powinna. Również i przy tym gatunku kąpieli chorégo uſtnie oznáymić wypadá, aby nié bezśrzednio po iedzeniu iéy używał, oraz iak wysoko np: do koſtek, łytek lub kolan, płyn kąpielny má zachodzić, iak długo chory má w kąpieli pozoſtać i iak po niéy zachowywać się. — Sposób przepisywánia nié różni się od poprzedniczégo, np: N. 36.

N. 36.

R. Flor: Chamomillae vulg: Libr: dimidiam
Sem: Sinapeos Uncias duas
Ammonii muriat: Unc: dimidiam
Inc: et cont: D: ad chart: Signa: *Naparzywszy garncém wody wrzącéy, spać idąc, moczyć nogi przez pół godziny.*

§. 43.

β. Kąpiel rąk (maniluvium).

Również iak inné kąpiele miéyscowé stosownie do mieysc np: *Capitiluvium*, *Peniluvium* i t. p. nazywane, ze środków według zasad Materyi medycznéy i Terapii przyzwoicie dobranych sporządzoné i używané bydź mogą, byle tylko ilość środków z ilością płynu iaki z piérwszych ma bydź sporządzony, zgadzała się, np:

N. 37.

R. Herbae Sabinae Unc: dimidiam
Rad: Calami aromatici Unc: unam
Inc: M: D: ad chartam in ivplo
seorsim. Signa: *Naparzywszy garncém wody wrzącéy, w płynie przecedzonym 2 razy dniém rękę moczyć.* —

Do tego sposobu użycia płynów, działacze lékarskié zawiéráiących, należą: *przemywanie ciała* (*Lotio s. Lavatio*), bądź gębką, bądź płótném miękkiém uskutecznioné, a to albo w celu działania na ogólny organizm, albo i też bezśrednio na orgán skóry np: *ex Herba Nicotianae*, *Ledi palustris*, *Rad: Enulae*, *Herba Flammulae Jovis* i t. p.

tudzież *Kropienie* (*stillicidium s. embroche s. embrocatio* (10) którém dany iakikolwiek płyn z pewnéy wysokości przez czas nieiaki, np: kwadrans lub pół godziny, bezustannie na pewną część ciała kroplami puszczanym bywá; lecz gdy przyczyna skuteczności ostatniégo sposobu, przez się nadér skutecznégo, iest iedynie mechaniczną, a po części od umiarkowania ciepła użytégo płynu, mniéy zaś od działaczów dynamicznych ostatniégo zawisłá, przeto używá się do niégo zamiast wywarów lub naparzań i t. p. za zwyczáy wody pospolitéy a przytém zimnéy (11).

§. 44.

B. *Kąpiel parowá* (*balneum vaporosum*). (12)

Uskutecznia się albo płynem kropliftym, octém, wyskokiém, wodą i t. p. na ciało rozpalone lanym,

(10) ἡ ἐμβροχὴ moczenie czyli kropienie. Od innych *impluvium* s: *gutta* s: *Duccia* z francuzkiego słowa *la douche* mylnie zwane. —

(11) W przypadku gdzie dla brakuiącégo lokalu nie má sposobności do spuszczania kropel, można z równą korzyścią używać ftrzykawki wielkiéy w subtelną rurkę opatrzoney. —

(12) Ogólnéy kąpieli parowéy czyli łaźni albo suchéy wanny, gdzie w pokoiu mocno ogrzanym woda na rozpalone żelazo lana, w momencie w parę wrzącą zamieniona, powietrznią napełnia, iako sposobu sztucznégo leczenia chorób, z przyczyny zbyt gwałtownégo skutku onéyże, nie używa się: wysoki bowiem ftopień ciepła téy powietrzni, ciepło naturalne ciała ludzkiego wielce przewyższaiący, napawaney przytém parą wreiącéy wody, gwałtowne rozdęcie żył krwionośnych całego organizmu, prócz mózgu który owszém przygniatanym zoftaie, oraz nadzwyczayne wytłaczanie potów obfitych i naftępne organizmu zwal-

lub téż rozpuściwszy proszek gruby iakiégo ciała ſtałégo, albo wyciągnąwszy iégo części skuteczné, płyném przyzwoitym, którégo wyziewy w temperaturze parowania, do iakiéy części ciała przypusczanémi zoſtaią. —

Ponieważ zamiarém tégo gatunku kąpieli ieſt, wzbudzać orgán chorobliwy, zwłascza zrządzać większe w nim parowanie, zwalniać go i t. p. przeto służą do takowych kąpieli śrzodki w piérwiaſtki lotné przez się opatrzoné, albo w połączeniu wzaiemném lotnémi ſtać się mogącé, ciała zaś kléiowaté, czyſty garbnik i t. p. zawiéraiące, w tym zamiarze przepisywać, oznacza sczupłé obeznanie z Chémiią, gdyż para wody gorącéy té samé skutki zrządzać może. Doza sczególná ſtosuie się do obszérności mieysca i trwania rzeczonéy kąpieli, a za każdém odnowieniém odświeżoną bydź powinná, dlá czégo według prawideł powyższych potrzebná liczba ich w dozie ogólnéy wyraża się.

N. 38.

R. Flor: Chamom: vulg: Unc: unam
Calcariae uſtae
Ammonii muriat: ana Dr: unam
Inc: et cont: M: D: ad chartam in iv^{plo}
Signa: *Naparzywszy paczkę kwartą wody wrzącéy, 4 razy dniém piérś nad parą wyſtawiać.* —

---

nianie sprawuie: osobom czérſtwym, skład nerwów mniéy czuły maiącym, chorującym oraz na skutki nagłe przerwanégo wyziewu, ten sposób służyć może, gdy przeciwnie innych t. i. do krwotoków skłonnych, kobiét ciężarnych i t. p. w słabość większą wprawiá, albo téż apoplexyi, iak tégo miałém kilka przykładów, nabawia.

Taż kategoryia obeymuie oraz naparzania octém, rozciekiem salmiaku w occie zrobionym, oddychanie pary maszyną P. Mudge i t. p.—

§. 45.

Proszek miałki (Pulvis tenuis)

Sporządzá się obróceniém ciała ſtałégo na tak drobné cząſtki iednorodné, iż ich różności ani dotykaniém ani gołém okiém doſtrzedz nié można. Jednakowoż znayduie się różnica między miałkim i pytlowanym proszkiém (*pulvis finissimus s. alcoholisatus*) (13). Oſtatni w ſtosunku do swéy miałkości bywá skuteczniéyszym, co w przepisie wyrazić wypadá. —

A. Wszyſtkié ciała które do formy proszku grubégo były zdatnémi, również i w proszku miałkim przepisanémi bydź mogą, wyiąwszy:

a. Ciała roślinné w giętkié włókna opatrzoné np: *Cortex Simarubae*, *Nuces vomicae*, *Fabae Coffeae* i t. p. i które po ich rozkroieniu lub utłuczeniu, z kléiém gumy np: tragántowéy zmieszané i wysuszoné bydź muszą, a po nabytéy tym sposobem kruchości, na miałki proszek dopiéro obracané bydź mogą.

b. Ciała roślinné zbyt twardé i paździerzyſté włókna maiące np: *Lignum Guajaci*, *campechianum* i t. p. gdy w żołądku zwykły sprawiać gniecienie lub inne niedogodnośei.

(13) *Alcohol* zwali lekarze arabscy co tylko náydoskonalszégo w swym rodzaiu np: wyskok absolutny i proszek naycieniey zdrobniony. —

c. Takié które przy lekkości przyrodzoney, dopiéro w dozie drachmy lub większéy, skutek pożądany czynią, gdy przez samę obiętość nudzenie lub womity, a przez to skutki opaczne, chorému sprawiaćby mogły. —

d. Które czysto mechanicznie tylko skutkuią, np: *Stizolobium*, *Stannum limatum* i t. p. gdy rozdrobniwszy ie miałko, zamiar przepisywania ich dopiętymby nié został. —

e. Które przyciągaiąc wilgoć z powietrza atmosferycznégo, w niéy rozpływáią się, np: węglan potażu zwyczayny, occian potażu i t. p.

f. Które w smaku są nadzwyczáynie przykrémi, np: *Absinthium*, *Aloë*, *Colocynthis*, siarczyki i t. p.

g. Które skutkuiąc w dozie $\frac{1}{12}$, $\frac{1}{10}$ i mniéyszéy części grana, choć z dodatkiém oboiętnym trudno dokładnie podzielić się dáią i w dozie niéco większéy niż bydź powinna, łatwo szkodzić mogą np: arszenik biały.

Daléy służą do téy formy extrakta z ziół heroicznych, które w dozie $\frac{1}{4}$ granu do całégo, skutek żądany okazuią i za dodaniém proszku oboiętnégo, we formę niniéyszą bez zlepienia onégo, tworzonémi bydź mogą, i tak za zwyczáy skrupuł do 15 granów proszku, np: z korzenia łukrecyiowégo lub innégo, na gran extraktu rzadkiégo wystarczá: inné zaś extrakta twardszé przez się, lub przez długie ich przechowywanié takiémi się stawaiącé, mniéyszégo ieszcze dodatku proszku oboiętnégo potrzebuią (14).

(14) Jedynie tylko do extraktów suchych przez się, np: *Extr: myrrhae*, *L. campechiani* i t. p. cukier za ciało pośrzednicze obiąć można, inaczéy rozpłynie się ostatni w wilgoci piérwszego i forma żądana wynikuąć nié może, zwłaszcza gdy zbyt mały stosunek cukru obranym został.

Pod tym samym warunkiém ciała nawet zupełnié płynné, iakiemi są olele eteryczné i niektóre balsamy np: *Balsamum Peruvianum nigrum*, które w dozie kropli lub mniéyszéy zamiarowi są odpowiedniémi, w proszku mogą bydź przepisané. A ponieważ zasada ich płynności cukrowi ciekłéy postaci nadadź nié może, daie się pospolicie między ciałmi w stosunku oboiętnémi, ostatniému piérwszeństwo, i tak zowie się połączenié oleiu eterycznégo z cukrém, do którego za zwyczay kropla na skrupuł ostatniégo się bierze, ogólnym wyrazém *Elaeosaccharum* (15), dodaiąc nazwisko ciała z którégo oléy eteryczny sporządzonym został np: *Elaeosaccharum Foeniculi*, *Macidis* i t. p.—

B. We wskazaniu dla aptékarza służącém, namienić należy:

a. Miałkość proszku: ieżeli zwyczayna, to pisze się *F. pulvis*, albo ieżeli iést złożony, *Misce fiat pulvis*; skoro zaś má bydź pytlowanym, *fiat pulvis subtilissimus* i t. p.

b. Doza szczególná: za zwyczay takowá w papiérkach odłączonych, przez aptékarza oznaczoną bywa, bądź mnożeniém dozy szczególnéy, bądź téż dzieleniém ogolnéy (iak późniéy o tém mowa w szczególności nastąpi). Lecz czasem oddaie się chorému doza ogólná, do użycia iéy według informacyi.

c. Naczynie: do którégo pospolicie papiér, bądź zwyczayny, bądź woskowany, lub téż pudełko i słoik bywáią przeznaczonémi.—

(15) Od ἐλάιον oley i σάκχαρον cukier.—

C. Signatura powinná zawiérać:

a. Przeznaczenie do wewnętrznégo lub zewnętrznégo użycia, iakiému proszek przepisany má służyć.

b. Wiele na raz chory má zażywać, według dozy szczególnéy przez aptékarza oddzieloney, albo chorému na signaturze według końca od nóża, łyżeczek, szczypty i t. p. wskazanéy; — oraz iak często takową powtarzać i czy proszki samé przez się, lub na przemian z innémi lékarstwy wspólnie przepisanémi i t. d. zażywać. —

c. Czém ie chory ma popiiać np: herbatą, winém, kawą, kléykiém e. c. ieżeli zaś wodą, tego z osobna namieniać nié potrzebá (16).

§. 46.

Proszek miałki może tak do wewnętrznégo, iako i do zewnętrznégo użycia bydź przeznaczonym.— Co się tyczy piérwszego przeznaczenia, względnie dozy szczególnéy i sposobu ustanowienia onéyże, przypadek iest troiaki, t. i.

A. Srzodek poiedynczy lub złożony iest w dozie drachmy, ½ drachmy,

(1) Chorym do wzięcia proszku trudnym doradzá się ustuie, aby, obwinąwszy go w opłatek, (*nebula*) połknąć: sposób iest ten, że na łyżkę stołową wodą napełnioną, kładzie się kawałek opłatka stosownéy do proszku wielkości, a gdy tenże od wody zmiękniał, odlewá się z nachyłoney łyżki nieco wody, sypie proszek do zażycia przeznaczony, na srzodek opłatka, zawiiaiąc ostróżnie brzegi onégoż, poczém tak obwinięty proszek wraz z ilością należytą wody połyka się. Ponieważ o opłatki chorému nie trudno, zatém ich iak dawniéyszym zwyczaiém, wraz z proszkami teraz nié przepisuią. —

skrupułu i mniéyszéy t. i. aż do granów 5 skutecznym; w tym więc przypadku, gdzie kilka granów mniéy lub więcéy, na skuteczność proszku nié má wpływu, chcąc koszt oddzielenia dóz szczególnych dlá chorégo oszczędzić, przepisuie się doza ogólná, wskazuiąc na signaturze miarę, chorému pospolicie wiadomą, np: koniec od noża, $\frac{1}{2}$ łyżeczki od kawy, łyżeczkę całą, rzadko 2, według któréy má tak przepisany proszek używać (17). Rzeczony sposób, pod dopiéro namiénionym warunkiém, służy szczególnie w razie przepisywania środka poiedynczégo, (choć w połączéniu z obiętnym, który mu iedynie obiętość żądaną nadaie) lub z równéy wagi ingredyiensów złożonégo, maiąc zawsze wzgląd na różniący ciężar gatunkowy onychże.

Naganném iest, środki w dozie iuż mniéyszéy niż 5 granowéy skuteczné, według tégo sposobu przepisywać, gdyż dla niedoskonałości miary, skutek albo niedołężnym, albo zbytnim, więc w każdym z dwóch przypadków szkodliwym bydź musi; nié wspominaiąc nawet o tém, że powiększenie stopniowé poiedynczych ingredyiensów, które w chorobach chronicznych bywá wielkiéy wagi, przy tym przepisywania sposobie, miéysca mieć nié może. Doza t. i. ogólná proszku, według tégo sposobu przepisywania, może $\frac{1}{2}$ uncyi do 3 i więcéy wynosić: — naczynié iest albo szklanné, zwłaszcza dlá ciał ulotnić się mogących, albo też pudełko. Za przykłady służą następuiące formuły.

(17) Skoro proszek wielki przez chorégo do użycia má bydź dopiéro przysposobionym, doza szczególná łyżkę stołową nawet wynosić może (obacz przykład N. 39).

N. 39.

R. Glandium Quercus toſtarum pulverat: Libr: unam
D: ad vitr: Signa: *Łyżkę stołową z dwoma filiżankami wody odgotować, aby iedna pozostała i odcedziwszy pić z mlekiem dwa razy na dzień.*

N 40.

R. Magnesiae carbonicae Drachmas quinque
Elaeosacchari Foeniculi Dr: tres
M: fiat Pulvis D: ad vitrum. Signa: *Sześć razy dniem po pół łyżeczki od kawy roztworzywszy pokarmem dawać.*

N. 41.

R. Extracti Rhei Scrup: unum
Lapidum Cancrorum praeparatorum Dr: tres
Probe subactis admisce
Elaeosacchari Anisi Dr: tres
M: fiat Pulvis D: ad vitrum. Signa: *Po pół łyżeczki od kawy wraz z pokarmem, kilka razy na dzień dawać.*

N. 42.

R. Acidi tartarici Dr: sex
Sacchari albi pulverati Libr: unam
Olei de Cedro Gutt: sex
M: exacte F: Pulvis D: ad vitrum Signa:
Po łyżeczce od kawy na filiżankę herbaty.

N. 43.

R. Extracti Myrrhae Dr: unam
Sacchari albi Unc: dimid: (ad unc: unam).

M: exacte F: Pulvis D: ad vitrum. Signa: *Cztéry razy dniém po łyżeczce od kawy brać, popiiaiąc serwatką słodką.*— Fr: Hoffmann.

N. 44.

R. Bacc: Lauri
Nucis moschatae
Cornu Cervi usti ana Dr: unam
Rad: Liquiritiae Dr: sex
Pulverata seorsim misce D: in vitr: Signa: *Cztéry razy dniém ilość na koniec nóża wziętą dawać.*— Goehlis.

N. 45.

R. Tartari depurati Unc: unam
Magnesiae carbonicae
Sulphuris depurati ana Unc: dimid:
M: F: Pulvis D: ad vitrum S: *Cztéry razy dniém po łyżeczce od kawy.*
Hufeland.

Proszek przyiemnie wonny i smaczny, z cukru i ciał korzennych składáiący się, przepisany w zamiarze, aby sypawszy go na kawałek bułki lub biszkokt w winie poprzedniczo maczané, wraz z niémi zwłascza dlá wzbudzania apetytu w $\frac{1}{2}$ godziny przed obiadém był użytym, zowie się wyrazém szczególnym *Tragema* (18) czyli *Tragea*. Wyiąwszy wybór śrzodków przez definicyią powyższą określonych, sposób przepisywania od poprzedniczégo nié różni się bynáymniéy, np:

(18) τραγήμα (τρώγω iem) *le dessert*, łakotki cukrowe: wyrazy *Tragena* i *Drageta* są mylné. —

N. 46.

R. Flavedinis Cort: Aurantiorum Unc: dimid:
Cinnamomi acuti Dr. duas
Nucis moschatae
Sem: Cardamomi ana Dr: unam
Caryophyllorum Scrup: dimidium
Sacchari albi Dr: sex
Pulverata seorsim M: F: Tragema
D: ad vitr: Signa: *Dwa razy przed południem na biszkokt w winie umaczany posypawszy używać.*

albo N 47.

R. Sem: Coriandri Unc: dimidiam
— Anisi
— Foeniculi ana scrup: quatuor
Nucis moschatae
Cinnamomi
Caryophyllorum ana Scrup: unum
Piperis longi Scrup: dimidium
Sacchari albi Unc: unam
M: F: Pulvis D: ad vitr: Signa: *Po łyżeczce od kawy, posypawszy nim bułkę dwa razy przed południem zażyć.*—
Fuller.

§. 47.

B. *Srzodek poiedynczy lub złożony iest iuż w dozie mniéyszéy niż 5 gránowéy t. i. aż do dozy granu iednégo skutecznym:* — chcąc w tym razie zdrożności powyżéy wspomnionych uniknąć, dozę szczególną proszku ustanawią się i takową tyle razy

ile powtórzenie onéyże i zamiar léczącégo wymagá, aptékarzowi mnożyć zalecá, a to iednym z wyrazów *dentur* czyli *dispensentur*, czyli *exhibeantur tales doses numero N*, albo li téż *dentur in sextuplo* i t. d. iak naſtępné wzory obiaśnią.

Niniéyszy sposób ieſt daleko dokładniéyszym od poprzedniczégo: a że tu ilość każdégo śrzodka z osobná w każdéy dozie odmierzoney ieſt równą, przeto bywá náyczęściéy używany, przepisuiąc nawet śrzodki przez śię do piérwszégo sposobu przepisywania kwalifikuiącé się, dla osób maiętniéyszych które pracę aptékarza zapłacić mogą, skoro właśnie równość podziału śrzodków przepisanych była zamiarém lékarza.

Za zwyczáy wynosi doza ogólná 12 dóz szczególnych, rzadko więcéy, częściéy zaś mniéy.

N. 48.

℞. Sem: Phellandrii aquatici.
Sacchari Lactis ana Gr: quindecim
M: F: Pulvis D: tales doses Nro xii ad chartam. Signa: *Cztéry razy dniém proszek.*

N. 49.

℞. Acidi Benzoici Gr: tria
Elaeosacchari Anisi Scrup: unum
M: F: Pulvis. Dispensentur tales doses Nro vi ad chartam ceratam. Signa:
Trzy razy dniém proszek.

N. 50.

℞. Cort: Angusturae verae Gr: quindecim
Nucis moschatae Gr: quinque

seorsim pulverata misce D: in duodecuplo ad chartam. Signa: *Co dwie godzin proszek.*—

N. 51.

in Diarrhoea

R. Rad: Filicis maris pulveratae Dr: dimid:
Gutti pulverati Gr: tria
M: F: Pulvis D: tales doses Nro viii.
ad chartam. Signa: *Z rana i wieczorem proszek.*— R. Vogel.

N. 52.

Contra Salivam

R. Rad: Scillae pulveratae Gr: unum
— Zingiberis albi
Sacchari albi ana Scrup: dimidium
M: F: Pulvis. D: tales doses Nro xii in chartam. Signa: *Trzy razy dniém proszek.*

N. 53.

R. Rad: Sarsaparillae finissime pulveratae Dr: dimid:
Resinae Guajaci nativ: Gr: quinque
M: F: Pulvis D: in xii^{plo} seorsim. Signa: *Cztéry razy dniém proszek.*

In arthritide. A Rheum chron.

N. 54.

R. Carbonis Spongiae Scrup: unum
Elaeosacchari Anisi Gr: quindecim
M: F: Pulvis D: in xii^{plo} Signa: *Dwa razy dniém po iednym proszku brać.*—

Contra Stomac.

N. 55.

R. Natri carbonici perfecte saturati Gr: quindecim
Acidi tartarici
Elaeosacchari Cajoputi ana Scrup: dimidium

M: F: Pulvis D: in Chartam ceratam in vi^plo
Signa: *Wsypawszy proszek suchy na ięzyk, wodą natychmiast popłókać.* —

§. 48.

C. W przypadku gdzie środek obrany ma w dozie mniéyszéy niż granu t. i. $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{6}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{2}$ onegoż skutkować, którey aptékarz na szalkach z wyczáynych dokładnie odważyć nie ieſt w ſtanie, przepisuie się środek iſtotnie skuteczny wraz z ciałem ſtanowczém w dozie ogólnéy, która, zoſtawszy przez aptékarza na proszek iednorodny (*homogeneus*), obróconą, dzieli się na tyle dóz szczególnych z osobna, na ile gránów lub więcéy środka przepisanégo podzielić zamierzono. — Wyrazém właściwym tégo sposobu przepisywania ieſt „*dividatur in N Partes aequales.*" —

Ponieważ każdá poprawa przepisu lékarskiégo w wykonaniu onégo przez aptékarza przedsięwzięta, ieſt zarzutém niedokładności przepisuiącégo, — aptékarz zaś dozy ułomkowéy grana dokładnie odważać nie ieſt w ſtanie, przeto przepisywanie rzeczone dozy od granu mniéyszéy, według sposobu drugiégo (B) raz na zawsze ieſt naganném; gdyż iak iuż mówiono, zawsze i nieodzownie z danéy ilości ogólnéy, według ułomków do zamiaru ſtosuiących się, doza szczególna uſtanowioną bydź powinná. —

Jlość dóz szczególnych zgadzá się pospolicie z jlością dóz według sposobu przepisywania poprzedniczégo; — wreszcie i w tym sposobie służą prawidła ogólne (§. 45) np:

N. 56.

R. Rad: Jpecacuanhae Gr: tria
Sacchari albi Dr: duas
M: exacte F: Pulvis dividatur in xii partes aequales D: in chartam. Signa: *Co pół godziny proszek.* —

N. 57.

R. Camphorae rasae Gr: duodecim
Sulphuris stibiati aurantiaci Gr: sex
Opii puri Gr: duo
Sacchari albi Dr: duas
M: exacte F: Pulvis dividatur in duodecim partes aequales D: ad chartam ceratam. Signa: *Cztéry razy dniém proszek.* —

N. 58.

R. Cort: Chinae regiae finissime pulv:
Florum Chamomillae puly: ana Dr: duas
Pulveris aromatici Dr: unam
Sulphuris stibiati aurantiaci Gr: viginti quatuor.
Opii puri Gr: duo.
M: F: Pulvis, dividatur in xii partes aequales D: ad chartam. Signa: *Ośm do 12 proszków wziąć w czasie intermissyi.* —
Wolff.

N. 59.

R. Herbae Digitalis purpureae Gr: duodecim
Hydrargyri muriatici mitis Gr: tria
Elaeosacchari Juniperi Unc: dimidiam
M: exacte F: Pulvis, dividatur in xii Partes aequales D: in chartam ceratam. Signa.
Cztery razy dniém proszek. —

N. 60.

R. Hydrargyri oxydati rubri Gr: unum
Stibii sulphurati nigri laevigati Dr: duas
M: exacte F: pulvis dividatur in viii partes aequales D: ad chartam. Signa: *W godzinę po śniadaniu i na noc spać idąc po iednym proszku zażywać.* —
Berg.

N. 61.

R. Plumbi acetici Gr: tria
Sacchari albi Dr: tres
M: exacte F: pulvis dividatur in xii partes aequales D: ad chartam Signa:
Z rana i wieczorém proszek. —

UWAGA 1. Podobnież mogą i środki do drugiego sposobu przepisywania (§. 47) istotnie przydatne, według niniéyszego *mutatis mutandis* bydź przepisanémi, choć przepis w owym razie właściwy, zostaie zawsze naydokładniéyszym np.

N. 62.

R. Cort: Peruviani electi finiss: pulver: Unc: dimid:
Tart: depurati Dr: duas.
M: exacte F: pulvis, dividatur in xii partes aequales D: ad capsam Signa:
Co dwie godziny proszek. —
Vogler.

N. 63.

R. Rad: Columbo pulveratae Dr: tres
Elaeosacchari Macidis Dr: duas
M: F: pulvis, dividatur in xii partes aequales D: ad chartam ceratam. Signa:
Co dwie godziny proszek.

UWA-

UWAGA 2. Ze wszystkich trzech sposobów przepisywania formy proszkowéy, iest piérwszy náytańszym; lecz skoro doza szczególná ingredyiénsów według prawideł podanych z nim nié zgadzá się, chory droższym lecz dokładniéyszym sposobém przepisané śrzodki taniéy istotnie płaci, niż gdyby z przyczyny niedokładnégo, choć tańszégo na czas przepisu, miał dłużéy chorować. Jednakowoż i w tych 2 przypadkach staramy się przepisywaniém dubeltowych dóz szczególnych w jednéy paczce wydatki chorégo zmniéyszać, namieniaiąc na signaturze, że połowa proszku tylko na raz do użycia ma służyć, np:

N. 64.

R. Rad: Caryophyllatae pulver: Dr: sex
Cort: Chinae flavae alcoh: Dr: duas
M: exacte F: pulvis dividatur in viii partes aequales D: ad capsam. Signa:
Co dwie godziny po pół proszku.

N. 65.

R. Cupri sulphurico-ammoniati Gr: duo
Camphorae rasae Gr: octo
Elaeosacchari Cinnamomi Drachm: duas.
M: exacte F: Pulvis, dividatur in iv partes aequales D: ad chartam ceratam. Signa:
Z rana i wieczorém po pół proszku

§. 49.

Proszki do użycia zewnętrznégo przeznaczoné przepisuią się zawsze tylko w dozie ogólnéy namie-

maiąc na signaturze iak i w jakiéy ilości maią bydź używanémi. Liczymy do nich

A. *Proszek do posypywania* (*adspergo s. diapasma*) (19) którego używá się zewnątrz do mieysc zapalonych, wyprzałych, owrzedziałych, ranionych, zwalnianych, do pudrowania włosów i t. p.

Samo iego przeznaczenie wymaga miałkiego rozdrobnienia, aby mieysc chorobliwie drażliwych mechanicznie nie raził. Prócz tak zwanego kołtunowego nasienia (*Pulvis Lycopodii*) które za wzór ciała miałkiego służy i samo przez się częstokroć zamiarowi dostatecznie odpowiada, używa się w tym celu środków roślinnych rozdrobnionych, oraz kopalnych zwłascza kruszcowych np: *Hydrargyrum ammoniato* — *muriaticum*, — *oxydatum rubrum*, — *Cerussa*, — *Bolus* i innych, które wskażą następne wzory. —

Dlá równego na powierzchni chorobliwéy rozdzielenia proszku przykazuie się, aby w płótno lub muszlin (*sindon*, σινδὼν) w nieiakiém od proszku oddaleniu zawiązawszy, pytlowaniém na rzeczoną powierzchnią nim pruszyć, albo trzonkiém od łyżki, lub łyżeczką, do mieysca cierpienia dotykać, albo na *plumaceau*, octém namaczane sypawszy położyć; albo nakoniec śliną w papkę zamieniwszy, takowéy do opatrywania używać. —

Naczynie obiéra się stosownie do lotności ingredyiensów, którém może bydź papiér, pudełko, lub słoik, co zawsze wyrazić wypadá, np:

---

(19) Od słowa πάσσω nasypuie i διὰ tu i owdzie: toż samo znaczą wyrazy σύμπασμα, ἔμπασμα i κατάπασμα. —

N. 66.

R. Sacchari albi Unc: dimidiam
Aluminis usti Drachm: dimidiam
Cupri sulphurici Gr: octo
Pulverata seorsim finissime misce D: ad chartam. Signa: *Do posypywania.*

N. 67.

R. Aluminis usti Dr: duas
Hydrargyri oxydati rubri Dr: unam
M: exacte F: Pulvis tenuissimus D: ad chartam. Signa: *Zawiązawszy w płótno zewnątrz, iak wiadomo używać.* —

N. 68.

R. Kino Drachm: duas
Gummi mimosae Unc: dimidiam.
Seorsim pulverata misce D: ad scatulam
Signa: *Posypawszy szarpią octem namaczáną, przyłożyć i plastrém przymocować.* —

N. 69.

R. Arsenici albi Scrupulos duos
Sanguinis draconis Grana duodecim
Solearum ustarum Gr: octo
Cinnabaris factitii Dr: duas
Pulverata seorsim misce D: in vitrum. Signa: *Rozrobiwszy śliną i wysmarowawszy w grubości tylca nóża na szarpiią, zewnątrz przyłożyć i część chorą obandażować.* —

N. 70.

℞. Rad: Zingiberis albi
Aluminis rupei
Catechuana Drachmas duas.
Separatim pulverata misce D: in vitrum.
Signa: *Co godzina proszkiém za pomocą łyżeczki do ięzyczka dotykać.* —

§. 50.

B. *Proszek do kichania* (*errhinum*). (20).

Errhinum może bydź płyném bądź kropliſtym, np: sok burakowy, naparzanie, lub odwar różnych ziół, oraz rozciek soli, emulsyia i t. p. — bądź parowym, — albo maścią która pędzlém smarowaná, albo za pośrzednictwém szarpii w nozdrze wsuniętą zoſtaie; — albo nakoniec proszkiém, o którym w tém miéyscu iedynie mowa. Takowy proszek bywá iak tabaka przez chorégo zażywany, rachuiąc 5 do 8. granów na iedno wciągnienie. Pospolicie oznacza się więc doza ogólna; iedynie w przypadku śrzodków nadzwyczáynie dzielnych, gdzie mało uchybienie dozy szkodziéby mogło, takowa na dozy szczególné według prawideł powyższych dzielić się każe.

(20) Τὸ ἐγγῖνον zowie się iakikolwiek śrzodek w różnym zamiarze w nozdrze wprowadzony, a gdy takowy w błonie drażliwéy Sznáydera wrażenie oraz kichanie zwykle sprawuie, rozumié się tym wyrazém pospolicie śrzodek do zrządzenia kichania służący. —

N. 71.

R. Hydrargyri muriatici mitis
Sacchari candi ana Scrupulos duos.
Camphorae
Res: Guajaci nativ:
Rad: Hellebori albi ana Scrupulum dimidium.
Olei Majoranae aetherei Guttas quinque.
Pulverata seorsim finissime misce. Dividatur in xx partes aequales D: ad chartam ceratam. Signa: *Cztéry razy dniém proszek zamiast tabaki w nos wciągnąć.* —

§. 51.

C. *Proszek do chędożenia zębów (pulvis dentifricius).*

Samo nazwisko oznaczá iuż przeznaczenie iégo, t. i. do ściérania mułu i wáynsztynu zęby zanieczyszczaiących, oraz umocnienia dziąseł i oddalenia właściwych chorób onychże: dlátégo właśnie subtelnéy miałkości tégo rodzaiu proszkowi nadawać nié potrzebá. — Doza ogólná która w tym razie przepisuie się, wynosi Uncyią do 2: częstość użycia namienia się na signaturze, a sposób postępowania ustnie opowiadá chorému: np.

N. 72.

R. Kino pulverati Dr: tres
Rad: Jridis flor: Dr: duas
Boracis Venetae Dr: unam.
Myrrhae

Flor: Cassiae ana Scrup: duos
M: F: Pulvis D: ad scatulam Signa.
Do czyszczenia zębów. —

N. 73.

R. Gallar: turcicarum
Kino
Myrrhae electae ana Dr: duas
Natri carbonici
Herbae Salviae ana Dr: unam
Pulveratis seorsim et mixtis, adfunde
Olei Caryophyllorum aeth: Gutt: quatuor.
D: ad scatulam. Signa: *Do chędożenia zębów.* —

§. 52.

D. *Do dmuchania w oczy (Xerocollyrium)* (21) —

Proszek w tym zamiarze przepisany z wyboru doświadczonych środków złożony, w przypadku zaćmienia błony rogowéy oka, używamy według zasad Terapii, który w naysubtelniéyszy obrócony bydź powinien. Przepisawszy dozę ogólną onégo, która náywięcéy $\frac{1}{2}$ uncyi wynosi, wymienia się na signaturze iégo przeznaczenie, a uſtnie chorému lub iégo chirurgowi, opowiadá się sposób używania, iż

(21) Κολλύριον nazywa się każdy środek do léczenia chorób oczu przydatny: do nich liczą się w ogólności:
a. wodniſté (*hygrocollyria*) czyli wody, bądź do kropienia w oczy, bądź kąpania onychże (*ὑγρος* wilgotny.) —
b. tłuſto-oléyné Μυροκολλυρια, od *μυρον* maść wonná) i
c. ſucho-proszkowé (*ξηροκολλυρια* od *ξηρος* suchy). —

w ilości granu, naywięcéy dwa razy dniém, sposobém piórka, na miéysce ciérpienia má bydź dmuchanym np:

N. 74.

R. Sacchari albi
Boli albae
Tartari depurati ana Drachm: unam
Finissime pulverata M: D: ad vitrum.
Signa: *Do zewnętrznégo użycia.* —

Proszek gruby równie miałkiemu, iest formą nader ważną, ile iako taki nayczęściéy przez chorégo używanym, alboli też do różnych zamiarów przez niégo przysposobionym bydź może; oraz ile rozlicznym formom następnym (mało z nich wyiąwszy) służy za podstawę, a przynaymniéy za sposób pośredniczy do dalszégo ich przyrządzenia. —

53. §

Kąsek (Bolus.)

Iest formą stałą, do wewnętrznégo użycia iedynie przeznaczoną, któréy postać iest kulistá, wielkości takiéy, aby się bez sprawiania przykrości w wydrążeniu ust mieścić mogłá i przy tém byłá miękką, lecz niérozpływaiącą się, ciągłą i w smaku przyiemną. —

A. Gdy nié má ciał poiedynczych względnie konsystencyi do téy formy przez się przygodnych, należy oná przeto zawsze do złożonych, i dobiéraiąc środków odpowiednich zamiarowi, zowiemy

a. istotnie skuteczné (pospolicie suché i proszkowané) *excipienda*, czyli obiętemi bydź maiące:

b. wiążące zaś, czyli przyczyniaiące się do nadawania piérwszym żądaney postaci, obeymuiącemi (*excipientia*):—

c. niekiedy zostaią i inné ciała prócz wspomnionych według wskazań lékarskich z piérwszémi połączoné, na których fizyczność w dobiéraniu stosunku piérwszych wprawdzie względ mieć wypadá, lecz które z powodu iż nié przyczyniaią się bezśrzednio do ustanowienia formy, zowią się przydatkowémi (*accessoria*) np. oleie eteryczne, tynktury i t. p.

Co się tycze piérwszych służą do téy formy wszystkié ciała do użycia wewnętrznégo we formie proszkowéy przydatné, wyłączáiąc w smaku przykré, w wilgoci powietrza atmosferycznégo rozpływaiącé, oraz burzącé się w wzaiemném ze sobą połączeniu, nakoniec w dozie mniéyszéy niż 2 skrupułów skuteczné: niektóré nawet grube proszki, które szczególnie mechanicznym sposobém t. i swém ukształceniém skutkuią np: *Stizolobium*, *Limatura stanni* i t. p. we formę niniéyszą właściwie przepisywanémi bydź powinné.—

Ciała zaś wiążącé (*b*) bywáią miód przaśny, syrupy, kléie roślinné, extrakta, konserwy, konfekta, i t. p.

Ciał przydatkowych używa się náyczęściéy, gdy piérwszémi dwoma wskazanie lékarza albo zamiar formy dopiętémi nié zostały.

Kąsek w jednéy gałce zawiérá dozę szczególną, przeto z każdéy dozy szczególnéy proszków według przykładów powyżéy wymienionych (§. 47), dodawszy ciała wiążącégo, kąsek utworzyć można. —

B. Przepisuiący rzadko ieſt w ſtanie ilość ciała wiążącego według wagi uſtanowić: za zwyczáy i nawet przyzwoiciéy, zwłaſcza gdy ono do skuteczności téy formy w tym ſtosunku nie przyczynia się, dobiéranie ilości aptékárzowi wyrazém *quantum satis*, bywá poruczaném. — Ponieważ formy niniéyszéy w przypadkach gorączkowych, gdzie małé i częſto powtarzané dozy lékarſtw bywáią wskazanémi, nié używá się, a w przypadkach apyretycznych 3 do 4 dóz dniém bywaią doſtateczné, przeto takowá ilość kąsków (ieżeli nié mniéysza), iako doza ogólná i na iedén dzień wyſtarczáiąca, za zwyczáy przepisuie się; na więcéy dni lékarſtwo we formie niniéyszéy przepisywać, nie wypadá; gdyż kąski nader łatwo twardnieią i swému przeznaczeniu ſtaią się mniéy odpowiedniemi. Skoro więcéy kąsków na raz przepisuie się, tam albo doza szczególna według prawideł (§. 47) podanych N razy mnożoną, alboli też uſtanowiwszy dozę ogólną kąsków według sposobu (§. 48) wymienionego, na N części podzieloną bydź może; co względém dokładności przepisywania (aby tylko w drugim przypadku należyte mięszanie massy zaleconé było) żadnéy różnicy nié czyni, gdy mniéyszé niż granowé dozy lékarſtwa poiedynczégo w téy formie przepisywanémi nié bywáią. —

Zapobiegaiąc aby kąski, za zwyczáy w pudełku wydawane, ze sobą nié lepiły się, każdén z osobna w papiér woskowany zwykł bydź zawiianym.

C. Na signaturze namieniá się czas i częſtość używania, a w przypadkach niektórych płyn, którym ie chory má popiiać: —

Wreszcie má się rozumiéć że forma niniéyszá u dzieci i takich osób dorosłych, które w organach

połykania iaką wadę ciérpią, wcale nié ieſt użyteczną, np.

N. 75.

℞. Cort: Cascarillae pulveratae Scrup: dimid:
Rad: Rhei electi Gr: quinque
Terebinthinae Venetae Gr: quindecim
Mucilaginis Gummi Mimosae q: s:
M: F: Bolus in charta cerata involvend: D: in duplo seorsim. Signa: *Z rana i wieczorém po iednym kąsku.*

N. 76.

℞. Stanni limati Scrupulos duos
Electuarii e Senna Scrup: unum
Mucilaginis Gummi Mimosae q: s:
F: Bolus D: in ivplo seorsim ad chartam.
Signa: *Cztéry razy dniém wziąć po kąsku.* —

N. 77.

℞. Kino Dr: unam
Aluminis pulv: Scrup: unum
Conservae Rosarum q: s:
M: exacte F: inde Boli quaterni D: ad chartam. Signa: *Co cztéry godziny ieden kąsek.* —

N. 78.

℞. Gutti pulv: Scrup: dimidium
Hydrargyri muriatici mitis Gr: quinque
Succi Liquiritiae aqua emolliti Scrup: unum
M: F: Bolus D: tales Nro ii ad chartam. Signa: *Jedén z rana zażyć, a w przypadku skutku niédostatecznégo, we trzy godziny potém drugi.* —

N. 79.

℞. Moschi Tunquinensis
Ammonii carbonici pyro-oleosi ana Scrup: dimid:
Conservae Rosarum q: s:
M: F: bolus D: tales Nro iv ad chartam ceratam. Signa: *Co trzy godziny iedén kąsek.* —

§. 54.

Pigułki (Pilulae s. Catapotia) (22).

Są to gałeczki, $\frac{1}{2}$ granu do 3, rzadko 4 ważące, z massy giętkiéy i ciągłéy utworzone i do wewnętrznego użycia po naywiększéy części przeznaczane.

A. Do téy formy służą:

a. wszelkie środki stałe do proszku miałkiego przydatne (§. 45. A.) i przy tém w dozie skrupułu, przynaymniéy $\frac{1}{2}$ drachmy, (wyiąwszy sole zoboiętnione laxuiące) nié mniéy Gumo-żywicy, mydła, konfekta, oraz w jakiéykolwiek mniéyszéy niż granowéy skuteczné, tudzież wszelkié dla smaku i woni przykré, np. extrakta gorzkié, *Asa foetida*, sole metaliczné i t. p. których w proszku przepisywać nié można. — (§. 45. A. f.). —

b. léki mniéy więcéy płynné, piérwszym należytą ciągłość nadaiące, np. wyskok, woda, syrupy, kléie; albo przy tém skuteczność onych wspiéraiące, np. tynktury, spirytusy wonné, balsamy, terpentyna, miód przaśny i t. p.

(22) τὸ καταπότιον cokolwiek má bydź połkniętém.

Piérwsze, czyli śrzodki iſtotnie skuteczne, nazywano dawniéy ciałmi zawiérać się maiącemi (*excipienda*), drugie zaś zawiéraiącémi (*excipientia*); lecz że te wyrazy nic pewnego nie ſtanowią i rzeczy nie obiaśniaią, więc można się bez nich obeyść, a to tém bardziéy, gdy ucznia łatwo do omyłki prowadzą. W wielu bowiém przepiſach formuły niniéyszéy tyczących się, ciało iſtotnie skuteczne ieſt płyném, lub co to samo znaczy, do poſtaci płynnéy przyprowadzoném, a zawiéraiące ſtałém, którego dla wsiąknienia piérwszego dodaią, iak naſtępnie wzory obiaśnią. —

W każdym razie gdzie śrzodek lékarski obrany, względém ſtopnia należytego ſtałości, ciągłości i skuteczności ſtosunkowéy, przez się do téy formy nie ieſt przygodny, dodaie się ciała w ſtosunku oboiętnego, które zowiémy wiążącém (§. 11. C.) ciało zaś w massę pigułkową tworzoném bydź maiące *iſtotnie skuteczném*. —

Względém ſtosunku wzaiemnégo i przyzwoitości wyboru trzebá wiedzieć:

α. że czém gęſtsze ciało wiążące, tém więcéy iégo w ſtosunku do ciała iſtotnie skutecznégo potrzeba t. i. na uncyią proszku roślinnégo, miodu lub terpentyny 5 do 6 drachm, kléiu zaś arabskiégo lub syrupu tylko 3 do 4 drachm: —

β. gdziekolwiek płyny iſtotné np: woda, wyskok, tynktury, spirytusy, elixiry, wino, ocet i t. p. do rozmiękczenia śrzodka iſtotnié skutecznégo i nadania onému ciągłosci żądanéy wyſtarczáią, tam innych rodzaiów ciał wiążących używać nié wypadá, i w tym razie 2 drachmy pły-

nu lub trzy na Uncyią ciał ſtałych np. gum żywicznych, żywic, mydła i t. p. wyſtarczyć mogą.

Porządek uszeregowania śrzodków obranych, ieſt z prawidłami ogólnémi zgadzaiący się (§. 18. D. i E.).

B. *Wskazanié dlá aptékarza* obéymuie:

a. *Tworzenié pigułek samych* (*Fiant*) z massy (ieżeli śrzodek poiedynczy nie ieſt przez się do tégo zdatny) przyzwoicie mięszanéy (*Misce exacte Fiant pilulae*), zoſtawuiąc aptékarzowi za zwyczáy dobiéranie ilości ciała ſtanowczégo wyrazém *quantum sufficit.* —

b. *Jaká ich má bydź liczba*, lub *iaká poiedynczych waga*, dokładaiąc w przypadku piérwszym wyraz *ponderis aequalis.* —

c. *Sposoby zapobiegaiące aby z sobą nié lepiły się*, co zwykle posypywaniém (*conspergere*) proszkiém uskuteczniamy. Náypospoliciéy do tégo używanym bywá *pulvis Lycopodii*, dlá czégo skoro się bez dodatku pisze „*conspergantur*" má się zawsze rozumieć *pulvere Lycopodii*, inaczéy gatunek proszku np. *pulvis rad: Liquiritiae*, *Cinnamomi*, (rzadko kiedy *Magnesia carbonica*) wymienionym bydź powinien. — Czasém przykazuie się w tym samym zamiarze Pigułki posrebrzać lub ozłacać (*obducantur folio argenti — auri*). —

d. *Naczynie*, którém bywá pospolicie słoik, albo, gdy ciała lotné w skład pigułek nié wchodzą, pudełko. —

e. *Dozę ogólną massy pigułkowéy*, która wynosi od drachmy do kilku uncyy, ſtosownié do ogólnych w téy mierze podanych prawideł. —

C. *Na signaturze* wymienia się doza szczególná, czyli liczba pigułek na raz do wzięcia przeznaczonych, — częstość ich wzięcia i płyn którym ie popiiać: opłatki i powidła zażycie ich ułatwiać zwykły. —

D. Korzyści formy niniéyszéy są bardzo liczne, dlá czégo téz do często używanych należy: przez nią bowiém iesteśmy w stanie:

a. Srzodków znakomicie przykrych np. Asafetydy, Aloësu, *Extr: Colocynthidis* i t. p. smak zupełnie utaić.

b. Zapobiedz, aby śrzodki miéyscowo w ustach nié działały np: preparata żywégo srebra. —

c. Skutek lékarstw czynić powolniéyszym i stalszym, ile że wolniéy niż w innéy formie rozpuszczaiąc się, wrażenia nagłégo na nerwy żołądkowé nié sprawuią: dlá tégo téż ta forma służy szczególnie w ciérpieniach chronicznych organów podbrzusznych: dlá tégo można oraz w téy formie prędzéy niż w innéy daleko większe dozy danégo śrzodka bez sprawiania zbytniégo skutku przepisywać. —

d. Lékarstwa bez obawy aby się psuły, np: na 3, 4 i więcéy tygodni przeznaczać. —

Przeciwnie zaś forma niniéyszá dlá wieku dziecinnégo i osób choruiących na kanał pokarmowy, otchłań lub iéy przyległości zupełnie iest nieprzyzwoitą.

§. 55.

E. Co się tyczy sposobu przepisywania téy formy, głównie o to idzie, aby lékarz wiedział dokła-

dnie, ile chory środka istotnie skutecznego w każdéy dozie szczególnéy pobiéra. Temu zadaniu zadosyć czyniąc, dzielimy formuły pigułkowé na poiedynczé i złożoné. —

a. We Formułach poiedynczych, natrafiamy rzadko na

α. ciała ze wszech miar (§. 54. A.) przez się do formy niniéyszéy przydatné, takiemi są, np: *Extr: Opii*, *Sapo medicatus* i *Pilulae e resina Jalappae*, których doza szczególná z Materyi medyczney wiadomá, według liczby pigułek pewnéy wagi oznaczoną bydź może.

β. To samo má się rozumieć o połączeniu proszku roślinnego z extraktem z tégo samégo ziela sporządzonym, gdzie powiększaiąc dozę szczególną, ilość powiększenia z wagi pigułek poznać się daie: i w tym przypadku różnicy nié má, (23) czy extrakt za podstawę, a proszek za ciało stanowczé, albo li téż przeciwnie iest uważanym, gdy przez połączenia ciał, równie co do iakości, lecz odmiennie co do mocy skutkuiących, massa właściwéy mocy utwarzaną zostaie np:

N. 80.

R. Extracti Chelidonii majoris Unc: unam
Herb: Chelidonii pulv: q: s:
M: F: pilulae, ponderis Granorum duorum, conspergantur pulvere Liquiritiae D: ad vi-

(23) Extrakta są wprawdzie od proszku skuteczniéyszémi, lecz gdy oboie iednorakié działacze zawiérają, różnią między niemi bynaymniéy nie iest stanowczą. —

trum S: *Dwa razy na dzień po 5 sztuk zażywać, a codzień o iednę więcéy ilość pomnażać.* — Wendt.

N. 81.

R. Herbae Conii maculati pulv: Unc: dimidiam
Extr: Conii maculati q: s:
M: F: massa e qua formentur pilulae ponderis Granorum duorum Consp: D: ad vitrum. Signa: *Z rana i wieczorém 4 pigułki, a co 4 dni o iednę więcéy zażyć.*

γ. Również pewno zostaie doza szczególna ustanowioną łącząc środek istotnie skuteczny w proszku, z ciałém iakiém przez się oboiętném i wiążącém np:

N. 82.

R. Rad: Rhei electi pulv: Dr: dimidiam
Mucilaginis Gummi Mimosae q: s:
M: F: pilulae Granorum trium conspergantur D: in scatulam Signa: *Na noc spać idąc, na raz zażyć.* —

N. 83.

R. Calcariae sulphurato-stibiatae Dr: unam
Mucil: Gummi Mimosae q: s:
M: F: pilulae ponderis Grani unius: obducantur folio aureo D: ad vitrum. Signa: *Cztéry razy dniém po 2 pigułki.*

δ. Ponieważ w przepisach podobnego rodzaiu dlá dodanego kléiu arabskiego, którego ilość aptékarzowi zostawuie się, nié iest dokładnie określoną, przeto daleko pewniéyszym sposobém iest z daney ilości środka dzielnego, pewną liczbę pigułek utwarzać.

W tym

W tym razie liczba onych w takim ſtosunku do dozy ogólnéy znáydować się powinná, aby powiększaiąc piérwszą o iednę pigułkę, zamiar kuracyi w ſtosunku do dzielności śrzodka był zachowany, np:

N. 84.

R. Camphorae rasae Dr: unam
Mucilaginis Gummi Mimosae q: s:
M: F: pilulae ponderis aequalis Nro sexaginta, consp: D: ad vitr: Signa: *Cztéry razy dniém po pigułce.* —

§. Ten sposób zasługuie szczególnie na piérwszeńſtwo w przypadku, gdzie w dozie szczególnéy albo w poiedynczéy pigułce, mniéysza niż granowa ilość śrzodka iſtotnie skutecznégo z pewnością má bydź zawartą, np:

N. 85.

R. Cupri sulphurico-ammoniati Drachm: dimid:
Succi Liquiritiae Drach: unam
M: exacte F: pilulae ponderis aequalis Nro nonaginta, consperg: D: ad vitrum, Signa: *Z rana i wieczorém pigułkę iednę.*

N. 86.

R. Hydrargyri zootici Scrupulum unum
Extracti Calami q: s:
ut F: Massa pilularum e qua formentur catapotia pond: aeq: Nro quadraginta. Consp: D: ad vitrum. Signa: *Z rana i wieczorém iednę.*

§. Przepisuiąc śrzodek poiedynczy szczególnéy dzielności, ſtaramy się o równé iego w massie pigu-

kowéy rozdzielenie; dla czégo, skoro ieſt w wodzie rozpuszczalnym, w oſtatniéy poprzedniczo rozpuścić i ciała oboiętnégo suchégo, (w tym przypadku *excipiens*) náypospolicíéy bułki, dodawać zalecamy. Lecz gdy ta sama przez się posiada własność wysychania, przez co ſtaie się trudną do rozpuszczania, tak że śrzodek iſtotnie skutéczny, przez to albo niedołężnié, a pod pewnémi okolicznościami (iak doświadczenia niemylné dowiodły) zbytnie skutki wywiérá, téy niedogodności zapobiegaiąc, dodaie się cukru, który rozpuszczenie pigułek w żołądku ułatwiá, a tém samém skutek zamierzany co do czasu i mocy czyni pewniéyszym, np:

N. 87.

R. Hydrargyri muriatici corr: Scrup: dimidium
solve in
Aquae deſtillatae q: s:
adde
Micae Panis siliginei Drachm: duas
Sacchari albi Drachm: unam.
Misce exacte F: massa e qua formentur pilulae ponder: aeq: Nro centum. Consp: D: ad vitrum. Signa: *Z rana i wieczorém po dwie pigułki.* —

N. 88.

R. Argenti nitrici fusi Scrup: dimidium
in aquae deſtillatae s: q: soluti, adde
Micae Panis albi Scrup: quatuor.
Sacchari albi Scrup: duos
M: exacte. Fiant inde pilulae ponderis aequalis Nro octoginta D: ad vitrum. Signa:
Z rana i wieczorém po iedney pigułce. —

§. 56.

b. W formułach złożonych zachodzą dwoiakie przypadki:

a. dozá szczególná iednégo lub więcéy z śrzodków obranych ieſt mniéyszą od granu! w tym razie uſtanowiwszy dozę ogólną ingredyiénsów, takową bez względu na wielkość pigułek (byle tylko 4 granów wagi nie przewyższała) według prawideł powyżéy podanych (§. 55. E. *a. ζ.*) i ſtosownie do przypadku, oraz potrzeby powiększenia daney dozy, na dowolną liczbę pigułek podzielić się zaleca; przez to ieſteśmy w ſtanie nie tylko zamierzoną ilość śrzodka poiedynczégo (ieżeli w jednym szczególnie lékarz swą ufność pokłada) ale i złożonégo, (gdy dodané w różnym ſtosunku do zasady w dozie mniéyszéy od granu znayduią się) z náywiększą dokładnością poznawać, oraz na iak długi czas takowy przepis chorému służyć powinien, np:

N. 89.

R. Cantharidum subtilissime pulv: Scrup: dimid:
Camphorae rasae Scrup: quatuor
Mucilaginis Gummi Mimosae q: s:
M: exacte F: pilulae ponderis aequalis Nro quadraginta, conspergantur D: ad vitrum.
Signa: *Cztéry razy w dzień pigułkę.* —

Dáymy na to, iż lékarz w pewnym przypadku, maiąc wskazanié połączénia z sobą kamfory, solanu żywégo srebra i opium, piérwszégo w dozie szczególnéy $1\frac{1}{2}$ granu, — drugiégo granu — trzeciégo

$\frac{1}{2}$ granu przepisać zamierzá, — a to aby tak złożona doza szczególná, brana 3 razy dniém, chorému na 4. dni wyſtarczyła; więc przepisuiący to połączénié we formie pigułek, układaiąc dozę ogólną, mnoży $1\frac{1}{2}+1+\frac{1}{2}\times(3\times4=)$ 12 i bierze $=18+12+6$ każdégo ingredyiénsu, np:

N. 90.

R. Camphorae rasae Gr: octodecim
Hydrargyri muriatici mitis Gr: duodecim
Opii puri pulverati Gr: sex
Mucil: Gummi Mimosae q: s:
M: exacte F: pilulae ponderis aequalis Nro viginti quatuor, Conspergantur D: in vitr:
Signa: *Trzy razy dniém po 2 pigułki brać.* —

N. 91.

R. Hydrargyri muriatici corrosivi Gr: tria
Opii puri Gr: sex
Rad: Zingiberis albi pulv: Drach: unam cum dim:
Mucilaginis Gummi Mimosae q: s:
M: exacte F: pilulae ponderis aequalis Nro sexaginta, Consp: D: ad vitrum Signa:
Z rana i wieczorém po 2 pigułki.

§. 57.

4. Doza szczególná obranych środków ieſt większą od granu, w tym razie oznacza się przyzwoiciéy waga poiedynczych pigułek, wyrazém *Fiant pilulae ponderis grani dimidii, unius, granorum duorum* lub *trium*, —

BIBLIOTEKA AKAD. MEDYCZNEJ LUBLIN

Stosownie do zadania powyższego (E), służą w przypadku niniéyszym dwa główné sposoby.

aa. doza szczególná środków przepisém złożonym obiętych, dzieli się według liczby dziesiętnéy na 10 (nié w każdym przypadku równych) — więc n części; — a ponieważ doza ogólná zawiéra ogół dóz szczególnych, również i ta na 10 N części podzieloną znayduie się, przez co ieśteśmy w stanie poznawania dokładnégo, ile każdego ingredyiénsu chory na raz bierze, oraz na iak długi czas doza ogólná pigułek chorému wyśtarczyć powinná. —

aa. Przykłady gdzie N część dozy ogólnéy ieśt = drachmie; N część zaś dozy szczególnéy, granów 2 i gran 1 wynosi. —

N. 92.

R. Cort: Chinae flavi pulv:
Extr: Chinae aquosi ana Unciam dimidiam
Ferri oxydulati nigri
Rad: Rhei electi pulv: ana Drachm: unam.
M: exacte F: cum Mucilagine Gummi Mimosae s: q: pilulae ponderis granorum trium, conspergantur pulvere Cinnamomi D: ad vitrum. Signa: *Trzy razy dniém po 7. sztuk.* —

N. 93.

R. Hydrargyri puri Dr: unam
Gummi Mimosae pulv:
Mellis virginei ana Dr: duas
subige terendo per horam integram in mortario vitreo, ad perfectam globulorum Hydrargyri exstinctionem, dein adde

Resinae Guajaci nativae Dr: quinque
Fiat massa e qua formentur pilulae ponderis granorum duorum, consp: Magnesia carbonica D: ad vitrum. Signa: *Trzy razy dniém po 10 sztuk.* —

N. 94.

R. Fellis Tauri inspissati
Extr: Gentianae
Rad: Rhei electi pulv: ana Dr: tres
Ferri pulverati Dr: unam.
M: exacte F: pilulae pond: Gr: duorum
Consp: pulv: Cinnam: D: ad vitrum. Signa: *Dwa razy dniém po 10 sztuk.* —

N. 95.

R. Saponis guajacini
Extr: Dulcamarae singulorum Unc: semissem
— Aconiti Drachm: unam
Hydrargyri muriatici mitis
Sulphuris stibiati aurantiaci singul: Dr: dimidiam
M: exacte F: pilulae ponderis gran: duorum
conspergantur D: ad vitrum Signa: *Z rana i wieczorém po 10 sztuk.* —

§8. *Przykłady gdzie* $\frac{1}{n}$ *dozy ogólnéy wyrównywá dwom skrupułom a* $\frac{1}{n}$ *dozy szczególnéy 2 gránom i* $\frac{1}{2}$ *granowi.*

N. 96.

R. Ammoniaci electi Unc: dimidiam
Myrrhae electae Dr: duas
Aloës lucidae Scrup: duos
M: F: cum

Tincturae Myrrhae q: s:
pilulae ponderis granor: duor: conspergantur D: ad vitrum. Signa: *Trzy razy dniém po 10 sztuk.* —

N. 97.

R. Extr: Hellebori nigri
Myrrhae electae, in aquae fontanae s: q: emollitae ana Dr: duas.
Herbae Cardui benedicti pulv: Scrup: octo
M: exacte F: massa aëre libero exsiccanda, usque dum adepta sit justam pilularum consistentiam, e qua formentur pilulae grani dimidii, conspergantur D: ad vitr: Signa:
Z rana i wieczorém 10 sztuk.
Bacher.

γγ. *Przykłady gdzie* $\frac{1}{n}$ *dozy ogólnéy wyrównywá* $\frac{1}{2}$ *drachmie a* $\frac{1}{n}$ *dozy szczególnéy* $1\frac{1}{2}$ *granom i 1 granowi.* —

N. 98.

R. Ammonii muriatici Dr: tres cum dimidia.
Camphorae rasae Dr. unam
Foliorum Belladonnae pulv: Dr: dimidiam
M: F: cum Mucilagine Gummi Mimosae s: q: pilulae ponderis granorum trium, conspergantur D: ad vitrum. Signa: *Trzy razy dniém 5 sztuk.* —

N. 99.

R. Ammoniaci electi Dr: duas
Extr: Rad: Senegae Dr: unam cum dimidia
Acidi Benzoici Dr: unam
Croci pulverati

Balsami peruviani nigri ana Gr: quindecim
Spirit: Vini rect: q: s:
ut F: pilulae ponderis granorum duorum conspergantur D: ad vitrum. Signa: *Po 5 sztuk trzy razy dniém.* —

NB. Przykłady gdzie $\frac{1}{n}$ dozy ogólnéy wyrównywá skrupułowi a $\frac{1}{n}$ dozy szczególnéy granowi i $\frac{1}{2}$ granowi. —

N. 100.

R. Asae foetidae Scrup: octo
Opii puri Scrupulum unum
Tinct: Asae foetidae gutt: xx
M: Fiant pilulae ponderis granorum duorum, conspergantur D: ad vitrum. Signa: *Pięć sztuk trzy razy dniém.* —

N. 101.

R. Asae foetidae electae
Castorei sibirici ana Scrup: quatuor
Ammonii carbonici pyro-oleosi Scrup: duos
Tincturae Myrrhae q: s:
M: F: pilulae ponderis granorum duorum conspergantur D: ad vitrum. Signa: *Trzy razy dniém po 5 sztuk.* —

N. 102.

R. Gutti pulverati Drachm: unam
Natri carbonici siccati Dr: duas
Olei Juniperi aether: gutt. xx
M: exacte F: cum Mucilagine Gummi Mimosae s: q: pilulae pond: grani unius, consp: D: in vitrum. Signa: *Zrana i wieczorém 5 sztuk.* —

W wielu wzorach według powyższego sposobu ułożonych, nie miano względu na ciało wiążące i iego ilość, które iednakowoż według stosunku powyżey podanego $\frac{1}{8}$ do $\frac{1}{4}$ dozy szczególney wynosić może; a to z przyczyny, iż zalecaiąc ów sposób, nie szło o pewność matematyczną, gdyż takowa dla samego zoftawienia ilości ciała wiążącego do woli aptekarza, mieysca mieć nie mogła; tylko o pewność dozy szczególney każdego ingredyiensu z osobna, iaka lekarzowi praktycznemu nieodzownie wiedzieć iest potrzebną, i którey trudno lepszym sposobem nabywać, chyba ustanowieniem w każdym razie ilości ciała wiążącego, rachuiąc wagę onego wraz z ciałmi istotnie skutecznemi w ilość liczby dziesiętney. W ów czas dopiero náyłatwiéyszym sposobem ilość każdego ingredyiensu w pigułce poiedynczéy, iesteśmy w stanie dokładnie poznawać, gdy takową $\frac{x}{10}$ N poiedynczego ingredyiensu dozy szczególney, mnożonego lub dzielonego przez liczbę wagi pigułki zawiéra, i w piérwszym przypadku gdy 10, 20 lub 30 granów massy pigułkowéy w dozie szczególney są obięte, mnożąc przez 1, 2 i 3, w drugim gdy 5 granów massy pigułkowéy w dozie szczególney znayduią się, dzieląc przez 2: — tak np: zawiéra pigułka z przykładu Nro: 95

Mydła gwaiakowego granów	4	× 2 : 10 =	$\frac{8}{10}$
wyciągu słodkogórzu . .	4	× 2 : 10 =	$\frac{8}{10}$
—— bylicy tureckiéy .	1	× 2 : 10 =	$\frac{2}{10}$
solanu żywego srébra łagodn:	$\frac{1}{2}$	× 2 : 10 =	$\frac{1}{10}$
złotéy siarki antymonu .	$\frac{1}{2}$	× 2 : 10 =	$\frac{1}{10}$
in Summa	$\frac{20}{10}$	czyli 2 grany (24).	

(24) *Piérwszy rząd prostopadły liczb* $4+4+1+1+\frac{1}{8}+\frac{1}{2}$ *znaczy summę N części dozy szczególney:*

oraz zawiéra każda pigułka z przykładu Nro: 97

wyciągu ciemięrzycy czarnéy granów 3 : 2 : 10 = $1\frac{1}{2}/10$

miry . . . . . 3 : 2 : 10 = $1\frac{1}{2}/10$

ziela czubku tureckiégo . . . 4 : 2 : 10 = $2/10$

Summa $\frac{1}{2}$

§. 58.

bb. Srzodki w formule złożoney obrane przepisuią się w stosunku równym do siebie, lub iakimkolwiek bądź pewnym, gdzie poiedynczych ingredyiensów w dozie ogólnéy i szczególnéy tenże sam stosunek w poiedynczéy pigułce iakiéychcąc wagi znaydować się powinién np:

N. 103.

R. Asae foetidae

. Fellis Tauri inspissati ana Dr: tres

Drugi rząd liczbę, przez którą w tym wzorze N części każdego ingredyiensu (gdy granów 10 × 2 wynosi) mnożoną została, aby ogół wypadku stał się dozą szczególną, (w innych przykładach liczba 1, 3 a nawet $\frac{1}{2}$, gdzie iak zaraz o tém mowa będzie przyzwoiciéy iest przez 2 dzielić, mieysce niniéyszéy zastąpić może).

Trzeci rząd oznacza liczbę, przez którą doza szczególna (n × x) każdego ingredyiensu dzieloną była, aby poiedynczą stała się pigułką;

Czwarty rząd nakoniec okazuie czysty wypadek czyli ilość istotną każdego ingredyiensu z osobna w każdéy pigułce poiedynczéy, któréy ogół wadze pigułki wyrównywać powinien. —

M: F: pilulae pond: granorum trium consp: pulv: Cinnamomi D: in vitrum. Signa: *Trzy razy dniém po 7 sztuk.*— Richter.

N. 104.

R. Rad: Zingiberis albi pulv:
Extracti Ligni Quassiae ana Dr: duas
M: F: pilulae ponderis Granorum duorum, conspergantur D: in vitrum. Signa: *Dwa razy dniém po 10 sztuk.*—

N. 105.

R: Extracti Gentianae
Saponis medicati
Ammoniaci electi singulorum Dr: duas
M: F: cum
Spiritus Angelicae comp: s: q:
pilulae ponderis Granorum duorum, Conspergantur pulv: rad: Liquir: D: ad scatulam. Signa. *Trzy razy dniém po 8 sztuk.*

N. 106.

R. Extracti Chelidonii
—— Absinthii
Fellis Tauri inspissati
Ammoniaci electi
Saponis medicati ana Dr: unam
M: exacte F: cum Spir: vini s: q: pilulae pond: Gr: trium consp: D: ad vitrum. Signa: *Trzy razy dniém po 5 sztuk.*—

N. 107.

R. Galbani electi
Asae foetidae electae

Myrrhae
Rad: Valer: silvestr:
Flor: Arnicae ana Dr: duas
Tart: stibiati in Aq: ferv. s: q: soluti Scrup: dimid:
M. exactae F: pilulae ponderis granorum duorum, conspergantur D: ad vitrum. Signa: *Trzy razy dniem po 10 sztuk, a co dzień o iednę więcéy, dopóki laxowanie nie nastąpi.*

N. 108.

R. Ammoniaci electi Unc: unam
Rad: Rhei moscovit: pulv. Dr: unam
Acet: scillitici q: s: ad emollitionem prioris
M: F: Massa e qua forment: pilulae pond:
Gr: trium D: ad vitrum. Signa: *Trzy razy dniém 7 sztuk.*

§. 59.

Placuszki czyli *Kołaczki* (*Trochisci* (25). *s. pastilli*).

Są iak samo nazwisko wskazuie, ciastka, stałe środki lékarskie zawiéraiące, których przeznaczeniém iest rozpływać się w ustach; przeto niepowinny one bydź przykré w woni ani w smaku i dozy wagi ½ skrupułu do 12 granów nié przewyższać.

Nadaie się im za zwyczáy postać półkolistá t. i. z jedney strony płaská, z drugiéy zaokrągloná, prócz któréy używano dawniéy innych np: tróykątnéy,

(25) Τροχίσκος iest *diminutivum* od τρόχος koło, czyli ciało zaokrąglone z powierzchnią półkulistą.

czworokątnéy, okrągławéy i walcowatéy; co gdy nié ieſt przez ſię nic ſtanowczégo, do woli aptékarza zoſtawić można.—

Do formy niniéyszéy służą ciała ſtałé, które na proszek miałki obrócić ſię daią, a w smaku i woni nié maią nic odrażaiącégo, — wilgoci powietrza atmosferycznégo nié nabiéraią i nie są nadzwyczáynié dzielnémi. Prócz ciał ſtałych używá ſię i miękkich np: *Conserva Rosarum*, opiium, extraktów,— płynnych nawet np: balsamów, tynktur, oléiów i t. p. które, ieżeli iako iſtotnie skuteczné w przepiſie były uważané, zowią ſię *excipienda*; ciało zaś iedynié w celu dogodzenia zamiarowi téy formy i tworzenia onéyże dodané np: cukier, kléie roślinné, syrupy, miód przaśny, krochmal, sok lukrecyiowy, czekulada i proszki z roślin obiętnych, iako nadawaiącé tylko piérwszym żądaną formę, *excipientia*.

Dobiéraiąc ſtosunku przyzwoitégo między ciałém iſtotnie skutecznem, i poſtać onemu nadawaiącém, zważa ſię:

1*ód* Na liczbę kołaczków z danéy ilości głównégo śrzodka utworzyć ſię mianéy, aby w jednym náywięcéy dwóch, doza zamierzona śrzodka iſtotnie skutecznégo zawartą była.—

2*re* Rzadko kiedy miód przaśny lub syrup do osładzania kołaczka bywaią doſtatecznémi, chyba że ciała bezsmaczné i bezwonné np: węglán magnezyi i rakowe oczy we formie niniéyszéy dane bydź maią; za zwyczáy bierze ſię, prócz kléiu wiążącégo (np: arabskiégo lub traganckiégo i t. p.) równa alboli też dwu lub trzykrotná ilość cukru.—

3cie Przepisuiąc kléy arabski, ilości użytéy wody w ilość wagi poiedynczych kołaczków liczyć nié wypadá, gdyż takowá przy wysuszeniu ulatuie. —

4te Jlość ciała wiążącego, zawisła szczególnie od rodzaiu śrzodka iſtotnie skutecznégo i iégo własności wsysania płynów, oraz od iégo miękkości i płynności, tak iż w przypadkach niektórych zamiaſt kléiu, gumma; a zamiaſt płynu, inne t. i. ciało proszkowé, wziętém bydź powinno, co przepisuiący z własności fizycznych śrzodków obranych, nayprzyzwoiciéy osądzi. — Dla tégo też ilość ciała wiążącégo, zoſtawuie się za zwyczáy rozsądkowi aptékarza, wyrażaiąc tylko liczbą ilość kołaczków. —

Ułożywszy porządek ingredyiensów według prawideł ogólnych, każe się dozę ogólną, (która dla równych, czy w mnieyszéy czy większéy ilości, względem sporządzenia iéy kosztów, od uncyi do $1\frac{1}{2}$ mniéyszą bydź nié powinna) albo w kołaczki pewnéy wagi tworzyć, np: *Formentur trochisci ponderis granorum quinque, sex, octo, decem, duodecim*, rzadko mniészéy, a mniéy ieszcze większéy; alboli też, co dokładniéy, oznacza się ilość kołaczków liczbą, iaka z daney massy má bydź tworzoná, wysuszenia onychże aptékarzowi nie namieniaiąc. Naczyniém do tégo bywá pospolicie pudełko.

Signatura oznacza ilość kołaczków, na raz do wzięcia przeznaczonych i częſtość powtórzenia onégo.

Właściwé korzyści formy niniéyszéy są, iż

a. Na wydrążenie uſt i liczne gruczoły onégo bezśrednio t. i. mieyscowo skutkować możemy, oraz

b. Na organa przyległé np: na gruczół tarczowy, i
c. Wstręt uroiony lub rzeczywisty zwłaszcza u dzieci i ułożenie dziecinné maiących dorosłych uwodzić ieśteśmy w stanie: np:

N. 109.

R. Carbonis Spongiae
Sacchari albi ana Unc: dimidiam
Syrupi Althaeae q: s:
M: F: lege artis trochisci Nro xxxxviii
D: ad vitrum. Signa: *Wieczorém spać idąc wziąć po 2 kołaczki.* —

Contra Stomma

N. 110.

R. Rad: Ipecacuanhae pulv: Scrup. unum
Ammonii muriatici Unc: dimid:
Chocolatae Sesquiunciam
Gummi Mimosae Dr: duas
M: exacte F: inde cum Aquae fontanae s: q: lege artis trochisci Nro octoginta.
Signa *Dwa lub trzy razy na dzień po iednym placuszku.* —

N. 111.

R. Magnesiae ustae Unc: dimidiam
Sacchari albi Dr: tres
Zingiberis pulv: Dr: dimidiam
M: fiant cum Mucilaginis Gummi Mimosae sufficiente quantitate trochisci pond: Scrupuli dimidii D: ad vitrum. Signa: *Kilka razy przez dzień po iednym.* —

N. 112.

R. Catechu Dr: sex
Sacchari candi Unciam unam cum semisse

Mucilaginis Gummi Tragacanthae q: s:
M: F: inde trochisci ponderis granorum duorum D: ad vitrum. Signa: *Cztéry razy dniém po iednym.* —

N. 113.

R. Tincturae Opii simplicis
Balsami Peruviani nigri ana Dr: unam
Sacchari albi
Succi Liquir: pulverati aná Unc: dimidiam
M: exacte F: massa e quá formentur trochisci Nro centum. D: ad scatulam. Signa: *Cztéry razy dniém iedén placuszek.*

Wreszcie okazałoby małe obeznanie się z sztuką lékarską, chcąc kuracyią chorób ważniéyszych we formie niniéyszéy przedsiębrać i takowéy dokazać. —

Do tégo samégo rodzaiu formy z nieiaką różnicą i *Trociczki* (*aviculae*) należą, którym pospolicie postać ostrosłupów z tróykątną podstawą nadaią i których iedyném przeznaczeniém iest, aby tleniém się rozpościerały przyiemną wonią i przez to samo nieprzyiemné wyziewy utaiały. —

Zasadą téy formy iest zawsze węgiel wypalony, w proszek miałki obrócony, który około $\frac{3}{4}$ całéy massy wynosić powinien. Ciałmi istotnie skutecznémi są balsamy, oraz żywice w połączeniu z oleiami eterycznémi; które za pośrzednictwém albo wyskoku, albo li też rzadkiégo kléiu tragantowégo, w massę stałą zagniataią: np:

R.

N. 114.

R. Benzoës amygdaloides Unc: unam
Thuris
Maſtiches ana Unc: dimid:
Kali nitrici Dr: duas
pulveratis seorsim admisce
Carbonis Tiliae finiss: pulv: Libram unam cum semisse
et inter miscendum inſtilla
Balsami Peruviani nigri Unc: unam
Fiant cum
Mucilaginis Gummi Tragacanthae s: q:
l: a: Aviculae ponderis scrupuli dimidii exsiccentur D: in scat: Signa: *Trociczki.*—

N. 115.

R. Styracis calamitae
Benzoës electae ana Unc: dimidiam
Cort: Cascarillae
Tacamahacae ana Dr: unam
Animes
Ladani
Myrrhae
Sandaracae ana Dr: dimidiam
Kali nitrici Drachm: unam
Carbonis Tiliae Unc: quatuor cum dimidia
pulveratis seorsim et mixtis adde
Mucilaginis tenuioris Tragacanthae q: s.
F: l: a: aviculae probe exsiccandae
D: ad scat: Signa: *Trociczki.*—

§. 60.

Morselle (*Morsuli*) czyli *Tabliczki* (*Tabellae*).

Są formą ſtałą, do żucia i użytku wewnętrznego przeznaczoną, którey za pomocą roztopionego w swéy wodzie kryſtalizacyyney cukru, środki lékarskié domieszaiąc, poſtać równoległoboków lub czworogranów ukośnych (26) nadaią. —

Ciałém ſtanowczém w téy formie *excipiens* zwaném, ieſt raz na zawsze cukier: ciałmi zaś iſtotnie skutecznémi (*excipienda*) mogą bydź proszki środków stałych, które wilgoci z powietrza nie nabieraią, (soli zoboiętnionych lub innych nié używa się) wonią i smakiém przykrémi nié rażą i tak dzielnémi nié są, aby zbytni ich użytek, do którego przyiemność onych pobudza, w jakibądź sposób mógł szkodzić; zwłaszcza gdy téy formy tylko u dzieci, albo u osób dorosłych do wzięcia innych form lékarſtw trudnych, używa się, oraz gdy dozy szczególnéy środków iſtotnie skutecznych, nigdy dokładnie uſtanowić nié można.

Nié mniéy mogą i ciała miękkié np: *Conserva Rosarum*, oraz płynné, np: oleie eteryczne i soki np: cytrynowy, malinowy, porzeczkowy i t. p. w skład morsellów wchodzić. Oléie tłuſté są do téy formy zupełnie nieſtosowné. — Cukru dodaie się pospolicie w 3 do 6 razy większym ſtosunku do środka iſtotnie skutecznégo; w mniéyszym zaś gdy konserwy w skład wchodzą: lecz ieżeli sok iaki z powyżéy wy-

(26) W oſtatniéy poſtaci bywaią też *Tessellae* albo *Lozangiae* zwanemi. —

mienionych był użyty, ze względu iż przy sporządzeniu morsellów po większéy części paruie, równa ilość piérwszégo bywa dostateczną.

Doza ogólna wynosi 6, a náymniéy 4 uncyy: — szczególna zaś poiedynczych morsellów, 1 do 3 drachm: w rzadkim tylko przypadku, gdzie seryio lékarstwa we formie niniéyszéy przepisuią się, ilość poiedynczych, stosownie do obranéy ilości środka głównégo, według liczby oddziela się. —

Porządek ułożenia formuły, do sposobu według którégo aptékarz w sporządzeniu morsellów sobie postępuie, zastosowanym bydź powinien; i tak, ułożywszy wprzód dozę ogólną całéy ich massy, każe się ilość stosunkowa cukru w wodzie rozpuścić i aż do wyparowania onéyże gotować: co, gdy nitki w któré kropla spuszczoná się ciągnie, na powietrzu wolném stężeią (*justa tabellarum v. tabulandi consistentia*) pokazuią, po czém proszek poiedynczy lub złożony bezzwłocznie wmięsza się i massa póki iest ciepłą, we formy czworograniaste (*moduli*) drewniané, oléiem migdałowym pociągnięte, lub wodą zwilgocone, wylewa; skoro massa stężeie, nożém na tyle równych kawałków, ile liczbą lub wagą w formule wskazano, dzielić i poiedynczych w papiér z osobna zawiniętych w pudełku wydać zaleca się.

Signatura obéymuie ilość morsellów na dzień do użycia przeznaczonych np:

N. 116.

℞. Sacchari albi in aquae font: q: s: soluti Unc: quinque
coque ad consistentiam tabulandi, dein adde
Magnesiae ustae Unc: unam
Ferri oxydulati nigri Dr: unam

Fffunde in modulos idoneos F: morsuli ponderis aequalis Nro xxiv D: ad scatulam. Signa: *W czasie potrzeby po iedney używać.* —

N. 117.

R. Sacchari albi pulv: Libr: dimid:
Succi Citri recenter expressi et decanthati Unc: duas
Mixta coque ad juſtam tabellarum conſiſtentiam, effunde in modulum, Fiant inde morsuli, ponderis aequalis Nro xxiv, singuli charta involvendi D: ad scatulam. Signa: *Po iednym kawałku w uſtach częſto trzymać.* —

N. 118.

R. Sacchari albi pulverati
Succi Fructuum Rubi Jdaei ana Libr: dimidiam
M: evapor: ad juſtam tabellarum consiſtentiam; dein effunde in modulos idoneos F: morsuli ponderis drachmar: duarum D: ad scatulam. Signa: *Morselle malinowe.* —

N. 119.

R. Sacchari albi Unc: duas
solutum in aquae fontanae s: q: coque ad juſtam tabulandi consiſtentiam, adde
Cort: Chinae flavae finissime pulv: Dr: tres
— Cinnamomi acuti Dr: unam
Olei Cajoputi Gutt: duodecim
probe mixta effunde illico in modulum. Fiant morsuli ponderis aequalis Nro xij D: ad scatulam. Signa: *Cztéry razy dniém po kawałku.* —

N. 120.

R. Sacchari candi pulv: Unc: duas
Succi Liquiritiae in aquae fontanae s: q: soluti et colati Unc: unam
Mixta evaporent ad juſtam tabellarum conſiſtentiam et additis
Olei Anisi aetherei Guttis sex
effunde massam in modulum. Formentur l: a: Tessellae granorum quinque, D: in vitrum. Signa: *Do woli używać.* —

§. 61.

Kółeczka czyli *Krążki* (*Rotulae s. Orbiculi*).

Różnią się od formy poprzedniczéy *postacią* półkoliſtą, *wielkością*, gdy rzadko nad 5 granów cięższémi bywaią, tudzież *powierzchnią*, gdyż powinné bydź przyświecaiącémi i zamiaſt proszków lub konfektu, tylko soki roślinné przyiemné, oraz oléie eteryczné zawiérać; — od kołaczków zaś, że ciałém wiążącém ieſt raz na zawsze cukier ſtopiony, również iak w morsellach. —

Doza ogólná mniéy niż 2 uncyy nié wynosi, wielkość kółeczek poiedynczych do woli aptékarza zoſtawuie się: i wynosi 2 do 5 granów, wskazuiąc chorému na signaturze użytek ich dowolny.

Stosunek soków roślinnych do cukru z podanym we wzorach NN. 117 i 118 zupełnie ieſt zgadzaiącym się; oleiu zaś eterycznégo kropla na 2 skrupuły naywięcéy na ieden cukru przypada, którégo,

zapobiegaiąc aby nie zulotniał, zamiaſt domieszania do gorącego cukru, rozpuściwszy w eterze do sporządzonych z samego cukru kółeczek, dodawać zalecą się, np:

N. 121.

R. Sacchari albi pulv: Unc: tres
Aquae fontanae q: s:
M: liquent: leni igne et evaporent ad juſtam tabulandi consiſtentiam. F: dein l: a: Rotulae quas vase apto immisas irrora
Ol: Menthae piperitae Dr: una
Aetheris sulphurici Drachmis duabus
antea solutis, et vase probe clauso exhibe
Signa: *Kółeczka mięty pieprznéy.* —

Również i przepisy Nro 117 i 118 za małém zmienieniém wskazania (*Subscriptio*), w przepis kółeczek obrócić można wyrażaiąc zamiast "*effunde in modulum*" „*fiant inde l: a: Rotulae D: in scatulam.* Signa: *Według potrzeby używać.* —

§. 62.

Plaster (Emplaſtrum).

A. Jeſt formą lékarſtw do zewnętrznego użytku, po poprzedniczém rozpoſtarciu na płótnie, kitayce lub irsze przeznaczoną, która w cieple bez brudzenia palców mięknie, a w zimnie twardnieie, tak iż nié zmieniaiąc poſtaci w laski walcowaté tworzyć się i w niéy pozoſtać powinná.

B. Ciała do téy formy przydatné są:

a. Srzodki prosz & owane z trzech króleſtw natury powzięte.

b. Żywice i gumy żywiczne np: *Colophonium*, *Ammoniacum* i t. p.

c. Terpentyna i balsamy samorodné.

d. Oléie tłuſté ſtężałé, np: wosk, olbrot, łóy koźli i szpik.

e. Oléie tłuſté płynné, np: masło, oliwa i t. p. oraz eteryczné i kamfora e. c.

f. Extrakta, soki roślinné, tynktury, rozcieki, sole zoboiętnioné i alkaliczné, ocet i t. p.—

C. Rzadko wprawdzie znáyduie lékarz iſtotną potrzebę do przepisywania na urząd téy formy, gdy 16 tégo rodzaiu formuł we Farmakopeji kraiowéy obiętych, wszelkim zamiarom zadosyć uczynić potrafią, zwłaszcza gdy środek iaki zamierzony massie plaſtrowéy iuż gotowéy łatwo domięszanym bydź może.

a. Jednakowoż gdy w tém choć rzadkiém zdarzeniu, prócz przyzwoitości środków iako takich, względnie formy saméy wszyſtko od wzaiemnégo ingredyiensów ſtosunku, aby plaſter żądaney twardości z owégo połączenia wynikł zależy, wiedzieć trzeba, że żywice i wosk nadaią massie plaſtrowéy ſtężałość: — gumożywice i terpentyna ciągłość: — oléie miękkość: — każdy zbytni ſtosunek proszków roślinnych kruchość, (do których i extrakta oraz soki roślinné policzyć wypadá, ile że woda, która ich czyni płynnémi pod czas sporządzenia plaſtru uchodzi). —

Co do miąższości mamy troiaki gatunek plaſtrów t. i. miękkié, średniéy miąższości i twardé. —

Bierze się:

na piérwszy, oléiu część	1,	wosku 1,	proszku	$\frac{1}{2}$
na drugi —	1. —	$1\frac{1}{2}$	$\frac{3}{4}$ —	
na trzeci —	1. —	2	1 (27).	

Biorąc zamiaſt oleiu płynnégo ſtężały np: olbrót, lub łóy koźli, albo dodaiąc żywicy lnb gumożywicy; ilość proszku roślinnégo w ſtosunku zmniéyszyć wypadá: kamfora domięszaná do plaſtrów, w których składzie znáyduią się gumy żywiczne, czyni ie pospoliciéy miększémi. Lecz nié zawsze tégo połączenia do uzyskania miąższości plaſtru potrzeba: niedokwasy metaliczné, a szczególniéy ołowiu, w pewnym ſtosunku do oleiów wreiących dodané, udzielaią oſtatnim w chemiczném połączeniu ſtężałości plaſtrowéy, np: w preparacie *Empl: lithargyri simplicis.*— Częſtokroć ani oleiu, ani wosku, ani proszku do tworzenia téy formy nié potrzebá, gdy żywice od dodanégo w ſtosunku wyskoku, a gumożywice od niégo lub octu, ciągłości potrzebnéy nabiéraią. Terpentyna modrzewowá od równéy ilości rozcieku ammonii kauſtyczney, bez żadnégo dodatku, tak gęſtnieie że za plaſter używaną bydź może i t. d.—

b. Porządek w jakim śrzodki i wskazanie dlá aptékarza maią bydź ułożoné, do porządku w jakim aptékarz iedno po drugiém w sporządzeniu plaſtru uskutecznia, ściśle ſtosować się powiniéń i tak:

a. Jeżeli do massy plaſtrowéy officynalnéy iaki śrzodek dodaie się, oſtatni z piérwszą przegniatać (*malaxare*) się zaleca.—

(27) Gatunek wosku nawet różnicę w miąższości plaſtru czyni, ile blichowany 130 Fahr: więcéy do ſtopienia potrzebuie niż żółty.—

β. Jeżeli żywice lub różnéy zawiesiſtości oléie tłuſté doſkonale z sobą maią bydź mięszané, wprzód na ogniu wolnym topią się (*liquare leni igne*).

γ. Jeżeli połączenie wzaiemné dopiero w wyższym ſtopniu ciepła t. i. wreiącégo oléiu (600° Fahr:) naſtępuie, namienia się, aby ów ſtopień przez oſtróżné doléwanie wody (*inter coquendum aquam paulatim addere*) był umiarkowany. —

δ. Jeżeli żywé srebro czyſte, w skład plaſtru má wchodzić, poprzedniczo za pomocą terpentyny, *oleum lini sulphuratum* i t. p. w niedokwas zamienioném bydź powinno, co po zniknieniu zupełném kulek metalicznych poznać się daie. —

ε. Jeżeli kamfora, oléie eteryczné, lub z eterycznych i tłuſtych złożoné, w skład plaſtru weyść maią, zaleca się aby takowé po oddaleniu massy od ognia (*remotis ab igne admiscere*) dopiero domieszanémi zoſtały. —

ς. Doza ogólná ſtosuie się do potrzeby chorégo, a nadewszyſtko do sposobu przepisywania, t. i. skoro się przepisuie iaki preparat przez się, lub z innémi śrzodkami zmięszany, to doza ogólna szczególnéy wyrównywá; ieżeli się zaś daie massy plaſtrowéy przepis magiſtralny, gdzie częſtokroć cena roboty aptékarza, wartość śrzodków przepisanych wielce przewyższá, tedy tyle ile według podobieńſtwa do prawdy do dokończenia kuracyi zdaie się bydź potrzebném, w dozie ogólnéy obiętém bydź powinno.

d. Tak sporządzony plaster w jednę, lub skoro wiele iest massy, w więcéy lasek (*magdaleones*) utworzony, w papiérze woskowym zawinięty, albo-li też na płótnie (*linteum s. pannum lineum*), kitayce (*pannum sericeum*), lub irsze (*aluta*), w obszerności zamiarowi odpowiedniéy, rozpostarty wydaią. W tym razie opisuiemy postać żądaną plastru, według postaci ciał powszechnie znanych, t. i. złotówki (*floreni*), talara bitégo (*imperialis*), dłoni od ręki (*palma manus*), całéy ręki (*manus cum digitis*):— albo ieżeli postać plastru do miéysca cierpienia koniecznie się má stosować, forma plastru żądana na papiérze rysuie się z wyrazem: *extendatur super linteum* (albo *pannum sericeum e. c.*) *secundum formam delineatam.*—

W tymże przypadku gdy plaster mniéy lepki np: *Empl: Conii*, *Hyoscyami* i inné, w których składzie znayduią się proszki roślinné iest przepisany; plastrém iakim lépkim każe się obwodzić, wyrazem *extende super alutam*, *emplastro lithargyri composito circumcirca munitam*, albo określa się piórém obszerność plastru, w któréy środek kładzie się formuła, a zewnątrz obwodu na $\frac{1}{4}$ cala, w około wyraża się *obducatur emplastro lithargyri composito.*—

D. Signatura obeymuie ilość plastru, która na raz má bydź przyłożoną, a to według lasek, ich części i t. d. oraz mieysce, czas przez iaki leżéć i iak często má bydź odświeżony.— Wezykatoryie w zamiarze czerwienienia skóry iedynie przepisané, u osób delikatną skórką (*epidermis*) opatrzonych, zaleca się przed przyłożeniém gazą poiedynczą okryć, przez co skuteczność ich umiarkowaną zostaie.—

E. Mimo że znayduią się indywidua, które plaſtrów bez doznawania przykrych skutków, znieść nie mogą, należą iednak tylko do wyiątków, gdyż forma niniéysza dla ważnych iéy korzyści, pospolicie do bardzo używanych należy; przez nią bowiem ochraniamy powierzchnie chorobliwé ciała, bądź ranioné, bądź owrzedziałé, od przyſtępu powietrza atmosferycznégo, — skutkuiemy śrzodkami lékarskiémi bezśrednio na nie, oraz ieſteśmy niemi w ſtanie wzbudzić skórę mieyscowo, niemniéy większą czynność w całym tym syſtemacie wskrzeszać, przywrócić utraconą czułość w poiedynczych organach, zrządzać sztuczné zapalenie, przypływ soków do części zewnętrznych, wypływ limfy, sztuczné wrzody, — nakoniec działać na głębiéy leżące organa, rozdzielić zatamowania się soków, przyśpieszyć w nich ropienie i t. d.

§. 63.

Formuły do objaśniénia zasad powyższych służącé, dzielimy: —

A. *na formuły plaſtrów w ſtotném znaczeniu*, do których liczą się:

a. *Formuły poiedyncze*, np:

N. 122.

R. Emplaſtri opiati q: s:
extende super sericeum nigrum, magnitudine floreni: detur charta cerata tectum in dupło. Signa: *Do obu skroni przyłożyć.*

N. 123.

R. Emplastri Cantharidum ordinarii Dr: tres
extende super linteum, magnitudine palmae manus, insperge insuper
Cantharidum pulveratarum q: s:
Charta involutum D: S: *Na kark przyłożyć.* —

b. Połączenia formuł officynalnych z innémi środkami. —

N. 124.

R. Emplastri Conii Unc: unam
Liquoris Ammonii acetici Dr: unam
M: F: Emplastrum molle D: ad chartam ceratam. Signa: *Zewnątrz używać iak wiadomo.* —

N. 125.

R. Empl: Lithargyri cum Resina Pini Unc: unam
Balsami Peruviani nigri Dr: unam
emollito leni igne emplastro, admisce balsamum. Fiat magdaleon D: ad chartam ceratam. Signa: *Rozpostarłszy na irsze wielkości całéy ręki, między łopatki położyć.* —

N. 126.

R. Cerati Cetacei Unc: unam
Camphorae rasae Dr: dimid:
Ammonii carbonici Dr: unam cum semisse.
Malaxentur probe. Fiat magdaleon D: ad chartam. Signa: *Rozciągnąwszy na irsze, na części bolące przyłożyć.* —

N. 127.

R. Emplastri opiati Dr: sex
Petrolei Dr: duas
liquatis admisce
Camphorae rasae
Ammonii carbonici ana Dr: unam
M: F: emplastrum D: in uno magdaleone charta cerata involvendo. Signa: *Rozpostarłszy na irsze, zewnątrz przyłożyć.* —

c. Formuły magistralné.

a. Z połączenia oléiów, żywic i proszku wynikłé. —

N: 128.

R. Olibani
Tacamahacae ana Unc: dimidiam
pulveratis seorsim et mixtis adfunde
Spiritus Vini rectificati q: s: ut emolliantur
admisce
Cinnamomi acuti pulv:
Olei nuciſtae pressi singulorum Dr: unam
— Menthae piperitae Scrup: unum
M: F: emplaſtrum, formetur in magdaleonem charta cerata involvendam D: S: *Rozpostarłszy na irsze, do dołka serca przyłożyć.* —

N. 129.

R. Adipis suillae lotae Sesquiunciam
Cerae albae Dr: duas
liquatis leni igne, admisce
Calcariae uſtae pulv: Unc: semissem

Fiat emplastrum D: ad chartam. Signa:
Do zewnętrznego użytku. —

β. *Srzodki poiedyncze płynami zmiękczane.*

N. 130.

℞. Ammoniaci electi Unc: unam
Aceti Scillitici q: s: ut fiat emplastrum
D: ad chartam ceratam. Signa. *Rozpostarłszy na irsze, całe kolano obłożyć.*

N. 131.

℞. Galbani electi Unc: unam
Tincturae Castorei simpl: q: s:
F: emplastrum, formentur in magdaleonem
D: ad chartam ceratam. Signa *Rozpostarłszy na irchę, do dołku przyłożyć.*

N. 132.

℞. Croci pulv: Dr: duas
Mellis albi q: s:
F: emplastrum molle D: ad chart: Signa:
Rozpostarłszy na irsze, do boku przyłożyć. —

γ. *Ciekłe ciała mieszaniem w plaster obrócone.*

N. 133.

℞. Terebinthinae laricinae Unc: unam
tere in mortario, instillando sensim
Liquoris Ammonii caustici Unc: unam.
donec massa spissa evadat. D: ad vitrum
subere bene clausum. Signa: *Nasmarowawszy na irsze, przykładać.* —

δ. Plaſter którego podſtawą smoła, zowie się iednym wyrazém *Dropax* (28), dawniéy takowych używano do léczenia parchów na głowie (*tinea capitis*), lecz dlá bolu okropnégo, któren zdzieranie ich sprawuie, słusznie w czasach naszych zaniechanémi zoſtały. — *Boerhaave* (29) używał takowych do członków paralitycznych, na odmian przykładaiąc ciepło i zdzieraiąc po oſtudzeniu z mieysca, aż ból i czerwoność naſtąpiły. Żywica Burgundska w proszku, wyskokiém zmiękczaná, w takim razie miéysce smoły zaſtąpić może. —

ε. Płótno w massie plaſtrowéy namaczáné, wskróś nią przesiąkłe i naſtępnie ugładzane, *Sparadrapum*, *Spannadrapum*, czyli *Tela emplastica*, nazwane, używá się szczególnie do opatrywania wrzodów zaſtarzałych, odmieniaiąc co 24 godzin powierzchnią, każdą na dzień ieden służącą. —

W tym przypadku przepisawszy massę plaſtrową, zaleca się aptékarzowi aby po roztopieniu iéy, w ogniu wolnym ſtosownie do żądania powyższégo poſtąpił, wyrazém: *liquatis leni igne immerge aliquoties telas lineas formae hic designatae, quas utrinque laevigatas exhibe usui noto.* —

B. Massa do plaſtru względnie na miąższość podobná, lecz nié posiadaiąca wszyſtkich cech plaſtrom właściwych i maiącá zamiaſt oléiu tłuſtégo wodę za zasadę swéy miękkości, zowie się *plastrém fałszy-*

(28) Δρωπαξ.
(29) Materia medica p. 179.

wym (*cataplasma emplastrodes*). — Takim mogą bydź każdy extrakt np: *Extr: Conii*, *Hyoscyami*, *Opii* i t. p., oraz opium przez się, dryiakiew z kléiém arabskim na płótnié rozpoſtarté, miód przaśny z mąką grochu szablaſtégo, lub inną zmięszany. —

Rzadko przepisuią się składané formuły tégo rodzaiu, iednak daie się iéy naſtępny przykład. —

N. 134.

R. Arsenici albi Gr: duo (augendo sensim ad novem) solve in
Aquae deſtill: calefactae Drachmis tribus admisce
Aceti saturnini
Extr: Cicutae
— Chinae aquosae ana Unciam dimidiam
Probe subacta Dentur in vitrum. Signa.
Rozpostarłszy na irsze, zewnątrz przyłożyć i codzień dwa razy odświeżyć. —

§. 64.

Cerot (*cerotum s. ceratum.*) (30).

Jeſt to wosk biały lub żółty, oleiem tłustym odmiękczony, i dlá tégo *cerelaeum* od niektórych zwany, a gdy do składu téy formy nie wchodzi, massa choć posiada inné cechy cerotu, bez wosku cerotém bydź przeſtaie. — Prócz oléiu tłuſtégo i wosku, w skład iégo czasém i żywica wchodzi, dlá któréy zmiękczenia dodaie się terpentyny, oraz niedokwa-

(30) Cerotarium i ceratorium. —

dokwasy i sole kruszcowé: proszków zaś roślinnych nié używá się wcale w téy formie.

Stosunek ingredyiensów powinien bydź taki, aby miąższość od plastru miększa wynikła, i tak, dobiéraiąc piérwszégo, na stężałość przyrodzoną oléiu tłustégo np: olbrotu, oléiu kakaowégo, łoiu kozlégo i t. p. niémniéy na gatunek wosku, topliwość ostatniégo, oraz na własność niedokwasów i soli metalicznych udzielenia oleiom większéy stężałości, i na dodaną żywicę, zważać wypada; i tak na część wosku liczy się część oleiu płynnégo, $1\frac{1}{2}$ stężałégo, — oraz $\frac{1}{6}$ żywicy, $\frac{1}{3}$ terpentyny i $\frac{1}{12}$ niedokwasu lub soli kruszcowéy: — albo $\frac{1}{4}$ oléiu stężałégo, $\frac{1}{6}$ żywicy, $\frac{1}{3}$ terpentyny. —

Massa po stopieniu i zmięszaniu ingredyiénsów utworzoná, wreszcie ze wszech miar do poprzedniczéy postaci lékarstw podobná, nié przepisuie się nigdy w laskach, lecz zawsze we formy czworograniaste papiérowé póki ciepła wyléwaną bywá. Wszystko co względem porządku uszeregowania ingredyiénsów (§. 62. lit: b.) dozy ogólnéy (lit: e.) i Signatury (lit: C.) mówiono było, má się również i o téy formie rozumieć. —

Za zwyczáy bywaią ceroty we Farmakopeji znáyduiące się dostatecznémi t. i. *Ceratum Aeruginis*, *Cetacei* i *Resinae Pini*, inaczéy mogą według prawideł powyższych następuiącé bydź przepisanémi. —

N. 135.

R. Sevi vervecini recentis, loti Unc: quatuor semis
Cerussae albae Unc: unam
Cerae albae Unc: dimidiam.

Liquata leni igne et mixta forma in tabulas, charta cerata servandas. Signa: *Rozpostarłszy na płótnie na mieysce cierpienia przyłożyć.* —

N. 136.

R. Butyri recentis insulsi Libr: dimid:
Cerae citrinae
Passularum majorum exacinatarum
Pomorum Borsdorfianorum exacin: ana Unc: duas
Incisa seorsim M: et coque in vase porcellaneo, donec guttula prunis injecta, strepitum non edat, massa calida fortiter per pannum expressa, aquae rosarum immittatur et refrigerata denique coletur, serva et Signa: *Pomata labiorum Rosensteinii.* —

N. 137.

R. Cerae albae Unc: unam
Olei Nucum Juglandium Sesquiunciam
liquatis leni igne admisce
Hydrargyri oxydati rubri Dr: unam
— muriatici mitis Unc: semissem.
Plumbi acetici finiss: pul: Dr: duas
Olei Lavendulae gutt: viginti.
Effunde in cistulas papyraceas Signa:
Ceratum mercuriale Falckii. —

§. 65.

Ciasto czyli *Kataplazm surowy* (*Pasta s. Cataplasma crudum*).

Przez wyraz ciasto, rozumimy formę lékarstw stałą, bez gotowania sporządzoną, do zewnętrznégo

użycia iedynie służącą, miękką, pulchną, ciepłém nié rozrzedzaiącą się, któréy zasadą miękkości ieſt woda, oraz przeznaczoną do działania na obwód, t. i. czerwienienia skóry, zrządzania sztucznégo zapalenia, pęcherzów i oddalenia przez to cierpień w głębiéy leżących organach (31). —

Do téy formy służą części roślinné miękkié, które tłuczeniém, w massę ciągłą przez się obrócić się daią, iak wzory późniéy objaśnią; alboli téż suché na proszek miałki obróconé, nié mniéy giętkié, na tarce rozdrobnioné (*istotnie skuteczné, excipienda*), którym płynu np: octu, oraz ciała wiążącégo, naypospoliciéy ciasta kisionégo, lub mąki (*excipientia*) dodawać wypada: nakoniec czynią się według zasad ogólnych (§. 11.) dodatki z ciał w piérwiastek oſtry obfituiących np: pieprzu, *Euphorbium*, albo soli, np: salmiaku, soli kuchennéy i t. p. —

Jeżeli *excipiendum* ieſt gorczyca, ciało tak sporządzoné zowie się właściwym wyrazém *Sinapismus*: — ieżeli zaś chrzan, rzodkiéw i t. p. ſtosownie do skutku *Rubefaciens* czyli φοινίγμος. — W każdym innym przypadku pobiérá nazwisko od góruiącégo działacza np: *Pasta arsenicalis*. — Jnné nazwiska téy formy od miéysca do którégo przyłożonémi bydź maią powzięté, nie są bynaymniéy ſta-

(31) O massie rownoimiennéy, przeciwnie tylko do wewnętrznégo użytku t. i. do żucia przeznaczonéy, któréy 2 wzory, *Paſta Althaeae* i *Liquiritiae*, we Farmakopeji krajowéy znaydują się, tu mowa bydź nie może; gdyż podobné przepisy nié czynią się nigdy *magiſtraliter*, ile że preparata iuż gotowé wszelkiému żądaniu zadosyć uczynić są w ſtanie. —

nowczémi i również innym formom zewnętrznym służyć mogą np: *Epicarpium*, *Frontale* i *Subplantellum* czyli *Subpedaneum*. —

Co się tyczy ſtosunku ingredyiensów, tén bezwzględnie na właściwą miąższość formy niniéyszéy od dzielności śrzodka głównégo i drażliwości indywiduum, oraz mieysca zawisł, dlá czégo ogólné prawidła w téy mierze podanémi bydź nie mogą; iednak bierze się za zwyczáy na 1 część zasady, $\frac{1}{2}$ części ciała wiążącégo do całéy, zoſtawuiąc ilość płynu roztwarzaiącégo rozsądkowi aptekarza, wyrazém zwyczáynym *quantum satis*. —

Doza szczególná ciaſta wynosi uncyą do dwóch i czasem podwóyno, rzadko poczwórno w dozie ogólnéy sporządza się, a to tylko w przypadku gdzie rzeczoné ciaſto do więcéy niż iednégo mieysca w razie ma bydź przyłożoném.

Przepisawszy ingredyiénsa przypadkowi odpowiednė, zalecá się, aby mięszaniém w jedno ciaſto tworzonémi zoſtały: *Misce F: Pasta*. Naczyniém do niégo bywá pospolicie papiér woskowany, a rzadko kiedy śkło. —

Signatura obéymuie ilość według części przepisanéy massy do iednégo użytku służącą np: $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ i t. p. — oraz miéysce przykładania np: do podeszew, łytek, ramion, piérsi i t. p. — czas iak długo má leżéć: — czy ma bydź bezśrednio do ciała przyłożoné, czyli raczéy przez płótno: (oſtatni sposób má ochędoſtwo za sobą, piérwszy zaś dzielniéyszą skuteczność), tudzież poprzedniczé ogrzewanie, namaczanie, — iakim płynėm i t. d. np:

N. 138.

R. Semin: Sinapeos nigrae contus: Unc: duas
Fermenti Panis acidi Unc: tres
M: F: cum acet: vini s: q: pasta charta cerata involvenda D: S: *Potowę do każdéy podeszwy przyłożyć, namoczywszy wprzód octém.* —

N. 139.

R. Farinae Seminum Sinapeos nigrae Sesquiunciam
— secalinae Dr. sex
Ammonii muriatici pulv: Dr: duas.
Aceti vini q: s:
Fiat l: a: Sinapismus D: ad chartam ceratam.
Signa: *Do obu łytek przyłożyć.* —

N. 140.

R. Rad: Raphani ruſticani recentis et rasae Unc: duas
Farinae triticeae Unc: unam
Salis culinaris Dr: tres
Aceti vini q: s:
Fiat cataplasma (crudum) D: ad chart: cerat: Signa: *W 2 szmaty po połowie włożywszy na obadwa ramiona przyłożyć.* —

N. 141.

R. Succi Rad: Dauci recenter pressi Libr: dimid:
Plumbi acetici
Arsenici albi in Aceti vini q: s: soluti ana Dr: duas
Tincturae Opii crocatae Dr: unam
Herbae Conii maculati s: q:
M: exacte F: paſta D: ad vitrum. Signa: *Smaruiąc na szarpiią, 2 razy dniém opatrywać.* — Le Febure.

N. 142.

R. Summitatum Rutae viridium Unc: unam.
Incisis et contusis admisce terendo
Moschi Tunquinensis Dr: dimidiam
Camphorae rasae Dr: dimidiam
F: cataplasma D: ad chart: cerat: Signa:
Na 4 części podzieliwszy każdą na płótnie rozpostrzyć i do pulsów oraz podeszewek przymocować.—
Boerhaave.

N. 143.

R. Auripigmenti Dr: duas
Calcariae uſtae Unc: tres
Amyli Unc: duas cum dimidia.
Aquae pluvialis q: s:
F: paſta D: ad vitrum. Signa. *W mieysce wcierać aż wyschnie, a potém wodą letnią obmyć.*— Plenk.

§. 66.

Swieczki (candelae s: cereoli).—

Należą raczéy do narzędzi chirurgicznych, niżeli do form lékarskich, a między różnémi gatunkami onychże, tylko o tych, które w aptékach sporządzonemi bywaią, w mieyscu niniéyszém mowa bydź może. Zasadą świéczek ieſt płótno, któremu bądź massą gęſtą plaſtrową, bądź innym płyném w suszeniu twardnieiącym przeciągniętému i sposobém każdemu aptékarzowi wiadomym, kształt ciała twardawo-giętkiégo, walcowato-kręglowatégo, długości cali 10. nadaią, aby w téy poſtaci do wsunienia

w kanał urynowy (*urethra*) mężczyzn i oddalenia chorób w tymże zdarzaiących się, stało się zdatném.

Dwa gatunki świéczek we Farmakopeji kraiowéy przepisané znayduiące się, w przypadkach zwyczaynych bywaią dostatecznémi, tak iż rzadko lékarz znaydzie potrzebę przepisywania ich *magistraliter*, chyba odmieniaiąc stosunek części massę składaiących. —

Doza ogólna massy na urząd przepisanéy, wynosi tyle, ile chory do całéy kuracyi potrzebować może, zaś doza szczególna w poiedynczéy świéczce zawarta, dla łatwégo onychże zmiękczenia, tylko na raz iedén do użycia służy. —

Wskazanie dla aptékarza zawiéra sporządzenie massy przyzwoitéy gęstości, oraz aby płótno należycie przykroione, w niéy maczané i po zaczynaiącém stężeniu, według prawideł sztuki aptékarskiéy tworzoné bydź mogło w świéczki gładkie i należytéy długości, np:

N. 144.

R. Cerae citrinae Unc: tres
Liquatae leni igne admisce terendo
Aceti saturnini Unc: dimidiam.
Remotis ab igne immerge telas lineas illico in cereolos l: a: laevigatos formandas. D: usui externo. — *Goulard.*

N. 145.

R. Kali caustici sicci Gr: quatuor
Extr: Opii Drachm: unam
Solve in

Aquae destillatae Unciis duabus
adde
Gummi Mimosae q: s:
ut solutio fiat spissior dein fila gossypina per vices immergantur et siccentur, donec justam formam cereolorum sint adepta. Exhibeantur usui noto. — *Hecker.*

§. 67.

Czopek (Suppositorium s. Glans subdititia s. Nodulus intestinalis).

Jest formą lékarstw stałą, odpowiedniéy do wsunięcia w otwór kiszki odchodowéy postaci. —

Zamiar téy formy iest troiaki, do którego też wybór środków stosowany bydź powinién.

a. *Kiszkę odchodową do ściągnienia i wypróżnienia się pobudzić:* — w tym razie zasługuią enemy w ogólności na piérwszeństwo; gdzie zaś dlá iakichbądź przyczyn czopków używać musimy, rzadko takowe *magistraliter* przepisuią się; lecz rozynka duża, śliwka pestki pozbawioná, kawałek figi podłużnie kraianéy, albo świecy cienkiéy, soku łukrecyiowego, a naypospoliciéy mydła przyzwoicie przystruganego, dzieciom, dlá których forma niniéysza właściwie przeznacza się, bywaią dostatecznémi. —

b. *W celu morzenia lub wyprowadzenia robaków* kiszce odchodowéy właściwych (*Ascarides*), służą albo ciała pulchne i dlá nich pożywné np: słonina lub sér stary przyzwoitéy postaci, aby wpuściwszy się w nie, razém z niém

wysunięte zostały; albowiem też środki lékarskié do ich umorzenia zdolné i we formę niniéyszą tworzoné. —

c. *W celu oddalenia cierpień kiszki odchodowéy*, wynikaiących albo z *hemoroidów*, zwłaszcza gdy ostatnié wyżéy otworu kiszki są zapalonémi — albo z *zwalniania iéy błon*. W każdym z tych 2 przypadków szczególné środki są wskazané, t. i. w piérwszym olejе tłuste stężałé, w drugim środki ściągaiącé. —

Ciała téy formie przygodné, ieżeli iest złożoną, dzielą się na stanowczé czyli zawiéraiące (*excipientia*), i istotnié skuteczné czyli maiącé bydź zawiéranémi (*excipienda*), — Piérwszém iest raz na zawsze (z rzadkim wyiątkiém) miód przaśny, gotowany do takiéy gęstości, aby w zimnie się kruszył; a tén wtedy dopiéro posiadá należyty stopień gęstości (*spissitudo debita*), skoro kropla iégo na kruszec zimny puszczoná, bez lepkości stanie się twardą i kruchą. — Zamiast miodu używaią niektórzy cukru rostopionégo, w tym stopniu iak do sporządzenia morsellów i kołeczek bywá przydatnym: konfekta zaś i kléie roślinné rzadko przez się żądaną stężałość formie niniéyszéy nadaią. —

Drugie t. i. *excipienda* według zasad Materyi medycznéy i Terapii, stosownie do zamiaru powinno bydź dobiéranémi i są w ogólności ciałmi suchémi, oraz nié rozpływaiącemi się np: sól kuchenná, salmiiak, ałun, mira, liście sénnesowé i t. p. A ponieważ sposób skutkowania téy formy iest raczéy mechaniczny niżeli od dzielności dynamicznéy zawisły, zatém wystrzegać się ile możności ciał gwałtownie,

albo na naczynia hemoroidalné gatunkowo działaiących, np: aloesu, iabłek rayskich, ciemierzycy, *euphorbium*, wáynsztynu antymonowégo i t. p. które dawniéy w téy formie używanémi bywały. —

Postać czopka iest zawsze walcowatą, kręglowato zakończoną: grubość do miary palca małégo osoby, dlá któréy má służyć, przystosowaná, długość zaś może od $1\frac{1}{2}$ do 3 cali względnie na wiek wynosić. —

Stosunek ingredyiensów w przepisie złożonym iest taki, iż się na Uncyią ciała stanowczégo, bierze drachma do $2\frac{1}{2}$ istotnié skutecznégo, skoro zaś ostatnié zawiéra wiele części wodnistych, stosunek iégo może bydz zwiększony. —

Waga poiedynczégo czopka wynosi od drachmy do 2. — W przypadku formuł złożonych przepisuie się zawsze tyle, *ile* ich chorému na czas nieiaki wystarczyć powinno; a to w zamiarze, aby praca aptékarská wartości ingredyiénsów wyrównywałá, iednak ilość czopków liczby 12 nigdy nié przewyższa, przeciwnie bywá pospoliciéy mniéyszą. — Zapobiegaiąc aby *magistraliter* przepisané czopki, przyciągaiąc wilgoć z powiétrza, nié stały się nad zamiar miękkiemi, zalecá się aptékarzowi, aby ie iakim oleiém tłustym obwiódł. —

Signatura obéymuie wskazanie, iak często czopek má bydź użyty, oraz zwilgocénie go oliwą, ieżeli ustné chorému opowiadánie lékarza, nié zdaie się bydź dostatecznem. — Następuią przykłady:

N. 146.

R. Olei Cacao Dr: una
redigatur in formam conicam, pro suppositorio D: tales seorsim Nro iv in charta cerata. Signa: *Czopki.*—

N. 147.

R. Succi Liquiritiae Dr: unam
forma inde lege artis suppositorium detur in duplo ad chartam Signa: *Do zewnętrznego użytku.*—

N. 148.

R. Mellis virginei ad debitam spissitudinem cocti
Unc: unam
Rad: Jalappae pulver: Dr: unam
Saponis Veneti rasi Unc: dimidiam
M: exacte F: inde l: a: suppositoria Nro viii charta cerata involvenda. Exhibeantur usui. Signa: *Co wieczór po iednym czopku wstawiać.*—

N. 149.

R. Mellis despumati ad debitam consistentiam cocti
Unc: unam
Bulborum allii recentium cont: Unc: dimid:
Rad: Valer: silv: Dr: duas
M: F: l: a: glandes subdititiae Nro viii oleo olivarum immergendae D: ad vitrum. Signa: *Po każdym stolcu bezśrzednio czopek przystawić.*—

Prócz form wymienionych używano dawniéy i czopków macicznych (*Pessus s: Pessarium s: Nodu-*

lus uterinus) oraz gałek (*globuli*); — piérwszych w celu oddalenia chorób właściwych tak macicy saméy iako też i iéy pochwy, i te się składały z ciał ściągaiących albo przeciwspazmodycznych. —

W czasach naszych używamy raczéy instrumentów chirurgicznych, stosownie do przypadku dobranych, albo gębki proszkiém przydatnym posypanéy; stan zaś spastyczny macicy oddala się przyzwoiciéy albo środkami wewnętrznémi, alboli też pomocą chirurgiczną, iaką gatunek choroby i położenie macicy chorobliwé wskazuią. — Gałek zaś w celu upięknienia ciała, zwłascza rąk, tudzież oddalenia chorób zewnątrz okazuiących się, nacieraiąc niémi papiér, który w też mieysca był przykładanym: — lecz w czasach nowszych prócz gałek żelaznych, pod nazwiskiém (*globuli martiales*) w aptéce iuż gotowo znayduiących się, innych nié używamy. —

§. 68.

II. Formy lékarstw płynnych.

Płyny różnią się w ogólności od ciał stałych przez zmniéyszoną attrakcyią swych cząstek i ciśnienie ich na wszystkie strony, tak iż swą postać zawsze według naczynia zawiéraiącégo odmieniaią: dla czego albo w kroplach, albo w naczynia przyzwoite np: kieliszki, filiżanki, łyżki i t. p. lané i z takowych używané bywaią. — Do tégo rodzaiu form liczymy:

Sok wyciśnięty (*Succus expressus*).

Którym wyrażamy płyn z liści, łodyg i korzeni roślin soczystych przez się, lub za dodatkiém in-

néy cieczy wyciśnięty; ztąd wynika, iż tę formę tylko z takich środków, które w naszéy strefie rosną, i w takiéy porze, w któréy miękkie i soczyste bywaią, t. i. wiosennéy, przepisywać wolno. Roślin w piérwiastek extraktowy, ostry i w kwas roślinny obfitych, z piérwszeństwém we formie niniéyszéy używa się. A ponieważ w tak wyciśniętym soku zawsze krochmal zielony, oraz białko roślinné i kléy surowy, do strawienia trudné, znayduią się, forma niniéysza przeto osobom słaby żołądek maiącym, gniecienie w nim, tudzież nudzenie, womity, wiatry, rznięcie w kiszkach i inne ciérpienia sprawiać zwykła; którym dlá zapobieżenia, soki, pospoliciéy w połączeniu z winém, wyskokami eterycznémi, wodą wonną, lub *elaeosaccharum* przepisywanémi bywaią. —

Dlá łatwégo rozkładu, którému oné w ciepłéy porze roku podpadaią, nigdy więcéy nie przepisuie się w téy formie, iak tylko tyle, ile na dzień iedén wystarcza, która to ilość na 2, lub 3 razy podzielona, pospolicie przed południém chorému wyżyć zalecá się: — przeto doza ogólná 3, do 6 uncyy za zwyczáy wynosi, wskazuiąc chorému szczególną, albo według iéy podziału, albo według łyżek lub innych miar. —

Sposób przepisywánia téy formy iest dwoiaki, t. i. albo oznaczá się ilośc wagi ziół do wyciśnienia przeznaczonych, bez względu na ilość soku, uzyskać się maiącégo (licząc w ogólności 1 część soku z 3 części ziół) przy czém ich świeżość, rozdrobnienie, płyn dodany, wyciśnienie, filtrowanie przez płótno lub bibułę, i potrzebné dodatki z osobna namienić i wskazać wypadá; — alboli téż przepisuie się bez-

średnio sok świeżo wyciśnięty w pewnéy ilości z roślin dokładnie wyrażonych, nadmieniaiąc ich mięszanie, przecedzenie i wskazané stosownie do przypadku dodatki. Klarowanié płynu białkiém iaia, lub karukiém, ani z rodzaiem działaczów w téy formie zawartych, ani z formą samą nié może bydź zgodném. Naczyniém, iak do wszystkich form lékarstw płynnych, tak i tu, iest śkło, a w tym razie flaszka. — Signatura obéymuie opis szczególnégo użycia względny na czas i ilość; np:

N. 150.

R. Herb: Fumariae recentis Unc: duas cum semisse.
— Cardui benedicti recentis Unc: dimidiam.
Inc: et cont: admisce
Vini generosi albi Unc: unam cum semisse.
Exprime. Succus decanthatus detur in vitrum. Signa: *Na dwa razy z rana wypić.*

N. 151.

R. Succi Cochleariae recenter pressi Unc: tres
Spiritus Cochleariae Unc: dimidiam
M: D: ad vitrum. Signa: *Na 3 razy podzieliwszy, przed południém wyżyć.*

N. 152.

R. Succorum Nasturtii aquatici
— Cochleariae
— Beccabungae recenter pressorum ana Unc: duas
Elaeosacchari Menthae piperitae Unc: dimidiam
M: D: ad vitrum. Signa: *Połowę na raz, a drugą we 3 godziny potém zażyć.*

§. 69.

Wywar (*Decoctum s. Apocema*). (32).

Jeſt to płyn pospolicie wodniſty, uzyskany gotowaniém śrzodka lékarskiégo (*a potiori*) ſtałégo, który w czasie wrzenia, wodzie swych części skutecznych udzielił. —

A. Z powyższéy definicyi wynika, iż do iſtoty wywaru 2 ciała są nieodbicie potrzebnémi, t. i. iedno, *w płynie* po części lub całkowicie *rozpuścić się daiące*, drugie, *płyn rozpuszczaiący*, do ſtopnia wrzenia wody ogrzany i w tym ſtopniu przez czas nieiaki zoſtaiący. — Piérwszém bywá pospolicie śrzodek lékarski ſtały (iedno żywé śrebro wyiąwszy), drugim zaś woda, któréy, w rzadkiém tylko zdarzeniu, doléwa się wina lub wódki, dla łatwiéyszégo części skutecznych wydobycia. — Tak otrzymanéy formie dodaie się ſtosownie do wskazań i zamiaru innych ciał lékarskich, w płynie samym przez się rozpuszczalnych, które ogólnym wyrazém dodatkowémi (*accessoria*) nazwać można. —

Do téy formy służą w ogólności wszyſtkie śrzodki ſtałé, zwłaszcza z króléſtw organicznych wzięté, (wyłączaiąc te, które we 3 wyiątkach (§. 30) wymienione zoſtały, oraz w wodzie niérozpuszczalné np: żywice czyſté, siarka, ziemie i. t. p.) — a z kruszców iedynie tylko żywé srebro i antymon w téy formie używanémi bywaią. — Oſtatni pospolicie w pęczek zawiązany (*stibium in petiam ligatum*), i w płynie wreiącym zawieszony, choć w wodzie rozpuścić się

(32) Ἀπόζεμα, od słowa ἀποζέω odgotuię.

nié może, udzielá iéy iednak naysubtelniéyszych cząstek proszku, przez ruch wody gotuiącéy się mechanicznie wydobytych, które przedarłszy się również przez cedzidło, kłóceniém płynu zawieszonémi bydź mogą. —

B. Do wskazania aptékarzowi danégo, należy:

a. Zalecenie aby śrzodek ſtały był rozdrobniony, bądź nożém (*incidatur*), bądź pilnikiém (*radatur*), bądź w moździérzu tłuczony (*contundatur*), maiąc szczególny wzgląd na ſtopień miałkości proszku, którégo pospolicie do téy formy grubo rozdrobnionégo używa się. W niektórych nawet przypadkach, woda z proszku pytlowanégo np: z chiny, mimo punktów dotknięcia bardziéy pomnożonych, mniéy rozpuszcá, niżeli z grubego; w niektórych zaś koniecznie iak naymiałkszy bydź powinien, gdyżby inaczéy zamiar gotowania dopiętym nie zoſtał, np: *Rad: Salep:* i *Amylum*. —

b. Aby śrzodek obrany od cząſtek nieużytecznych był oczyszczony; tak np: przepisuią się rozynki duże i iabłka bez iąderek (*passulae majores exacinatae*), ięczmień wyłuskany (*hordeum decorticatum*) i t. p.

c. Poprzedniczé proszku grubégo, np: karuku, trawienie czyli moczenie, a to w wodzie zimnéy albo w winie lub wyskoku, lecz oſtatni dodatek czynimy szczególnie w przypadku, gdzie części żywiczné wyciągnięte, gotowaniém w wodzie, zawieszoné bydź maią. —

d. Czas przez którén śrzodek ſtały do ſtopnia miękkości iego włókien gotować się ma, ſtosowny

bydź

bydź powinien, ile że (*a potiori*) ciała do tego z królestw organicznych pobiéranémi bywaią, i tak 4, do 6 godzin są naydłuższym czasém gotowania, a to dla drzew twardych i żywicznych, rogu jeleniego i t. p. — Cztéry, chcąc uzyskać rosoły wzmocnione i pożywné z mięs zwierząt trawo-żernych, raków, ślimaków i t. d. — Dwie, a naymniéy iedna, u niektórych kor żywicznych, łodyg i t. p. — naypospoliciéy iednak półgodzinné gotowanie do wyciągnienia części skutecznych wystarcza. Niektóre środki w kléy obfituiące np: nasiona lniané, przez zbyt długie gotowanie staią się ciągłémi i do wzięcia przykremi. — Proszek z Salepu w piérwszym momencie wrzenia wody, w kléy zamienia się, czyli raczéy się w niéy rozpuszcza; — porost Islandski zaś udziela wodzie w kwadransowém wrzeniu tylko piérwiastku gorzkiégo i mało co kléiu krochmalnégo i t. p. na co przepisuiący zważać powinien.

e. Porządek, który wymaga, aby na sam przód był wymieniony środek do wywaru służący, po nim płyn rozpuszczaiący, a gdy ostatni po uskutecznioném wrzeniu przecedzony, lub filtrowany bydź powinién, wszystko na tém zależy, aby dokładnie wiedzieć ilość pozostałégo i bezśrednio do użycia przeznaczonégo płynu, iaki z odgotowania daney ilości środka pozostał. W téy mierze używa się sposobu troiakiégo:

a. *Ilość wody oznacza się, oraz czas przez który ma bydź gotowana, nie wymieniaiąc ilości płynu pozostać się maiącégo:* — np: *Coque cum aquae*

font: libris tribus per horam dimidiam. Colatura filtrata detur. — Ten sposób mniéy iest dokładny, gdy większé lub mniéyszé parowanie od obszerności otworu naczynia zawisło, tak że w ilości funta o $1\frac{1}{2}$ do 2 uncyy łatwo zmylić się można, dlátego więc nié używá się tego sposobu, iak tylko w takich przepisach, które środki oboiętné zawieraią, iakiémi są np: wywary do napoiu ordynaryynégo służące. —

β. *Ilość wody zostawuie się do rozsądku aptékarza, lecz czas w przeciągu którego środek má bydź gotowany, oraz waga i ilość pozostałego płynu, dokładnie wymienia się*, np: *Coque cum aq: font: sufficiente quantitate per dimidiam horam. Colaturae librae unius adde e. c.* — Mimo że $1\frac{1}{2}$ części wody straty, na 1 część środka stałego pospolicie się liczy, które w środek rośliny wsiąknionémi bywaią, iednak trudno aptékarzowi obrachować część, która z dowolnie obranéy ilości płynu, w danym czasie wyparować może; dlá czégo, aby mu żądana pozostałość wynikła, albo przez dłuższy czas gotuie, skoro wody wziął za wiele; albo przez krótszy niż przepis wskazuie, gdy za mało; albo nakoniec nie wydaie płynu całkowitégo, skoro mu w czasie przepisanym za wiele wywaru pozostało, przez co oczywiście lékarz w skutkach środka obranégo zawiedzionym zostaie. —

γ. *Ilość wody użytéy, oraz pozostałego płynu według wagi ustanawia*

się, bez wyrażenia czasu w którym pierwszá do żądaney pozostałości má wyparować; wyrazém np: *Coque cum aquae fontanae Libr: duabus ad remanentiam unius*; oſtatni sposób ieſt od wszyſtkich trzech náydokładniéyszy, i zasługuie przeto w przypadkach ważniéyszych na piérwszeńſtwo. —

f. Gotowanié samo pospolicie uskuteczniá się w naczyniu otwartém, zwłaszcza w przypadkach β i γ, lecz czasém, np: w przypadku α, w przykrytém (*vase clauso*), co z osobna namienić wypadá. —

g. Skoro działacz w śrzodku obranym do téy formy przeznaczony ieſt poiedynczy, ilość wody rozpuścić go maiącéy, wraz z czasém przez któréń má bydź gotowanym, proſto do zasad powyższych (n. d.) ſtosować się może. Jeżeli zaś 2 lub 3 działacze w nim są zawarté, to wypada taki stosunek między ciałém rozpuszczalném a rozpuszczaiącém zachować, iaki doświadczenia chemiczné za náykorzyſtniéysze uznały, tak np: uncyia kory chiny żółtéy odgotowana z 16 uncyiami wody do pozoſtałości połowy, udziela płynowi przecedzonemu tylko $4\frac{1}{2}$ skrupułów, zaś odgotowana z 12 uncyiami na tęż samę pozoſtałość, $5\frac{1}{2}$ skrupułów; z czégo wnosić można, iż dobrawszy w pewnym ſtosunku śrzodka lékarskiégo ſtałégo do cieczy rozpuszczaiącéy, ieden działacz służy drugiemu za pośrzednika, czyli za śrzodek dopomagaiący do łátwiéyszégo w téy danéy ilości płynu rozpuszczania. —

h. Po uskutecznioném odgotowaniu, płyn cząſtkami iſtotnié skuteczném napawany, od części włókni-

ſtych przecedzeniém odłączony bydź powinien, i ta pozoſtałość płynna przecedzona zowie się *Colatura*; — ieżeli przy tém má bydź wyciśnięta, *C. expressa*: — czasém zaleca się ią mocno wycisnąć (*Colare cum forti expressione*), a to bez względu na mętność płynu, która od przeyścia mielszych cząſtek proszku przez płótno pochodzi. — W niektórych przypadkach ważniéyszych, w których sam skład śrzodka obranégo, sposób niniéyszy przepisywania wskazuie, na smak nieprzyiemny płynu zważać nie wypadá; gdzie zaś części skuteczné i bez wyciśnienia cieczy płynowi rozpuszczaiącému udzielaią się, lub gdzie formę niniéyszą dlá osob delikatnych lub trudnych do brania lékarſtw przepisuią, zalecá się owszém, aby wywar przez bibułę był filtrowanym, wyrazém *Filtretur*, albo *Filtretur per chartam emporeticam s. bibulam*, albo krocéy *Colatura filtrata*. Zważaiąc na to, iż przez filtrowanie płynowi wiele części skutecznych ubywá, przepisuiący chcąc w swym zamiarze nie bydź zawiedzionym, z względu na ten ubytek, śrzodek obrany w większym ſtosunku do danéy ilości cieczy, przepisywać powinién. —

i. To cedzenie i wyciśnienie wywaru uskutecznia aptékarz za zwyczáy po poprzedniczém iego oſtudzeniu, lecz tam gdzie działaczém iſtotnie skutecznym ieſt albo żywica, alboli téż tylko w ukropie rozpuszczalny, aptékarzowi z osobna zalecić wypadá, aby płyn póki gorący wycisnął, (*Colétur calide* albo *Colatura calida e. c.*) bowiém części skuteczne poźniéy t. i. po oſtygnieniu płynu na spód opadaiącé, samém iégo skłóceniém

równo rozdzielonémi bydź mogą, np: *Cortex Chinae*, *Geoffroeae Surinamensis* i t. p. —

k. Stosownie do zamiaru przepisuiącego i do zasad powyższych (§. 11.) czynią się do tak sporządzonego wywaru dodatki (*accessoria*), których cechą powinna bydź płynność, albo przynaymniéy rozpuszczalność, inaczéy ſtałaby się ta forma mixturą. —

l. Doza ogólna iako wypadek zamierzonych dóz szczególnych, oraz iſtotnéy potrzeby chorégo, może od 4 uncyy i mniéy, do 3 funtów i więcéy wynosić, — uſtanawiaiąc szczególną według ſklanek, filiżanek, łyżek, łyżeczek i t. p. —

m. Naczyniami w których forma niniéyszá przepisuie się, bywaią flaszki, butelki, i kubki od filiżanek. W niektórych przepisach, z których zawiesiſty płyn wyniká, np: gęſty odwar Salepu, korzenia Slazowégo, lub poroſtu Islandskiégo, aptékarza na dosyć obszerny otwór flaszki bacznym czynić wypadá wyrazém: *D: ad vitrum orificio amplo inſtructum.* —

C. Signatura powinná obeymować ilość na raz do wzięcia przeznaczoną, a to według miar powyżéy namienionych, oraz iak częſto ią powtórzyć; — ieżeli potrzebá, to na przemian z innémi środkami; — czy lékarſtwo za każdym razém wzięcia skłócić; — nakoniec sposób szczególniéyszy używania, t. i. czy wewnątrz czy zewnątrz. —

Według naturalnégo podziału téy formy, wywary do wewnętrznégo użytku przeznaczoné dzielimy: na wywary w *jſtotném znaczéniu*, oraz *Ptyzany* i *Galarety*. —

§. 70.

Wywar w istotném znaczéniu (Decoctum stricte sic dictum).

Wszystko cośmy dotąd o wywarach w ogólności mówili, má się istotnie i o niniéyszym gatunku rozumieć, z tą iednak szczególną różnicą: iż doza ogólná od 4 do 18 uncyy wynosząca, na 2 i więcéy dni bywá przeznaczoną; oraz że doza szczególná pospoliciéy według łyżeczek i łyżek, rzadko kiedy według miary półkubków oznaczá się; a to z przyczyny, iż tén gatunek wywaru za lékarstwo w ścisłém znaczéniu, ptyzana zaś raczéy za napóy, a galareta za środek odżywny, są uważané, np:

N. 153.

R. Rad: Taraxaci Unc: unam
incisam coque cum
Aquae fontanae s: q: per dimidiam horam
in colatura Unciarum decem dissolve
Tartari ammoniati Unc: dimidiam
Extracti Graminis liquidi Unc: duas
M: D: ad vitrum. Signa: *Co dwie godziny dwie łyżki stołowe.* —

N. 154.

R. Cort: Simarubae Dr: sex
incisum coque cum
Aquae fontanae Unciis quindecim
ad colaturam Unc: novem, cui adde
Extr: Columbo Dr: duas
Tinct: aromaticae Dr: unam cum dimid:
Syrupi Cort: Aurantior: Unc: unam

M: D: ad vitrum Signa: *Co dwie godziny, po dwie łyżki stołowe.* —

N. 155.

R. Cort: Geoffroeae Surinamensis Unc: duas
incis: minutim superinfunde
Spiritus Vini rectificatissimi Unc: quatuor,
digestum per horam coque cum
Aquae fontanae Unciis triginta duabus
ad colaturam dimidii, cui adde
Sacchari albi Unc: unam
D: ad vitrum. Signa: *Przez dwa dni, co poranek wziąć trzy razy po 4 łyżki, a to co godzina, trzeciego zaś dnia z rana resztę.* — Thuessink.

N. 156.

R. Herbae Digitalis purpureae Dr: unam
incisam coque cum
Aquae fontanae Unciis duabus,
ad colatur: Unciae unius, cui adde
Aquae Menthae piperitae
— Petroselini ana Unc: duas
Syrupi Althaeae Dr: duas.
D: ad vitrum. Signa: *Co dwie godziny, łyżkę stołową.* — Struve.

N. 157.

R. Fibrillarum Radicis Hellebori nigri Dr: duas
Incisas minutim coque cum
Aquae fontanae Libra una.
ad colaturam Unciar: octo in qua dissolve
Kali Tartarici Unciam unam
Mellis virginei Uncias duas
D: ad vitrum. Signa: *Co dwie godziny łyżkę stołową.* — Reil.

N. 158.

R. Hydrargyri puri Unciąs tres
coque cum
Aquae fontanae Libris duabus
ad remanentiam Librae unius, cui adde
Spiritus sulphurico aetherei Dr: dimidiam
D: ad vitrum. Signa: *Z rana na czczo całkiem wypić.* —

§. 71.

Ptyzana (*Ptisana*) (33).

Jeſt ściśle wziąwszy wywar z jęczmienia, do napoiu ordynaryynégo służący, lecz greccy lékarze również i wywary z innych gatunków zbož, np: z pszenicy oraz ryżu ptyzanami nazywali (34), a zważaiąc na działacze w wodzie rozpuszczoné i zamiar tégo przepisu, każdy wywar, maiący kléy roślinny lub galaretę zwierzęcą w małym ſtosunku rozpuszczoné i do napoiów w przypadkach gorączkowych przeznaczony, Ptyzaną nazywanym, przynáymniéy pod kategoryią napoiu ordynaryynégo umieszczonym bydź może. —

Niniéyszy gatunek wywaru różni się od poprzedniczego i poźniéy namienić się maiącégo, naſtępnémi cechami:

a. Że ilość ogólná płynu, zawsze tylko na dzień iedén ieſt przeznaczoná, a to szczególnié dla łatwo

(33) Πτισάνη, jęczmień wyłuskiwany, oraz napóy gotowaniém iégo sporządzony.

(34) Van Swieten Comment. IV. p. 105 sqq. —

nastąpić mogącego rozkładu iego, zwłascza w porze roku gorącey.—

b. Że doza ogólna pragnieniu chorego na dzień ieden odpowiadaiącá, rzadko mniey niż 2 funty, lecz nigdy więcey iak 4 nie wynosi.

c. Że doza szczególna, albo zupełnie do woli chorego zostawuie się, albo według filiżanek lub szklanek oznaczá.—

d. Że iako napóy nie powinna bydź w użyciu przykrá, lecz mniey więcey kwaskowato-słodka: dlá czego wystrzegaiąc się środków znakomicie przykrych, dodaie się w małey ilości soli zoboiętnionych, oraz kwasów bądź roślinnych, bądź też i kopalnych, osładzaiąc napóy syropém, miodém, cukrém lub rozynkami; np:

N. 159.

R. Hordei perlati Unc: duas
coque cum
Aquae fontanae Libris tribus
per dimidiam horam in colatura dissolve
Kali nitrici Dr: unam
Mellis albi Sesquiunciam
D: ad lagenam Signa: *Do napoiu.*—

N. 160.

R. Decocti Hordei tenuioris (35) Libr: quatuor
Acidi sulphurici diluti Dr: unam cum dimid:
Syrupi Ribium Unc: duas
M: D: ad lagenas. Signa: *Pro libitu.* —

(35) Do tego bierze aptekarz uncyią na 2 funty płynu pozostáć się maiącego.

N. 161.

R. Avenae excorticatae
Passularum majorum exacinatarum ana Unc: duas
coque cum
Aquae fontanae s: q:
per horam dimid: colaturae Libr: trium adde
Vini rhenani Libr: unam
D: ad lagenas. Signa: *Pro potu.* —

N. 162.

R. Oryzae excorticatae Unciam unam
pulveratam coque cum
Aquae fontanae s: q: per dimid: horam in colatura
Librar: trium dissolve.
Sacchari albi Uncias duas
Succi citri recent: pressi Unciam unam
D: ad lagenam. Signa: *Pro potu.* —

Również i inne środki w kléy i galaretę obfituiące, za napóy ordynaryyny przepisywanemi bywáią, gdzie szczególnie zbytniéy gęstości iégo wystrzegać się wypadá, np:

N. 163.

R. Rad: Althaeae Unc: unam
incisam coque cum aquae font: Libr: quat:
ad colaturam Libr: trium in qua dissolve
Acidi tartarici Dr: dimid:
Elaeosacchari Citri cum gutt: decem parati Unc:
unam
D: ad lagenam. Signa: *Pro potu.*

N. 164.

R. Rad: Salep finissime pulv: Dr: unam
immisce aquae fervidae Libris tribus, colaturae refrigeratae adde. —
Syrupi Berberum Unc: tres
D: Signa: *Pro potu.* —

N. 165.

R. Pastae Althaeae Unc: dimidiam
solve in aquae tepidae s: q: dein coque et colaturae Librarum duarum adde
Syrupi Cerasorum Uncias duas
D: ad vitrum. Signa: *Pić za napóy.* —

N. 166.

R. Cornu Cervi rasp:
Gummi Mimosae pulv:
Micae panis siliginei ana Unciam unam
coque cum aquae fontanae s: q: per horam integram, colaturae Libr: duarum adde
Syrupi Althaeae Unc: duas
D: ad lagenam. Signa: *Pić filiżankami co godzina.* — Sydenham.

§. 72.

Galarety (Gelatinae).

Są wywary wzmocnione, z ciał, w kléy krochmalny, lub galaretę zwierzęcą obfituiących wydobyte, posiadaiące własność ftężenia po oftudzeniu. — Używamy ich pospolicie iako śrzodków odżywnych, przeto dodatków wonią, lub smakiém rażących wyftrzegać się wypada. —

Doza ogólna tégo gatunku wywaru stosuie się szczególnie do pory roku, i tak nie przepisuie się w lecie na dłużéy iak dzień ieden: w porze zaś zimnéy, albo gdzie chory má sposobność zachowania galaret w chłodném mieyscu, na 2 lub 3 dni przepisać ie można. —

Naczynie odpowiádać powinno zamiarowi téy formy, aby otwór miało obszerny i chorému lékarstwa nie przypominało, do czégo się nayprzyzwoiciéy filiżanki przydaią, które chory aptékarzowi wraz z przepisém przesyła i które ostatni po ich napełnieniu papiérem woskowanym przykrywá, np:

N. 167.

R. Lichenis island: aqua fervida amaritiei privati Unc: duas
coque cum
Aquae fontanae Sesquilibra.
ad colaturam Unciarum decem; cui fortiter expressae et calefactae admisce:
Farinae Hordei coctae Drachm: duas
Syrupi amygdalini Uncias duas
Fiat Gelatina, quam adhuc calentem effunde in vascula murrhina, charta cerata obtegenda. Exhibe usui. Signa: *Z rana i wieczorém po iednym kubku od filiżanki.* —

168.

R. Ichthyocollae electae Sesquiunciam.
Incisam minutim et infusam
Aquae frigidae Unciis duabus
coque leni igne sub perpetua agitatione ope pistilli lignei, ad perfectam solutionem prioris usque, dein adde

Sacchari albi Libram dimidiam
in totidem Aquae fontanae soluti et facta unica ebullitione remotis ab igne admisce
Vini albi gallici Uncias viginti
Cola et calentem adhuc gelatinam effunde in vascula porcellanea. Exhibe. Signa: *Galareta winná.* —

N. 169.

R. Collae piscium electae Unciam unam cum semisse minutim incisam, coque leni igne cum
Aquae fontanae Libra dimidia
ad perfectam solutionem. Colaturae Unciarum quatuor admisce
Syrupi Rubi idaei (36) Libras duas
effunde in vascula idonea charta cerata tegenda. Signa: *Galareta malinowá.*

N. 170.

R. Cornu Cervi raspati Unciam unam
coque cum
Aquae fontanae Unciis octo.
ad colaturam Unc: trium cui calenti admisce
Syrupi Succi Citri Unc: unam
effunde in vasculum. Signa: *W jednym dniu łyżeczką wyżyć.* —

§. 73.

Wywar zwłascza w jstotném znaczéniu, nié tylko wewnątrz lecz i zewnątrz w rozlicznych przypad-

(36) Zamiast niego można wziąć *Syr: Ribium, Cerasorum* lub *Berberum*; — i stosownie signaturę odmienić. —

kach i zamiarach używanym i ſtosownie do mieysca różnie nazwanym bywá, co, wyiąwszy że na smak wywaru nie zważa się, i że się ilość środka odgotowaniu przeznaczonego do drażliwości mieysca ſtosuie, sposobu przepisywania téy formy bynaymniéy nie odmienia. —

A. *Do płókania Gardła (Gargarisma)* (§. 40).

N. 171.

℞. Rad: Althaeae Unciam unam
Incisam coque cum
Aquae fontanae s: q: per dimidiam horam.
Colaturae Librarum duarum adde
Liquoris ammonii vinosi Unc: dimidiam
Mellis albi Uncias duas
D: ad lagenam probe clausam. Signa: *Po łyżce stołowéy, często gardło płókać.* — Schneider.

B. *Do płókania ust (collutorium).*

N. 172.

℞. Gallarum turcicarum
Radicis Tormentillae ana Unc: dimidiam
Incisas et contusas coque cum Aquae fontis
Libra una, per dimidiam horam in colatura terendo solve
Myrrhae electae
Kino ana Dr: duas
cui poſt subsidentiam adde
Spiritus Cochleariae Sesquiunciam
D: ad vitrum: Signa: *Często usta płókać.* —

C. *Do mycia ciała (Lotio)* (§. 43.)

N. 173.

R. Herbae Nicotianae Unc: duas
Incisam coque cum aquae fontanae Unciis
sedecim ad colaturam Librae unius cui adde
Kali carbonici Dr: duas
D: ad vitrum. Signa: *Z rana i wieczorém*
ręce umywać.—

D. *Do kąpania oczu (Hygrocollyrium)* (37)

N. 174.

R. Herbae Malvae vulgaris Unc: unam
coque cum
Aquae fontanae Unciis sedecim
ad Colaturam Librae unius, cui instilla
Spiritus Vini camphor: gutt: xii
D: ad vitrum. Signa: *Co godzina letnio*
kąpać oko.— Janin.

E. *Do okładań wilgotnych (Fomentum humidum)* (§. 36).

N. 175.

R. Herbae Conii maculati Dr: sex
incisam coque cum aquae font: q: s: per dimid:
horam, colaturae Librae dimidiae adde
Calcariae sulphurato-stibiatae finiss: pulv: Dr: unam
D: ad vitrum. Signa: *Do opatrywania.*—

(37) Takowa kąpiel oczna, uskutecznia się zawsze w właściwéy wanience szklannéy lub porcelanowéy powszechnie znanéy. —

F. *Do sprycowań* (*Injectio*) (§. 39.)

N. 176.

R. Cort: Chinae rubrae rud: tusi Unc: unam
coque cum
Aquae fontanae Libra una
ad colaturam Unciarum octo, quibus adde
Vini rubri *Pontac* dicti Unc: quatuor
Aluminis pulverati Drachm: unam
D: ad vitrum. Signa: *Po dwie łyżki stołowé 4 razy dniém zewnątrz używać.*

G. *Do Enem* (*Enema*) (§. 38).—

N. 177.

R. Amyli finissime pulverati Unc: dimidiam
insperge paulatim inter miscendum
Aquae bullientis Librae dimidiae
ut in Mucilaginem vertatur, dein adde
Tincturae Opii crocatae Guttas duodecim
D: ad vitrum amplo orificio instructum.
Signa: *Po każdym stolcu z trzeciéy części dadź enemę.*—

§. 74.

Nalanie (*Infusum*).—

Każdy płyn z wytrawienia ciała lékarskiégo stałégo w cieczy, rozpuszczalności działaczów piérwszégo odpowiedniéy, w jakiémkolwiekbądź umiarkowaniu ciepła wynikły, wyrazém ogólnym *nalaniem* zowiemy; przeto w téy formie, również iak i w wywarze dwa ciała uważać należy, t. i. iedno *działaczé rozpuszczalné zawiérającé* (stałe),

dru-

drugié *rozpuszczáiące* (płynné); prócz tych do istoty nalania nieodzownie potrzebnych, używá się czasém i dodatków, dlá przyśpieszenia zamiaru, lub też dogodzenia innym wskazaniom służących. —

Rozpuszczalnych ciał dobiéra się z gromad lékarstw gorzkich, oraz garbnik, żywicę, oléy eteryczny, extrakt słodki i t. p. zawiéraiących, również używá się i soli różnych zwłaszcza z nadmiarém kwasu, tak iako i płynów, w części stałe rozpuszczoné, iak np: mléko obfituiących, które przez śrzodek dodany, z ostatnich maią bydź oswobodzonémi.

Drugiemi t. i. płynnémi, mogą bydź woda pospolita lub przekroploná, wino naturalné lub sztuczné, różné płyny fermentowané i fermentuiącé, a rzadko kiedy sam wyskok.

Względnie na temperaturę do otrzymania téy formy zastosowaną, dzielimy ią: na *nalania w jstotném znaczéniu* czyli *zimné* (*Infusum frigidum*), i na *nalanie gorące* czyli *naparzanie* (*Infusum calidum*).

Wskazanié dlá aptékarza obéymuie:

a. Poprzedniczé zdrobnienié ciał stałych według prawideł (§. 69. B. *a.*) wyszczególnionych.

b. Czas trawienia: który w naparzaniach zwyczáynié kwadrans wynosi, rzadko kiedy $\frac{1}{2}$ godziny; w nalaniach zaś zimnych przynáymniéy godzinę, częściéy 12 i 24 godzin, czasém 3 do 8 dni, a w rzadszém zdarzeniu i cały miesiąc.

c. Jłość płynu: Ponieważ czynność tak nalania iako i naparzania (sporządzanié sérwatek wyiąwszy), w naczyniach zamkniętych uskutecznia się,

co wyrażać wypadá; przeto nié ubywa płynu rozpuszczaiącego więcéy, iak tylko tyle, ile w ciało wyciąganém bydź maiącé wsiąka, t. i. iák 1½ náywięcéy 2 w ſtosunku do iednéy części śrzodka wytrawieniu podanégo; a zatém przepisuiąc formę niniéyszą, albo oznaczá się ilość płynu i czas trawienia, bez wyrażenia ilości iaka má pozoſtać, albóli też zoſtawuie się ilość płynu do woli aptékarza, aby we wskazanym mu czasie trawienia, pozoſtałość według wagi oznaczoná wynikłá.

d. Stosunek śrzodka ſtałégo do płynu rozpuszczaiącégo, zawisł od właściwéy dzielności piérwszégo: zwyczáynię bywá 1 do 12 pozoſtałości obiérany.

e. W przepisie téy formy zachowuie się tén porządek, iż naprzód kładzie się śrzodek trawionym bydź maiący, a po nim płyn rozpuszczaiący i iégo témperatura. Przepisuiąc zaś sérwatkę, kładzie się na samym początku mléko wreiącé, a po nim śrzodek do ścinania się tworogu przydatny. —

f. Co do wyciśnienia mniéy więcéy silnégo, cedzenia i klarowania płynu pozoſtałégo, służą prawidła powyżéy (§. 69. B. h.) wyszczególnioné, zwłaszcza dlá nalań i naparzań, których zasadą ieſt woda; nalania zaś wyskokowé lub z fermentowanémi płynami robione, po ich wyciśnieniu klaruie się przyzwoiciéy przez odſtoienie, czyli opadnienie samowolné mętów, po czém przy powolném nachyleniu naczynia, płyn przezroczyſto zlany zowie się (*liquor per subsidentiam decanthatus*).

Nakoniec bywáią nalania ferméntowaniém winném śrzodków lékarskich uzyskané, ieżeli płyn dopié-

ro po zupełném skończeniu ferméntacyi má bydź w butelkach zachowany, náyprzyzwoiciéy léwarém (*sipho*) ściągnięté. —

g. Doza ogólná pozoſtałégo nalania do dóz ſzczególnych, częſtości ich powtorzenia, a mianowicie do trudności sporządzénia téy formy, ſtosowaną bydź powinná i wynosi, ieżeli doza szczególná według łyżeczek uſtanawiá się, 3 do 4 uncyy; skoro według iednéy łyżki, to pół funta; według 2 łyżek, cały funt do $1\frac{1}{2}$; a ieżeli według kieliszków 2 funty i więcéy; skoro zaś sporządzenie nalania 3 — 8 dni lub więcéy czasu potrzebuie, a chory ie bez przerwy, czas nieiaki ma używać, to może w ſtosunku do bardziéy mozolnéy pracy i łożonych kosztów na iégo sporządzenie i garniec wynosić.

h. Dodatki (*accessoria*) czynią się albo w celu ułatwienia rozpuszczalności działaczów iſtotnie skutecznych, albo do iuż gotowégo nalaniá, dogadzaiąc wskazaniom lékarskim (§. 11.) i muszą bydź albo płynnémi, albo w płynie uzyskanym rozpuszczalnémi.

i. Naczyniém bywaią albo flaszki albo butelki.

Signatura téy formy od poprzedniczéy (§. 69. C). nié różni się bynáymniéy.

Według użytku téy formy przez się nader ważnégo i licznégo podzielić ią można w ogólności na wewnętrzną i zewnętrzną. Do nalań do użycia zewnętrznégo przeznaczonych, liczymy:

§. 75.

Nalanie zimne (Infusum frigidum).

Uskutecznia się w temperaturze zwyczáyney, albo wodą, albo płyném fermentowanym winnym, alboli też do ferméntacyi winney zdatnym.

A. *Nalanie zimne wodne (Inf: frigidum aquosum).*

Odwołuiąc się względém wyboru ciał do tégo gatunku przygodnych, do prawideł w §. 33 wyszczególnionych, dokładám i to, że sposób niniéyszy przepisywania, nie tylko śrzodkom czyśty piérwiaśtek gorzki zawiéraiącym, ale nawet i takim nader ieśt dogodny, gdzie tenże z żywicą, oléiem eterycznym lub garbnikiém ieśt połączony; przez co piérwszy od tych działaczów niézamierzonych, odłączyć ieśteśmy w śtanie. Przepisawszy śrzodek obrany i płyn rozpuszczaiący w śtosunku powyżéy podanym (§. 74. d.), lub iakim innym, który był wskazanym; zalecá się aptékarzowi: aby go przez czas, zamiarowi właśnie odpowiedny, któréh dokładnie wyrazić wypadá, trawił (*digerere s. macerare*). To trawienie uskuteczniá się za zwyczáy w naczyniu śklanném zamkniętém. —

Prędszemu rozpuszczániu się działaczów w płynie dopomagamy, częśtém kłóceniém mięszaniny, lub też przeciéraniém śrzodka z płyném w moździérzu, co w przepisie wyrazić należy, np:

N. 178.

R. Cort: Salicis laureae Unc: unam
Inc: minutim infunde cum

Aquae pluvialis frigidae Libra una.
Macera per nycthemer: agitando vas saepius
Colaturae filtratae adde
Spiritus sulphurico-aetherei
Succi Liquiritiae depur: ana Drachm: unam.
D: ad vitrum. Signa: *Za cztérema razami codziénnie wyżyć.* — Fielitz.

N. 179.

R. Cort: Chinae flavae ruditer tusi Unc: dimidiam
Magnesiae uſtae Dr: unam.
tere invicem per quadrantem horae addendo sensim
Aquae pluvialis Unc: novem
relinque dein in infusione vase clauso loco tepido agitando vas saepius per dimidiam horam. Colaturam per chartam bibulam filtratam exhibe usui. Signa: *Po trzy łyżki na raz wziąwszy, przez dzień wyżyć.* — Skecte.

N. 180.

R. Rad: Columbo Dr: sex
ruditer tusam tere in mortario lapideo per horam dimidiam, adfundendo sensim
Aquae Menthae piperitae Libr: unam
colaturae adde
Tincturae aromaticae Sesquidrachmam
Aetheris sulphurici Dr: unam
Syrupi Corticum Aurantiorum Unc: unam.
D: ad vitrum. Signa: *Co godzina łyżkę stołową.* —

§. 76.

B. *Nalanie płynem ferméntowanym winnym (Inf: vinosum).*

Do tégo gatunku biorą się z piérwszéństwém śrzodki raczéy w tym płynie, niżeli w wodzie saméy rozpuszczalné t. i. oléy eteryczny, żywicę i piérwiastek gorzki zawiéraiące, z których płyn wytrawieniém uzyskany, dłużéy niż na dzień iedén do użycia iest przeznaczony, i przy tém skutki wzbudzáiące i wzmacniáiące śrzodków istotnie obranych wspiérać, ma bydź zdatnym. Płynami fermentowanémi, są wino naturalné i sztuczné, miód syty i piwo w różnym gatunku. —

a. Wino naturalné.

N. 181.

R. Seminum Sinapeos nigrae
Rad: Scillae ana Unc: dimid:
— Calami Unc: unam
minutim incisa et contusa infunde
Vini gallici albi Libris duabus
macera per xxxxviii horas vase clauso agitando vas saepius Col: expressae et per subsidentiam decanthatae, adde
Elaeosacchari Juniperi Unc: unam
D: ad lagenam. Signa: *Cztéry razy dniém po łyżce stołowéy.* —

N. 182.

R. Cort: Augustinae *verae* Unc: unam
Macidis Dr: unam
Incisa et contusa misce et infunde

Vini hungarici generosi Libris duabus
Digere loco tepido, per duo nycthemera, agitando vas saepius. Colaturam filtratam exhibe. Signa: 6 *razy dniém po tyżce stołowéy.* —

b. Wino sztuczné, (*Vinum factitium*): tym wyrazém wyobrażam mięszaninę, co do góruiącégo działacza i ilosunku w którym tenże do wody znáyduie się, do win naturalnych podobną, ze 7 (według miary) części wody zdroiowéy i 1 wyskoku 2 razy oczyszczonégo, zwyczáyną moc maiącégo (t. i. 84° Alkoholemetru Rychtera) sporządzoną, którá przeto więcéy niż 6 ſtopni tégoż Alkoholemetru wynosić nie powinná. Takowé wino sztuczné (zwłaszcza gdy każdéy kwarcie $\frac{1}{2}$ drachmy eteru octowégo doda się), posiada nie tylko przyiemność przybliżaiącą się do win naturalnych, ale nadto zupełnie równą skuteczność; przy tém ieſt daleko dzielniéyszém *menstruum* od piérwszych, ile od ciał które w winach naturalnych rozpuszczoné znáyduią się, t. i. farbniku, extraktu, cukru, wáynsztynu i kwasów roślinnych zupełnie ieſt wolném (wyiąwszy dla śrzodków które iedynie za pomocą oſtatnich w winie rozpuszczoné bydź mogą, np: żelaza): nakoniec można go, co nié małą zaletą ieſt, o 5 razy taniéy nabydź, niż naytańszégo wina, przepisuiąc go np:

N. 183.

R. Ligni Quassiae rasp:
Aurantiorum immatur:
Rad: Zedoariae ana Libr: semissem
Inc: et cont: infunde

Vini factitii Mens: polon: (Garniec) duabus: (38). Macera per octiduum, Phiala clausa, loco tepido, agitando vas saepius. Colatura fortiter expressa subsideat. Liquor limpidus immittatur lagenis librarum duarum capacibus, quibus singulis addatur Aetheris acetici Drachma dimidia: Probe clausae servent: usui. Signa: *Vinum Quassiae compositum, ad duo vel tria cochlearia bis in die sumendum.* —

Pod kategoryią nalań zimnych, należą oraz *Tynktury* czyli *Essencyie* i *Elixiry*, o których, gdy doza ich według kropel pospolicie ustanawia się, w rozprawie o formie rzeczoney przyzwoiciey mowa nastąpi. —

§. 77.

Claretum zowie się nalanie zimne z ciał korzennych, przyiemnie wonieiących i smacznych, bądź winém naturalném, bądź wodą wonną i wyskokiém czystym w pewnym stotunku dobranémi zrządzoné i do smaku przyiemności osładzáné, a to z przyczyny zupełney przeźroczystości płynu, która filtrowaniém lub odstoieniém się iému nadaie. —

Mimo że tégo gatunku nalania rzadko się teraz używá, znaczénié tégo wyrazu, iednak wiedzieć trzebá, zwłaszcza gdy w słabościach długo trwaiących,

(38) Garniec wody pospolitéy zawiéra 10 funtów i 4 uncyie czyli 124 uncyie wagi aptekarskiéy; zaś wina sztucznégo, tylko 10 funtów czyli 120 uncyy.

samá odmiana formy lékarſtw, chorému ich użycie sprawuie znośniéyszém. — np:

N. 184.

R. Sem: Foeniculi
— Anisi ana Unc: unam
Cinnamomi acuti Unc: dimid:
Cubebarum Dr: duas
Macidis
Caryophyllorum ana Dr. unam
Inc: et cont: infunde
Aq: Menthae piper:
Spir: Vini rectificati ana Libris duabus
Macera vase clauso per septimanas duas agitando vas saepius. Liquori limpido per subsidentiam decanthato adde
Sacchari albi Libr: unam
Immitte lagenis. Signa: 2 *razy dniém po łyżce stołowéy.* —

§. 78.

c. Miód syty (*hydromel*), iest od wszyſtkich płynów rozpuszczaiących naysłabszym, a to z przyczyny zbytniéy ilości cukru kléiowégo, który przez fermentacyią ieszcze rozłożonym nié został. — Używá go się iedynie u dzieci, np:

N. 185.

R. Flor: Tanaceti
Sem: Santonici
Rad: Valerianae silv: ana Unc: dimid:
— Jalappae Dr: duas
Inc: et cont: infunde

Hydromellis annosioris Libris duabus
Digere vase clauso, per octiduum agitando interdum. Colaturam fortiter expressam sepone. Liquor limpidus per subsidentiam clarificatus D: in lagenam. Signa: *Co poranek na czczo 1 do 2 łyżek dawać.*—

d. Piwo (Cerevisia).—

N. 186.

R. Rad: Armoraciae rec: rasae Unc: tres
Turionum Pini comminutorum Unc: unam
Kali carbonici Unc: dimidiam.
mixta infunde
Cerevisiae anglicanae, *Ale* dictae, Libr: quatuor macera per nycthemerum, colaturam decanthatam exhibe usui. Signa: *Cztéry razy dniém po ½ filiżanki pić.*—

§. 79.

C. *Nalanie zimné płyném do fermentacyi winnéy zdatnym.*

Niniéyszy gatunek iest w sztuce lékarskiéy nader szacownym, przezeń bowiém iesteśmy w stanie wszystkie działacze środka iakiégo, nié tylko naydokładniéy rozpuścić, ale czynić go nawet do zażycia mniéy przykrym.— Zostawiwszy płyn do fermentowania zdatny, t. i. piwo niéchmieloné (*cerevisia novella generosa*), albo płyn wodnisty z cukrém lub syropém zmięszany, aż do zupełnégo ukończenia fermentacyi winnéy, otrzymuie się wino według obranégo środka właściwie nazywanégo; przer-

wawszy zaś fermentacyią i płyn mętny w butelki nalewaiąc, aby w nich ią ukończył, płyn również skuteczny i mussuiący, a przeto piwem przyzwoiciéy nazywany, utwarza się.

Ponieważ sposób sporządzánia tégo rodzaiu lékarſtwa, tylko w iłości wielkiéy zamiarowi, łożonym nań kosztom i pracy aptékarza odpowiadá, zatém przepis tégo rodzaiu oſtatniému zamiaſt chorému wydaie się, aby tak sporządzony iako preparat w officynie zachowywał, i poźniéy w dowolnéy, ſtosownie do przypadku ilości, iako preparata według przepisu wydawał, np:

N. 187.

R. Cort: Chinae flavae rud: incisi Libr: quatuor (xii)
Sacchari albi Libras viginti quinque (lxxxviii)
in dolium immissa infunde
Aquae pluvialis Libris centum (xc)
repone dolium loco tepido (xxi° Reaumurianae scalae) ad absolutam fermentationem usque (s. per mensis unius spatium). Liquorem limpidum siphonis ope a faecibus separatum in lagenis probe clausis serva. Signetur: *Vinum Chinae factitium.*—
Fabroni.

N. 188.

R. Corticis Chinae flavae Libr: unam
Sacchari albi Libras sex
Aquae pluvialis Libras nonaginta quatuor
in dolium immissa, repone loco fermentationi idoneo, usque dum ad integrum absoluta fuerit. Liquorem, mixtione cum fae-

cibus turbidum redactum, immitte lagenis, probe dein claudendis, et hypogaeo servandis. Signa: *Piwo chinowe pić po kwarcie na dzień.* — Mutis.

§. 80.

Nalanie płyném wrzącym uskutecznione, zowie się iednym wyrazém *naparzanie* (*Infusum calidum*). Odwołuiąc się względém wyboru śrzodków, sposobu przepisywania, dozy, ſtosunku i t. d. do zasad ogólnych (§. 74) namieniám, że tym płyném ieſt albo woda wrzącá, albo mléko. W piérwszym przypadku płyn tak uzyskany, naparzaniém w jſtotném znaczéniu, w drugim zaś sérwatką nazywá się. —

Naparzanie w jstotném znaczeniu (*Infusum calidum stricte sic dictum*).

Z pomiędzy wszyſtkich gatunków nalania, niniéyszégo náyczęściéy się używa, a to z przyczyny że w krótkim czasie np: kwadransie zamiaru dopiąć można, zwłascza w narzędziach cynowych, teraz w aptékach upowszechnionych i iedynie do uzyskania téy formy przeznaczonych. — Doza ogólná od 3 uncyy do $1\frac{1}{2}$ funta wynosi, szczególná zaś według kubków, łyżek i łyżeczek uſtanawiá się, np:

N. 189.

R. Stip: et Folior: Rhododendri chrysanthi Dr: duas
Incisa infunde
Aquae fervidae Unciis novem
stent in digeſtione vase bene obturato per horas viginti quatuor ad ebullitionem usque,

Colat: D: in vitrum. Signa. *Co poranek po pół filiżanki zażywać.*— Koelpin.

N. 190.

R. Rad: Arnicae Unc: dimid:
Incisam infunde s: q: aquae fervidae vase clauso per dimidiam horam, colaturae expressae Librae dimidiae, adde
Aetheris sulphurici Dr: unam
Mixturae oleoso-balsamicae Dr: dimid:
Syrupi Corticum Aurantiorum Unc: unam
D: ad vitrum. Signa: *Co dwie godziny, łyżkę stołową.*—

N. 191.

R. Herbae Violae tricoloris Unc: dimid:
Infunde s: q: aquae fervidae per quadrantem horae vase clauso, Colaturae expressae Unc: quatuor adde
Liquoris Kali carbonici Dr: unam
Succi Liquiritiae Dr: duas.
M: D: in vitrum. Signa: *Zakłóciwszy dobrze, 4 razy dniém po* $\frac{1}{2}$ *łyżki stołowéy.*—

§. 81.

Wszelki płyn działacze lékarskié zawiéráiący, czy ciekły przez się, czy rozpuszczaniém, nalaniém lub odgotowaniém i t. d. uzyskany, na raz do zażycia przeznaczony, dlatego właśnie zowie się iednym wyrazém *łyk* (*haustus*), i iako taki nié ſtanowi bynáymniéy formy odrębnéy, lecz według różnégo sposobu przepisywania, do form właściwych

dopiéro wymienionych, policzonym bydź powinien.— Według przeznaczénia, iégo doza, która iest ogólná i szczególná razém nié powinná więcéy nad 3 uncyie wynosić, np:

N. 192.

R. Rad: Ipecacuanhae rud: tusae Drachm: dimid:
Infunde
Aquae fervidae Unciis duabus
macera per $\frac{1}{4}$ horae vase clauso. Colat: expressae adde
Oxymellis scillitici Dr: duas
D: in vitrum. Signa: *Z rana na czczo od razu wypić.*—

§. 82.

Sérwatka (Serum Lactis).

Sporządzá się zawsze z mléka krowiégo świéżégo, z którégo pod czas wrenia odłącza się tworóg, albo dodaną podpuszczką (*coagulum vitellinum*), albo winém kwaskowatém i w ówczas *Serum Lactis vinosum* nazywa; oraz daktylami kwaśnémi (*S: L: tamarindinatum*), — wáynsztyném czyszczonym (*S: L: tartaricum*), — ałuném (*S: L: aluminosum*), — gorczycą (*S: L: sinapinum*) — sokiém cytrynowym (*S: L: citratum*), — sokiém z pomarańcz słodkich (*S: L: aurantiatum*) i t. d.

Obiéraiąc tén gatunek nalania gorącégo, zamiar iest dwoiaki, naprzód oswobodzić mléko od trudnégo do strawienia twarogu, powtóre w serwatce pozostałéy, rozpuścić działacze lékarskie. Dla lepszégo dopięcia obu zamiarów dodaie się mléku pod-

czas gotowania, odsunąwszy ie od ognia, środków powyższych do ścinania iégo przydatnych: — dlátégo też przepisuiąc formę niniéyszą, na sam przód mléko wréiącé, a potém środek obrany kładzie się. — Płyn niniéyszy bywá przepisywánym aby służył za napóy, albo za lékarstwo istotné. W piérwszym przypadku, doza ogólná wynosi za zwyczáy 2 do 4 funtów; w drugim 1 do 2 t. i. tyle, ile chory przez dzień właśnie má wyżyć, przeto naczynie śklanné, téy ilości odpowiadać powinno. — Doza szczególná wskazuie się chorému pospolicie według filiżanek, a częstokroć do woli zostawuie.

Sposób tégo przepisywania iest dwoiaki, albo zaleca się mléko gotować, po czynionym dodatku tworóg odcedzić, płyn filtrować i t. d. albo li też prosto do wréiącégo mléka dodatek czynić i z otrzymaną serwatką daléy postąpić, iak poźniéy wzory obiaśnią. — Jeżeli dodatek tworóg opuszczaiący iest lotny, a serwatka z nim utworzoná má bydź zupełnie klarowną, piérwéy serwatka słodka za dodaniém podpuszczki sporządza się, białkiém od iaia klaruie, a potém dopiéro działacza lotnégo dodaie.

Za zwyczáy ilość ogólná mléka bez ustanowienia ilości pozostać mogącéy serwatki podaie się: lepiéy iednak przepisuiąc iuż w pewien sposób sporządzoną serwatkę ilość iéy dokładniéi oznaczyć: resztę wzory następuiącé obiaśnią.

N. 193.

R. Lactis vaccini recentis Libr: tres
coque et remoto ab igne immisce
Vini rhenani Unc: octo
colostro lactis per colaturam ablato, serum filtra et adde

Sacchari albi Dr: sex
D: ad lagenam. Signa: *Pro potu ordinario.*—

N. 194.

R. Lactis vaccinî recentis et bullientis Libr: duabus
immisce
Fructuum Tamarindorum Unc: duas
cum pauxillo aquae prius emollitorum, separato coagulo, serum clarifica et adde
Sacchari albi Unc: duas
D: ad vitrum. Signa: *Filiżánkami przez dzień wypić.*—

N. 195.

R. Lactis vaccini recentis Libr: duas
coque et inter coquendum sensim adde
Tartari depurati Dr: duas
coagulo ablato, serum clarifica et adde
Sacchari albi Unc: dimid:
D: ad vitrum: Signa: *W jednym dniu wyżyć.*—

N. 196.

R. Lactis vaccini bullientis Libris duabus
admisce
Aluminis pulverati Dr: duas
sero colato, et per chartam emporeticam
misso, adde
Syrupi Althaeae Unc: unam.
D: ad vitrum. Signa: *Na cztéry razy podzieliwszy przez dzień wypić.*—

In Metrorrhagia

N. 197.

N. 197.

R. Seminum Sinapeos nigrae contusor: Unc: unam
infunde
Lactis vaccini bullientis Libris duabus
adde
Vini Gallici albi Libr: unam
stent vase clauso, usque dum refrixerint: serum a coloſtro liberum clarifica. D: ad lagenam. Signa: *W jednym dniu filiżankami wypić.*—

N. 198.

R. Seri Lactis ope coaguli vitulini separati Libr: duas
Succi Citri recenter pressi Unc: dimid:
— Pomorum acido-dulcium recenter expressi
Unc: duas
M: et clarifica dein cum albumine ovorum
Nro i. adde
Sacchari albi Unc: unam
D. ad lagenam. Signa: *Do napoiu.*—

N. 199.

R. Pomorum Aurantiorum recentium Nro ii.
contusis in mortario, adfunde inter terendum
Vini rhenani Libr: unam
probe mixtis adde
Lactis vaccini bullientis Libr: quatuor
relinque vase clauso, donec refrixerint, sero colato et filtrato adde
Sacchari albi Unc: duas
Signa: *Napóy na dwa dni.*—

§. 83.

Nalania (§. 75) i naparzania (§. 80), nié tylko do wewnętrznégo, lecz częstokroć i do zewnętrznégo użytku bywaią przeznaczonémi, dla czégo stosownié do mieysc i przeznaczénia tak sporządzonégo płynu, różné nazwiska otrzymuią, co iednak ani formy, ani sposobu przepisywania nié odmienia.

a. Lotio.

N. 200.

R. Sem: Sinapeos nigrae Unc: unam
contusa infunde
Vini hungarici generosi Libra una
macera vase clauso per nycthemerum, Colat: fortiter expressam sepone. Liquorem per subsidentiam decanthatum exhibe.
Signa: *3 razy dniém po łyżce stołowéy w pierś wcierać.* —

b. Fomentum humidum.

N. 201.

R. Herbae Scordii
Flor: Chamomillae vulg: ana Unc: tres
Incis: infunde
Aquae fervidae Libris duabus cum dimidia
vase clauso per $\frac{1}{4}$ horae, colaturae expr: adde
Aquae aromaticae Libr: dimid:
D: ad lagenam. Signa: *We czworo złożonémi chustami, żywot na ciepło okładać.* —

Chcąc przepis formy niniéyszéy skrócić, zwłaszcza gdy z małégo uchybienia, szkoda dla chorégo

wyniknąć nié może, oraz gdy na dokładność aptékarza spuścić się można, naparzenie tégo środka bezśrednio przepisuie się:

c. Collutorium.

N. 202.

R. Infusi Herbae Salviae ex Uncia una parati Libr dimid.

Zinci sulphurici Gr: quindecim

solve D: in vitrum. signa: *Co godzina po łyżce stołowéy w ustach trzymać.* — Richter.

Tym samym sposobém bywaią sprycowania, enemy, okładania oczu, płókania gardła, i t. p. z naparzań sporządzáné.

§. 84.

Wywar z naparzaniém (Decocto-Infusum).

Forma niniéyszá z 2 poprzedniczych złożoná, służy tylko w przepisie złożonym, gdzie części skuteczné z ciał do wywaru (§. 69.), oraz do naparzania (§. 74.) przydatnych, w jednym i tym samym płynie następnie rozpuszczoné, a więc z sobą połączoné bydź maią. Wreszcie w téy formie nie szczególnégo nié má i wszystko co o wywarze w istotném znaczeniu (§. 70.) i o naparzaniu (§. 80.) mówiono było, má się również i o formie niniéyszéy rozumieć. Co do porządku i następstwa środkow służą ogólné prawidła, powyżéy w §. 18. D. podané, np:

N. 203.

R. Cort: Chinae fuscae Dr: sex
Incisum coque cum
Aquae fontanae s: q:
per $\frac{1}{2}$ horam, sub fine coctionis adde
Rad: Serpentariae virginianae incisae Dr: duas
relinque in infusione vase clauso per $\frac{1}{4}$ horae. Colaturae calide expressae et dein refrigeratae Unciarum octo adde
Tinct: Valerianae aethereae Dr: unam
Syrupi Cinnamomi Unc: unam
D: ad vitrum. Signa: *Co 2 godziny łyżkę stołową.* —

§. 85.

Naparzanie z wywarém (Infuso-decoctum).

Odwołuiąc się względém wyboru ciał do niniéyszégo przyrządzenia przydatnych do §. 32, namieniám, że w téy formie iako takiéy, tylko poiedynczé śrzodki z działaczów lotnych i ſtałych składaiącé się, używanémi bywáią, np:

N. 204.

R. Cort: Pruni Padi Unc: unam
Incisum infunde
Spiritus Vini rectif: Unciis duabus
Aquae fervidae Unciis qninque
digere leniter vase clauso per $\frac{1}{2}$ horam et cola.
Corticem in colo residuum dein coque cum
Aquae fontanae Unciis octo

ad remanentiam dimidii, quam colatam misce cum Infuso D: in vitrum. Signa: *Co 2 godziny łyżkę stołową.*— Bremer.

§. 86.

Rozciek (Solutio).—

Płyn przez rozpłynienie ciała ſtałégo w ciekłém, lub rozdzielenie ciekłégo w jnnéy w ſtosunku mniéy skutecznéy cieczy wynikły i przeźroczyſty, zowiemy, *rozciekiém.*—

A. Rozrożniamy więc w téy formie.

a. Srzodek rozpuszczalny (iſtotnie skuteczny) i

b. Ciecz rozpuszczaiącą (*menſtruum*), którym częſtokroć dodaiemy

c. Ciała przydatkowégo (*accessorium*), skoro piérwszé przez się wskazaniom lékarskim za dosyć nié czynią.

Do piérwszych liczą się śrzodki ſtałé t. i sole, mánna, extrakta, fosfor, i t. p., oraz płynne nazwiskiém *liquores* we Farmakopeji oznaczoné, kwasy, spirytusy, oléie eteryczné, różne gazy i t. p.

Cieczą rozpuszczáiącą zaś bywá náypospoliciéy woda, a czasém wino, wyskok lub eter, alboli téż spirytusy i tynktury officynalné i t. p. Dodatki nakoniec czynią się albo w celu dopomagania rozpuszczaniu piérwszych, albo innym zamiarom (§. 11.) zadosyć uczynienia.

B. Wskazuiąc aptékarzowi tę formę, używamy pospolicie wyrazu „*Solve*" gdzie zaś ciało iſtotnie sku-

teczné (A. a.) ieſt iuż rozpuszczoné, lub płyném przez się (pod warunkiém aby z połączénia rozkład i osad nié naſtąpił) zalecá się tylko, aby były z płyném mniéy skutecznym mięszanémi, wyrazém „*Misce.*" —

Porządek wymagá, aby piérwéy śrzodek rozpuszczalny, który wreszcie, albo pojedynczym albo złożonym bydź może, a po nim *menſtruum* były wyrażoné; po czém dopiéro dodatki, ieżeli potrzebné, wyszczególniaią się. — Stosunek między obudwoma powinien bydź taki, aby śrzodek iſtotnié skuteczny w płynié obranym, mógł się zupełnie ropuścić i aby ilość onégo w dozie szczególnéy dokładnié wiedzieć można. —

Doza ogólna, iako ogół dóz szczególnych (§. 13.) do oſtatnich, oraz częſtégo ich powtarzania, potrzeby chorégo i łatwégo zepsucia płynu, ſtosować się powinna, i według troiakiégo rodzaiu rozcieku od drachmy do 4 funtów wynosić może. —

C. Na signaturze wymienia się przeznaczenie płynu: ieżeli tén má służyć do użycia wewnętrznégo; doza szczególna albo do woli chorégo zoſtawuie się, albo według łyżek, łyżeczek i kropel uſtanawiá; ieżeli zaś do zewnętrznégo, sposób używania lub przyrządzenia, skoro się z prawidłami (§. 21.) zgadzá, wymieniony bydź powinién: tudzież oznaczá się ilość lub czas powtórzenia i t. d. —

Niniéyszą formę do bardzo używanych należącą, dzielimy według mniéyszégo lub większégo rozcieńczenia działaczów iſtotnych troiako, na *rozciek w iſtotném znaczéniu*, *ulep* i *kroplę*. —

§. 87.

Rozciek wistotném znaczéniu.

Rozróżnia się od 2 innych przez dozę ogólną, która od 4 do 18 uncyy wynosi, oraz przez odpowiadającą iéy dozę szczególną, którą łyżeczki i łyżki pospolicie ſtanowią. — Użytek iégo ieſt dwoiaki: wewnętrzny i zewnętrzny.

Do piérwszégo służą naſtępuiące formuły:

N. 205.

R. Kali carbonici Dr: unam
solve in
Aquae deſtillatae Unc: iv.
adde
Syrupi Althaeae Unc: dimid:
D: ad vitrum. Signa: *Co godzina łyżkę na przemián z kroplami.* — Stuetz.

N. 206.

R. Mannae canellatae Unc: unam
solve terendo in
Tincturae Rhei aquosae Unciis quinque
adde
Spiritus nitrico-aetherei Dr: unam
D: ad vitrum. Signa: *3 razy dniém łyżkę stołową.* — Empiricus.

N. 207.

R. Kali tartarici Dr. duas (ad Unc: semis:).
Extr: Centaurii minoris Dr: duas
solve in
Aquae pluvialis Unciis octo
D: ad vitrum. Signa: *W jednym dniu łyżkami wyżyć.* — Muzell.

N. 208.

R. Saponis jalappini Gr: octodecim (ad xxxvi). — solve terendo in
Olei Olivarum recentis Sesquiuncia
D: in vitrum. Signa: *Co dwie godziny łyżkę stołową.*— Vogler.

N. 209.

R. Resinae Guajaci nativae Dr: duas
pulveratam solve terendo in
Spirit: Vini ex arundine saccharifera parati (39)
Libra una
digere dein per dies sex, liquorem limpidum subsidentia decanthatum. Exhibe. Signa:
Co poranek na czczo po łyżce stołowéy.— Emerigon.

N. 210.

R. Aetheris sulphurici Dr: unam
Aquae Menthae piperitae Unc: duas
M: F: hauſtus D: in vitrum probe clausum.
Signa: *Wypłókawszy usta wodą, w pół godziny przed zimném od razu wypić.*—

§. 88.

Z pomiędzy form płynnych, bywá rozciek w jſtotném znaczeniu nayczęściéy zewnątrz, zwłascza w ciérpieniach organów drażliwszych np: oczu i dróg łzowych, nozdrzy, części rodzimych i pęchérza mo-

(39) Gallis *Taffia* Anglis *Rum* dicti.

czowégo, dlá dokładnégo działaczów rozpuszczania używánym, iako

1. *Collyrium* (§. 52), którégo używamy albo do kąpania oczu w znanych powszechnie wanienkach, alboli też do sporządzenia papki z tégo płynu i bułki roztartéy, którą włożywszy w płótno, oczy okładáne bywaią, co chorému poruczaiąc, uſtnie opowiadá się, np:

N. 211.

R. Liquoris Ammonii acetici Unc: unam
Aquae Flor: Sambuci Uncias quinque
M. D: in vitrum. Signa: *Co 2 godziny oczy kąpać.* —

N. 212.

R. Zinci sulphurici Gr: viginti quatuor
solve in
Aquae deſtillatae simplicis Libra una
adde
Tinct: Opii crocatae Dr: unam
D: in vitrum. Signa: *Do sporządzénia z bułką papki, i przykładánia na noc takowéy do oczu.* —

2. *Errhinum*: (§. 50.) rozcieki tégo nazwiska, albo ſtrzykawką, albo burdonetém (*turunda*) w nozdrze wprowadzonémi bywáią, np:

N. 213.

R. Aluminis rupei Dr: unam
solve in
Aquae deſtillatae Unc: una
D: in vitrum. Signa: *Namaczawszy tém szarpiią, w nozdrze wsunąć.* —

3. *Gargarisma* (40). —

N. 214.

R. Ammonii muriatici depur: Dr: duas
solve in
Liquoris Ammonii acetici Unciis duabus
adde
Syrupi Althaeae Uncias duas
D: in vitrum. Signa: *Po łyżeczce od kawy co godzina do płókania gardła używać.* —
Loeffler.

4. *Epithema liquidum* (§. 36).

N. 215.

R. Aquae fontanae Libras quatuor
Aceti Vini Libram semissem
Ammonii muriatici Unc: unam
Kali nitrici Dr: duas
solve D: in lagenas. Signa: *Chusty w czworo złożone namoczywszy, część cierpiącą na zimno okładać.* —
Schmucker.

N. 216.

R. Ammonii muriatici Unc: dimidiam.
Kali carbonici Dr: duas
solve in
Aquae pluvialis Unciis sedecim
D: in vitrum. Signa: *Posmarawawszy brodawki łoiém kozlim, pierś maczanémi w tym płynie chustami okładać.* —

5. *Lotio* (§. 43.)

N. 217.

R. Ammonii muriatici Unc: unam
solve in
Aquae pluvialis Libra una
D: in vitrum. Signa: *Do mycia twarzy.*—
Plenck.

6. *Fricio* (40).—

N. 218.

R. Balsami peruv: nigri Unc: unam
solve in
Spiritus Vini rectificatissimi Unc: tribus
D: ad vitrum. Signa: *2 razy dniém wcié-
rać.* — Hoffmann.

7. *Peniluvium.* —

N. 219.

R. Hydrargyri muriat: corrosivi Gr: sex
solve in
Aquae deſtillatae simpl: Libris duabus
D: in lagenam: Signa: *Do użytku zewnę-
trznégo.* —

8. *Injectio in urethram.*

N. 220.

R. Cupri sulphurico-ammoniati Gr: tria
solve in
Aquae deſtillatae simpl: Libra dimidia

(40) Zowie się w ogólności każde *wcieranie miéyscowé* iakim kolwiekbądź płynem, tak kropliſtym iak parowym; np: N. 17 uskutecznione. —

D: in vitrum. Signa: *4 razy dniém wstrzykać.* —

9. *Injectio in vaginam uteri* (§. 39.)

N. 221.

R. Kino pulverati Unc: dimidiam
solve terendo in
Aquae Calcariae Libra una
D: in vitrum. Signa: *Do użycia zewnętrznego.* —

10. *Enema* (§. 38).

N. 222.

R. Olei Lini rec: pressi Libram dimid:
— Foeniculi aetherei Dr: duas
M: D: in vitrum. Signa: *Połowa na iedną enemę.* —

11. *Solutio ad balneum vaporis* (§. 44). —

N. 223.

R. Ammonii muriatici Dr: sex
solve in
Aceti Vini probae notae Libra dimidia
D: in vitrum. Signa: *Polawszy 2 łyżki na kamień rozpalony, miéysce boleiące przykrywszy naparzać.* —

12. *Ad cataplasma coctum* (§. 37).

N. 224.

R. Plumbi acetici Dr: duas
solve in
Aquae deſtillatae simpl: Libra una
D: in vitrum. Signa: *Bułkę tartą w tém rozgotować na papkę, i 4 razy dniém przykładać.* —

§. 89.

Ulep (Julapium s. Julepus) (41).

Jeſt rozciekiém, również iak poprzedniczy przeźroczyſtym, bez użytégo ciepła sporządzány, którén chorym za napóy dzienny przeznáczamy, za czém ani smaku, ani woni przykrych wydawać nie powinien, owszém bydź kwaskowato-słodkim i do użycia przyiemnym. — Różni się od rozcieku w jſtotném znaczeniu iedynie tylko przez dozę ogólną, którá 2 do 4 funtów wynosi, oraz szczególną, którá zwykle chorému do woli zoſtawia się. —

Według powyższéy definicyi mogą ptyzana Nro 160, przepisuiąc wywar iako iuż gotowy, oraz Sérwatka Nro 198, za ulepy bydź uważané, albo też według wskazanych prawideł bydź przepisanémi, np:

N. 225.

R. Acidi tartarici Dr: unam
solve in
Aquae fontanae Libris duabus
adde
Syrupi Ribium Uncias duas
D: in lagenam. Signa: *Jako napóy przez dzień wyżyć.* —

N. 226.

R. Infusi Pomorum rubellianorum in taleolos sector: e Nro duobus parati Libras duas
Syrupi Berberum Unc: tres
M: D: in lagenam. Signa: *Pro potu.* —

(41) W perskim języku znaczy napóy słodki. —

Chcąc przepis téy formy skrócić, oraz napóy łagodny na więcéy niż iedén dzień chorému przeznaczyć, istotné tylko działaczé w dozie nieró nié mniéyszéy w ulepie zawartémi bydź maiącé, przepisuiemy, aby chory, dowolną ilość płynu każdégo czasu, ze świeżą ilością wody zmięszawszy, miał napóy przyiemny: np:

N. 227.

R. Syr: Rubi Jdaei Unc: quatuor
Acidi sulphurici diluti Dr: duas
M: D: in vitrum. Signa: *Pół łyżki drewnianéy do poréy szklanki wody domięszać, i do woli za napóy używać.*—

§. 90.

Krople (Guttae).—

Są płynem przeźroczystym, a przynaymniéy przeświécaiącym, który, biorąc stosunek od iégo obiętości, tak dzielné środki má w sobie zawarté, iż doza szczególna onégo kroplami odliczoną bydź musi. —

Srzodki w téy formie przepisanémi bydź maiącé, są albo z przyrodzenia do niéy przydatne, np: oléy skalny, albo ii też przekropleniém, trawieniém, rozpuszczeniém i t. p. ciał lékarkich uzyskané.

Ostatnié, iako to: wody przekroploné znakomicie dzielné, np: *Aqua Laurocerasi*, oraz oléie eteryczne, kwasy płynné, tynktury, elixyry, spirytusy, etery, wyskoki eteryczné, rozcieki, wina lékarskié i t. p. Farmakopeiią obięté, albo przez się, w dozie z Materyi medyczney wiadomey, przepisy-

wane, lub też różnie ze sobą i ciałmi stałémi, mogącémi się w pierwszych rozpuścić, łączone bywają. —

Forma niniéysza iest rodzaiém rozcieku (§. 86.) od 2 innych różniącym się szczególnie przez wybór dzielnych działaczów: przeto doza ogólna tylko drachmę do 2 uncyy, a szczególna naywięcéy 60 kropel wynosi. W obieraniu środków do téy formy przydatnych, przepisuiący zważać powinien; aby płyny obrane bez rozkładu i mętnienia łączyły się, (przeciwne tému iest połączenie oleiu skalnego z tynkturami), oraz aby płyn do rozpuszczenia środka stałego obrany, swemu przeznaczeniu co do gatunku (iako *menstruum*), i co do ilości, w stosunku do stałego odpowiadał, tak np: extrakta wodniste nie rozpuszczaią się w płynach wyskokowych i eterycznych wcale, tudzież uncyia wody przekroplonéy nie rozpuszcza wáynsztynu antymonowégo więcéy nad 6 gránów, uncyia eteru siarczanégo ledwo 8 granów fosforu i t. p. —

Wskazanie dlá aptékarza zgadza się z ogólnémi prawidłami (§. 86. B.) —

Na signaturze namienia się liczba kropel, częstość ich wzięcia i czas, oraz przemiana lékarstw, skoro iest więcéy przeznaczonych, tudzież sposób użycia np: na cukrze, albo płyn, (woda, kléiek, wino i t. p.) którym krople używaiąc, rozrzedzone bydź maią, i t. d.

Chcąc dozę szczególną kroplami dokładnie t. i. według wagi działacza ustanowić, na ciężar gatunkowy płynu obranégo i na obszerność, tudzież grubość brzegu flaszki, z któréy krople spuszczáią się, głównie zważać wypadá; tak np: woda i płyny wo-

dniſté w drachmie 60, — tynktury w ogólności również tyle, — oléie eteryczné np: terpentynowy 130, — eter siarczany 180 do 200 kropel zawiéraią, które spadaiąc z wązkiégo i cienkiégo brzegu flaszki, z jednéy i téy saméy ilości płynu o połowę liczniéyszé krople, niżeli z flaszki brzegiém szérokim i grubym opatrzonéy, wydaią. Z tych więc przyczyn, obiéraiąc formę niniéyszą, w uſtanowieniu dozy oſtrożnym bydź trzeba. —

§. 91.

Formę niniéyszą pospolicie do wewnętrznégo użytku przeznaczoną, przepisuiemy, albo połączéniém płynów ze sobą, albo rozpusczaniém śrzodków przydatnych, albo, ieżeli śrzodek w téy formie we Farmakopeji nié znayduie się, podaniém sposobu sporządzenia iégo aptékarzowi.

Wzory kropel wynikłé:

a. z samégo połączénia płynów przez się przygodnych.

N. 228.

℞. Tinct: Valerianae aethereae Dr: tres cum dimid:
— Opii simplicis Dr: dimid:
M: D: ad vitrum. Signa: *Co godzina 25 kropel:*

N. 229.

℞. Acidi phosphorici puri Scrup: quatuor
Tinct: Opii simplicis Scrup: duos
— Cinnamomi Unc: unam
M: D: ad vitrum Signa: *Co kwadrans (lub pół godziny) 10 do 15 kropel.*

N. 230.

In Haemorrhagia aethen.

N. 230.

℞. Liquoris Ammonii carbon: pyro-oleosi Dr: unam
Tincturae Kalinae Dr: septem.
M: D: in vitrum. Signa: 6 *razy dniém po 25 kropel.* — Dehne.

b. z rozpuszczénia oleiów eterycznych.

N. 231.

℞. Ol: Terebinthinae aether: Dr: duas
Aetheris sulphurici D: tres.
solve agitando D: in vitrum. Signa: *Co poranek na czczo* $\frac{1}{5}$ *część, czyli łyżeczkę od kawy z wodą wypić.* — Durande.

N. 232. in Calculi biliosi

℞. Ol: Foeniculi aether: Scrup: unum
Spiritus nitrico-aether: Drachm: tres
Solve. D: in vitrum. Signa: *Po 20 kropel na cukrze 4 razy dniém.*

c. z rozpuszczénia soli dzielnych.

N. 233.

℞. Barytae muriaticae Dr: unam
solve in
Aquae destillatae Unciis duabus
adde
Tinct: Ferri muriatici Dr: unam
D: ad vitrum. Signa: *Cztéry razy dniém po 30 kropel.* — Hufeland.

In Chlorosi

N. 234.

℞. Hydrargyri muriatici corrosivi Gr: quatuor
solve in
Aetheris sulphurici Unc: dimidia

D: ad vitrum. Signa: *Z rana i wieczorém po 10 kropel.* — Lafontaine.

d. z rozpuszczénia fosforu.

N. 235.

R. Phosphori Gr: quatuor
Olei Caryophyllorum Scrupulo uno emolliti: digerantur cum
Aetheris sulphurici Unc: dimidia
ad perfectam ejus solutionem
D: ad vitrum. Signa: *Co godzina 15 kropel na przemian z mixturą.* —

e. z rozpuszczénia extraktów.

N. 236.

R. Extr: Rhei Scrup: unum
solve in
Tincturae Rhei aquosae Uncia una
adde
Spiritus sulphurico-aetherei Dr: unam
D: ad vitrum. Signa: *20 do 30 kropel na cukrze, wraz z filiżanką kléyku co dwie godziny.* —

N. 237.

R. Extr: Aconiti Dr: dimidiam
solve in
Vini antimoniati Huxhami (42) Uncia una

(42) Digestione partis unius Vitri antimonii (stibii oxydulati fusci) per dies duodecim cum Vini maderaici partibus XXIV. et dein filtratione liquoris parati.

D: ad vitrum. Signa: *Co 2 godzin 16 kropel, a codzień iedną kroplą więcéy, dopóki nudzenie nie nastąpi.* —
Richter.

f. z rozpuszczenia żywic.

N. 238.

R. Terebinthinae laricinae Sesquiunciam
Resinae Guajaci nativae Dr: duas
Spiritus Vini rectificati Libr: dimid:
digere leni calore per dies tres, dein tincturae colatae, adde
Olei Menthae piperitae aetherei Dr: unam
D: ad vitrum. Signa: *Trzy razy dniem po 60 kropel z pół filiżanką kléyku zmięszanych.* —

UWAGA. Gdziekolwiek w chorobach długo trwaiących, forma niniéysza ciągle przepisuie się, gdzie więc ilość kropel według wskazań terapeutycznych od czasu do czasu powiększoną bydź powinna, a liczbę 60 przewyższać zaczyna, dozę szczególną według łyżeczek przyzwoiciéy ustanawiamy, albo dodaiąc stosowną ilość płynu przyzwoitégo i oboiętnégo, zamieniamy we formę rozcieku w istotném znaczéniu, ieżeli ilość istotnégo działacza w dozie szczególnéy łyżki stołowéy dokładniéy umiarkować się daie. —

§. 92.

Skoro lékarz w kompozycyi kropel má szczególne zaufanie, a ta we Farmakopeji kraiowéy nie znayduie się, na ten czas daie aptékarzowi iéy przepis, za-

lecaiąc aby ią pod daném nazwiskiém zachowywał, i używa iéy potém w dozie przyzwoitéy iako iuż gotowego preparatu, np:

N. 239.

R. Kali carbonici
Aquae Cinnamomi ana Unc: tres
Opii puri Unc: dimidiam
Aquae Cinnamomi vinosae Unc: unam
soluta separatim misceantur; digerantur dein per hebdomades tres in balneo aquae, saepius agitando. Colatis admisce
Gummi Mimosae pulv: Unc: dimid:
Ammonii carbonici Dr: duas
solutas in
Aquae Cinnamomi simplicis Sesquiuncia
Omnia probe mixta, digerantur iterum in vase bene clauso per aliquot dies, filtrentur D: ad vitrum. Signa: *Tinctura antisyphilitica Besnardi.* —

N. 240.

R. Lapidis Haematitidis
Ammonii muriat: ana Libr: unam
pulverata scorsim immitte retortae et adaptato vase recipiente, sublima balneo arenae, calore sensim aucto, ad excandescentiam retortae usque: qua binis horis elapsis remissa, relinque apparatum usque dum sensim sensimque refrigeat. Dein fracta retorta residuum, (reponendo in hypogaeo per nycthemerum a vitro separandum) comminutum, misce probe cum Ammonio muriatico martiato in recipiente obtento:

mixta novae retortae immitte et adlutato recipiente bis eodem modo iterata sublimatione, residuum denique (murias ferri et aluminae) in pulverem subtilem redige et tela linea, tenaculo adfixa expansum, supposito vase porcellaneo idoneo, in hypogaeum repone. Primus liquor ſtillans limpidus, intense fuscus, ignis inſtar urens et ſtypticus, pondus unciarum trium non excedens, vasculis capacitatis drachmae unius, vel duarum, vitreo epiſtomio munitis et ad arcendam lucem charta obducendis immittatur et servetur. Signa: *Liquor ſtypticus Loofii* (43).

§. 93.

Zewnątrz bywá niniéysza forma, rzadko kiedy inaczéy przepisywaná, iak tylko w sposobie wody do oczu (*collyrium*), np:

N. 241.

R. Liquor: Hydrargyri nitrici Gutt: unam
Aquae Laurocerasi Unc: unam

(43) Według mego doświadczénia ieſt ten nieco odmiénny sposób sporządzenia płynu niniéyszego, dokładniéyszym od podanego przez *Loofa* (Handelingen v. d. geneesk: Genootsch: Deel vi p. 185.) gdy przez dziurę według iégo porady w śrzodku talerza wyświdrowaną, część proszku wraz z płynem ściska, a nie umiarkowawszy ilości oſtatniego, uzyska się ku końcowi płyn ledwo żołty i w skutku bez porównania od początkowego słabszy. Flaszki małe są potrzebne dla rzadkiego i w małéy ilości użycia iégo, zwłaszcza gdy płyn za przyſtępem powietrza atmoſferycznego osad sprawia i przez to samo na skutkach swych znakomitych traci.

Aquae Rosarum Unc: duas
M: D: in vitrum. Signa: 6 *razy dniem po kropli w oczy wpuszczać.* — Lentin.

N. 242.

R. Zinci sulpurici Gr: unum
solve in
Aquae Rosarum Unc: una
adde
Camphorae, Mucil: Gummi Mimosae subactae
Gr: unum
D: ad vitrum. Signa: *Co godzina po kropli w oczy wpuszczać.* —

§. 94.

Mixtura (44). (*Mixtura*).

Jeſt formą lékarſtw płynną, pospolicie do wewnętrznégo użycia przeznaczoną, z samego zmięszania wody pospolitéy lub przekroplonéy z śrzodkami ſtałémi sproszkowanémi, extraktami, oléiami tłuſtémi, lub płynami przez się przeźroczyſtémi, bez dalszégo względu na ich rozpuszczalność, zawieszanie lub rozkład wynikłą.

Z powyższéy definicyi, która zarazém różnicę od form poprzedniczych, a mianowicie nalania, wywaru, i rozcieku wskazuie, wybór ciał do téy formy przydatnych poznać się daie; a iak przeźroczy-

(44) W mowie potoczney każdé lékarſtwo płynné, łyżkami zażywané, bez względu na obraną formę, przeźroczyſtość i t. d. mixturą nazywaią. —

ſtość płynu właściwą była cechą rozcieku, tak tu mętność i osad cechuią *mixturę*. (45).

Prócz wody używá się czasem za *excipiens* naparzań i wywarów, w sposobie iako iuż gotowych płynów, inaczéy należałby przepis pod kategoryią piérwszych. Co do ciał maiących bydź obiętemi (*excipienda*), wyſtrzegać się wypadá gum żywicznych, ponieważ choć w proszku dodané, do spodu flaszki przylégáią, a zawieszané za pomocą kléiu lub żółtka, do formy naſtępnéy t. i. emulsyi należą: takoż proszków kruszcowych, a mianowicie preparatów żywégo srébra, gdy te, choć zakłóconé niérównié rozdzielaią się, a nadto, w uſtach mieyscowo działaiąc, szkodliwémi ſtać się mogą —

Obiéráiąc ſtosunek między ingredyiensami wyſtrzega się zbytniéy gęſtości płynu, zwłaszcza gdy proszki pulchné lub kléiowaté do składu mixtury wchodzą; i tak liczy się na 8 uncyy wody lub iakiégobądź płynu, (co ieſt średnia ilość dozy ogólnéy): proszku roślinnégo $\frac{1}{2}$ uncyi, gumy również tyle; tynktury, eteru i t. p. drachmę; syropu, miodu lub extraktu rzadkiégo $\frac{1}{2}$ uncyi do całéy, extraktu zwyczáynégo 2 drachmy, a częściéy niérównie mniéy.—

Porządek uszeregowania ingrédyiensów do prawideł ogólnych i §. 18. E. podanych, ſtosować się powinien.

Doza ogólná, iako ogół dóz szczególnych, do oſtatniéy, oraz częſtości powtarzania iéy przyſtosowaná,

(45) Dawnié nie czyniono różnicy między rozciekiém i mixturą dzielono oſtatnią na *Mixtura Julapium*, *Mixtura media* i *M. contracta* czyli *Guttae*. —

dlá osoby dorosłéy ½ funta do całégo wynosi i w przypadkach gorączkowych, na iéden dzień, apyretycznych zaś na dwa dni, a czasem i dłużéy przepisuie się. — Doza szczególná pospolicie według łyżek, u dzieci według łyżeczek, albo według części dozy ogólnéy, rzadko według półkubka ustanawiá się. —

Wskazanie dlá aptékarza wyrażá się słowém „*Misce:*" dodatek *Fiat mixtura*, również iak wyrażenie naczynia *Detur in vitrum*, są niepotrzebné, ile że forma z samego przepisu i dobranégo stosunku ingredyiensów wyniknąć musi i naczynie inné niżeli szkło bydź nié może, ieżeli obszerność otworu flaszki, oraz zatknienie onégo szczególnégo wymienienia nie wymagáią. —

Na signaturze zakłócenie płynu zawsze zaleconém bydź powinno, oraz ilość i czas wzięcia, lub częstość powtarzania dozy.

Niniéyszá forma dla prędkości w któréy sporządzoną bydź może, oraz że przykre nawet środki, które w innych formach przepisywać trudno, nią obięte bydź mogą, nader szacowaną i zatém często używaną bywá. —

N. 243.

℞. Tartari stibiati Gr: duo
Radicis Ipecacuanhae pulv: Gr: quindecim
Oxymellis scillitici Unc: dimid:
Aquae Chamomillae Unc: duas
Misce D: Signa: *Skłóciwszy dobrze połowę od razu wziąć, a co 10 minut łyżkę, dopóki trzykrotne womity nie nastąpią.* — Richter.

Vomitorium

N. 244.

R. Cort: Chinae flavae subtiliss: pulv: Unc: unam
Aquae Rutae Unc: decem
Vini generosi Uncias tres.
Syrupi Menthae Unc: duas
M: D: Signa: *Skłóciwszy dobrze co 2 godziny brać 2 łyżki stołowé.*—
Bar: Stoerck.

N. 245.

R. Kali nitrici Dr: unam
Stibii oxydati albi non abluti Dr: unam cum dimid:
Oxymellis scillitici Unc: duas
Syrupi Papaveris rhoeados Unc: unam
Aquae Foeniculi Unc: octo.
M: D: Signa: *Zakłóciwszy dobrze, co 2 godziny brać 2 łyżki stołowé.*—

N. 246.

R. Myrrhae electae pulv: Dr: unam
solve terendo in
Aquae Menthae piperitae Libra dimidia
adde
Kali carbonici Dr: dimid:
Ferri sulphurici Gr: duodecim
Spiritus sulphurico-aetherei Dr: unam
Syrupi Menthae Unc: dimid:
M: D: Signa: *Skłóciwszy dobrze, trzy razy w dzień po łyżce.*— Griffith.

N. 247.

R. Aquae Foeniculi Sesquiunciam
Tincturae Rhei aquosae Unc: dimid.
Syrupi Rhei Unc: unam
Magnesiae carbonicae Dr: unam

M: D: Signa: *Skłóciwszy dobrze, co 2 godziny łyżeczkę od kawy.* —

Rosenstein.

N. 248.

R. Magnesiae sulphuricae Unc: unam
solve in
Aquae fontanae Libra dimid:
adde
Olei Lini recenter pressi Unc: tres
Opii puri subtilissime cum Sacchari albi Unc: dimidia contriti Gr: sex,
M: D: Signa: *Skłóciwszy dobrze, co kwadrans łyżkę stołową.* — Richter.

Czasém, choć nie tak często, używá się téy formy i zewnątrz, a to iako:

a. Collyrium. —

N. 249.

R. Zinci oxydati Dr: unam
Aquae Rosarum Unc: quinque
M: D. Signa: *Do kąpania oczu.* —

De Haen.

b. Injectio in vaginam uteri.

N. 250.

R. Hydrargyri muriat: mitis Dr: unam
tere in mortario adfundendo sensim
Aquae Calcariae Libram unam
Exhibe usui externo.

c. Epithema liquidum.

N. 251.

R. Mixturae vulnerariae acidae
Aquae saturninae ana Libr: unam

M. D: Signa: *W czworo złożone chusty namaczać i zewnątrz okładać.* —
Theden.

§. 95.

Emulsyia (Emulsio). —

Płyn wodnisty, maiący śrzodki w wodzie przez się nierozpuszczalné, za pomocą ciała pośredniczégo w sobie zawieszoné, zowie się ogólnym wyrazém *emulsyią.* —

We formie niniéyszéy, nayczęściéy wewnątrz, lecz czasém i do zewnętrznégo użycia przeznaczoney, można rozróżnić,

a. Płyn formie za podstawę służący, którym iest woda pospolita lub przekroploná wonná, rzadko naparzánie albo odwar.

b. Srzodek (w wodzie przez się nierozpuszczalny) *zawieszonym bydź maiący (materia emulgenda)*, iakiémi są oléie tłuste i eteryczné, kamfora, żywice, gumy żywiczne, balsamy, piżmo, fosfor i żywé srébro czyste. —

c. Ciało zawieszáiące t. i. guma lub kléy, oraz żółtko z jáy.

Skoro ciało zawiészoném bydź maiące i zawieszaiące, w jednym śrzodku znáyduią się połączoné, płyn z prostégo rozciérania iégo w moździerzu, za doléwaniém wody i przecedzeniém wynikły, zowie się *emulsyią właściwą*: skoro zaś ciało do zawieszenia służące, piérwszému má bydź dopiéro dodaném, *niewłaściwą*.

A. *Emulsyia właściwa (Emulsio vera).*

Dlá podobnégo składu i koloru mlékiém roślinném zwaná, sporządzá się z jąder peſtkowców (*drupae*) i nasion, prócz oléiu tłuſtégo, kléy, białko roślinné i krochmal zawiéraiących, iakiémi są *loco omnium* migdały słodkie, pyſtacyie, tak zwané dawniéy *quatuor semina frigida majora*, (*cucumeris*, *cucurbitae*, *citrulli et melonum*) oraz mak, siemię konopné i t. p.

Zadaniém formy niniéyszéy ieſt, aby płyn co do koloru był białym i przytém wonią i smakiém nieprzyiemnie nié raził; zamiarém zaś, aby nim żywić, pragnienie i uczucie gorąca ugasić, tudzież ciérpienia dróg piérwszych oraz urynowych uśmierzać, albóli téż działaczom iſtotnie skutecznym służyć za płyn pośredniczy. —

Stosownie do zamiaru dzielimy przepisy emulsyy prawdziwych na proſté i złożoné: piérwszé, bądź iako napóy bądź téż iako lékarſtwo iſtotné, są saméné przez się zamiarowi odpowiedniémi. Dobiéraiąc w każdym z tych dwóch przypadków ſtosunku do płynu wyniknąć maiącégo, na ilość części łupiniaſtych i nieużytecznych nasion zważać i tém więcéy w ſtosunku do wody zasadnéy obiérać wypadá, im mniéyszémi są przez się, a przeto w łupiny bardziéy obfité, np: powyżéy wspomnioné *quatuor semina frigida majora.*

Migdały słodkié wyłuskiwané (*Amygdalae dulces excorticatae*), względnie na czyſtość oléiu, przyiemność w smaku i oczyszczenie z ciał obcych, za wzór śrzodków do emulsyi prawdziwéy przydatnych uważaiąc, biorą się w 18 do 24 części płynu pozoſtać się ma-

iącego, gdy takowy má służyć za napóy; na pozostałość 12, gdy inné działacze istotné w nim máią bydź rozpuszczané; a na 8 do 6, skoro sám płyn wynikły iako taki má bydź lékarstwém. Płyném rozpuszczaiącym bywá pospolicie woda zdroiowá, lub też przekroploná, oléiu lotnégo nié zawiéráiącá, np: *Aqua Rubi Idaei* i *Cerasorum nigrorum*, częstokroć zamiast nich iedynie dla smaku kilka migdałów gorzkich (2 do 8) dodaią.

Ponieważ emulsyia prawdziwá w smaku przyiemną bydź powinná, do iuż sporządzoney należytéy ilości cukru lub przyzwoitégo syropu (46.) dodadź zaleca się. —

Porządek przepisu wymagá, aby naprzód gatunek iąder lub nasion, po nim płyn, a nakoniec dodatek, iaki był w razie wskazanym, wymieniać. Dozą ogólna według prawideł powyższych od $\frac{1}{2}$ funta do 2 wynosi, t. i. zawsze tylko tyle, ile chory na dzień ieden potrzebuie, zwłaszcza gdy w ciepłéy porze roku, nader łatwému zepsuciu podpadá, szczególná zaś, do niéy i zamiaru całégo przepisu zastosowaną bydź powinná.

Wskazanie dla aptékarza zawiéra opis iégo czynności i porządek w którym má nastąpić, t. i. utłuczénie iąder lub nasion (*contusa*), przecieranie ie w moździerzu (*tere in mortario*), powolné doléwanie wody (*adfundendo sensim*), a nakoniec przecedzenie płynu i następne dodanie (*colaturae ad-*

(46) Wystrzegać się należy syropów w kolorze czerwonych np: (*Syr: Berberum, Ribium, Rubi Idaei, Papaveris Rhoeados*), któréby przez swoie zafarbowanie obrzydliwość sprawiać mogły. —

de). — Za zwyczáy ilość płynu, maiącégo bydź użytym, wyrazém przyiętym do woli aptékarzowi zoſtawia, a pozoſtałość wagą oznacza się. Signatura zakłócenie płynu, dozę szczególną, według łyżek lub kubków od filiżanek, czas i częſtość iéy powtórzenia obéymuie. Prócz tégo uſtnie doradzá się, zwłaſzcza w lecie chorému, aby, zapobiegáiąc zepsuciu się emulsyi, flaszkę w zimną wodę wſtawiał i oſtatnią częſto odmieniał.

a. Przepisy proſte emulsyy właściwych.

N. 252.

R. Amygdalar: dulcium excorticatárum Unc: unam
Contusas tere in mortario adfund: sensim
Aquae Cerasorum nigrorum Libram dimid:
— fontanae Unc: quatuordecim.
Fiat lege artis Emulsio cui colatae adde
Sacchari albi Unciam unam
D: in vitrum. Signa: *Po* $\frac{1}{2}$ *kubku przez dzień wypić.* —

N. 253.

R. Seminum Papaveris albi Dr: sex
— Hyoscyami Dr: dimid:
Contusa tere in mortario et adfunde sensim
Aquae Rubi Idaei Libr: dimidiam
Fiat lege artis Emulsio cui adde
Syrupi amygdalini Unc: dimid:
D: ad vitrum. Signa: *Co godzina łyżkę stołową.* —

b. Przepisy złożone emulsyy właściwych.

Obiéráiąc dodatki, wyſtrzegać się wypadá wszelkich kwasów i soli zoboiętnionych z nadmiarém

kwasu, oraz środków wyskokowych, iako emulsyią rozkładaiących, nie mniéy w smaku i woni przykrych. — Jeżeli dodatek iednakowégo sporządzenia z ciałém obranem (*emulgendum*) wymagá, iak we wzorze poprzedniczym, razém z nim utłuc i przeciérać się zaleca, ieżeli zaś nie, to sporządzoney emulsyi dopiéro dodany bydź powinien, aby część onégo w cedzidle nie pozostałá i przez to przepisuiącego w jégo zamiarze nie zawiodłá.

N. 254.

R. Amygdal: amarar: Dr: unam semis (ad Dr: duas) contusas tere adfundendo sensim
Aquae fontanae Unc: tres
Fiat Emulsio in qua dissolve
Extracti Centaurii minoris Dr: semis (ad unam).
D: in vitrum. Signa: *W godzinę przed paroxyzmém od razu zażyć.* —
Frank (w Poznaniu).

N. 255.

R. Seminum Cannabis Unc: dimid:
Contusa in mortario tere et adfunde sensim
Aquae Flor: Tiliae Libram unam
Fiat Emulsio cui colatae adde
Camphorae rasae, Mucilag: Gummi Mimosae s: q: subactae Gr: viginti quatuor.
Syrupi Althaeae Unciam unam
D: in vitrum. Signa: *Co godzina* $1\frac{1}{2}$ *łyżek stołowych.* —

§. 96.

B. *Emulsyia niewłaściwá (Emulsio spuria).*

Różni się od gatunku poprzedniczégo, prócz cech powyżéy podánych (§. 95).

1. Że nigdy za napóy, lecz zawsze za lékarstwo w istotném znaczeniu iest uważaną, przeto doza ogólná rzadko więcéy nad 8 uncyy, owszém częściéy mniéy wynosi, szczególná zaś według łyżek i łyżeczek ustanawiá się. —

2. Że ani na kolor, ani wonią lub smak, lecz iedynie tylko na skuteczność śrzodków w dobiéraniu ciał do téy formy przygodnych zważá się. — Jednak domięszania proszków nierozpuszczalnych do emulsyi wystrzegać się należy. —

3. Że prócz wody pospolitéy, wody wonné przekroplone, w oléy eteryczny obfituiące, oraz wywary (uważáne iako iuż sporządzone) przepisuią się. —

Porządek wymagá aby naprzód ciało w płynié zawieszoném bydź maiącé, po niém pośrzedniczé, a poźniéy płyn sam i dodatki, skoro są wskazané, wymieniać. Z pomiędzy wszystkich gum i kléiów, do sporządzenia formy niniéyszéy zdolnych, guma arabská zasługuie na piérwszeństwo: niektóre tylko ciała, iak późniéy w szczególności się okaże, przyzwoiciéy przez żółtko z jáy zawieszanémi bywáią. —

Stosunek ciała pośredniczégo, do maiącégo bydź zawieszoném zawisł: od iégo płynności, a po części od ciężaru gatunkowégo i stosunkowéy płynu ilości. —

Ponie-

Ponieważ każdy gatunek ciał téy formie przydatnych, bądź poprzedniczego przysposobienia, bądź właściwego stosunku do ciała pośrzedniczego potrzebuie, następnie o każdém z osobna mowa będzie. —

Na emulsyią niewłaściwą przeznaczamy:

a. Oléie tłuste: — Chcąc zamiaru formy niniéyszéy dopiąć, iłowatego oléiu wystrzegać się wypada: dla tego też zawsze świeżo prasowany przepisuie się. — Mimo że kléy z jednéy części gumy arabskiéy sporządzony, 6 oléiu tłustego i więcéy w wodzie zawieszać iest w stanie, iednakowoż, chcąc rozkładowi zapobiédz, biérze się większy piérwszego stosunek, zwłaszcza gdy wiele iest płynu obranego. Na zawiesistą emulsyią stosunek iak 1 oléiu, do 4 wody; na zwyczayną do 8, na rzadką do 12 powszechnié iest używany. —

a. Jeżeli oléy tłusty iest płynny przez się: przepisuie się według prawideł dopiéro wyszczególnionych w sposobie następuiącym. —

N. 256.

R. Olei Ricini Uncias tres
Syrupi Althaeae Unc: duas
Vitelli Ovorum Nro duo
diu tritis et subactis adde sensim
Aquae communis Uncias decem
Fiat emulsio D: in vitrum. Signa: *Co godzina 2 łyżki stołowe.* —
Bar: Quarin.

N. 257.

R. Olei Amygdalarum recenter pressi Unc: dimid:
Mucilaginis Gummi Mimosae Dr: duas
Subige terendo invicem et adfunde sensim
Aquae Florum Tiliae Unc: tres
Fiat Emulsio in qua terendo dissolve
Mannae cannellatae Dr: sex.
Kali nitrici
— sulphurici ana Dr: unam
D: in vitrum. Signa: *Co 2 godziny łyżkę stołową.* — Hufeland.

β. Skoro oléy tłuſty do wewnętrznégo użytku przeznaczony, ieſt ſtężały, np: oléy kakaowy, olbrót lub wosk, przed mięszaniém z ciałém zawieszaiącém, oleiém tłuſtym płynnym odmiękczony bydź powinién; samo bowiém iégo w cieple topienie i z rozgrzanym kléiém zmięszanie, mniéy zamiarowi odpowiádá, gdyż za oſtygnieniém płynu w łuskwinach, zakłóceniém onego równie rozdzielić się nié daiących, wyłączonym bywá, np:

N. 258.

R. Cerae citrinae
Olei Amygdalarum recenter pressi ana Dr: tres
liquata leni igne, subige terendo cum
Vitellis Ovorum Nro duobus
adfunde sensim
Aquae Flor: Sambuci Libr: dimid:
dein adde
Elaeosacchari Macidis Unc: dimid:
D: ad vitrum. Signa: *Co godzina łyżkę stołową.* —

w Dyenterya

b. Żywice. — Używaiąc z nich tak zwanych ostrych np: gwajakowéy i jalappowéy, gdy nie tylko równe w naydrobniéysze cząstki rozdzielenie ich w płynie, lecz zarazém dodatek obwiiaiący mieć zamierzamy, biorą się albo preparata w tym samym zamiarze sporządzone t. i. *Sapo, jalappinus* i *guajacinus* w połączeniu z kleiém gumy arabskiéy, albo li też rozpuściwszy żywicę wprzód w oleiu, według zasad powyższych postępuiemy, np:

N. 259.

R. Resinae Jalappae Scrup: unum
Olei Olivarum recentis Unc: dimid:
soluta subige cum
Mucilaginis Gummi Mimosae Unc: dimidia
adfunde sensim
Aquae Flor: Chamomillae Unc: tres
emulsioni adde
Sacchari albi Dr: duas
D: in vitrum. Signa: *Co godzina łyżkę stołową, dopóki skutek nie nastąpi.* —

c. Kamforę. — Jeżeli emulsyia do użycia wewnętrznego iest przeznaczoną, używamy gumy arabskiéy do zawieszania kamfory, ieżeli zaś do zewnętrznego, gdzie więc nieprzyiemność koloru na skutek lekarstwa nie wpływa, to i żółtko z jay wziętém bydź może, np:

N. 260.

R. Camphorae rasae Scrupulum unum
Ammonii carbonici pyro-oleosi Scrupulos duos
Mixta subige terendo cum
Mucilag: Gummi Mimosae

Syrupi Althaeae ana Uncia una
adde
Aquae flor: Sambuci Unc: duas
D: in vitrum. Signa: *Co godzina* $\frac{1}{2}$ *łyżki stołowéy.* — Czekiérski.

Podobnym sposobém i oléie lotné przepisywanémi bywaią. —

d. Gumy żywiczné, bywaią daleko doskonaléy przez żółtko z jáy, aniżeli za pomocą kléiu iakiégo zawieszané. Za zwyczáy bierze się na pół uncyi gumy żywicznéy iedno żółtko, lub też ilość należyta iégo rozsądkowi aptékarza zostawia się: prócz tégo, zapobiegaiąc aby części żywiczné na spód nié opadły, zaleca się, aby przez czas przyzwoity przecieranémi były. np:

N. 261.

R. Ammoniaci electi Dr: tres
subige terendo per tempus idoneum cum
Vitello Ovi Nro uno
adfundendo sensim
Syrupi Balsami peruviani Unc: unam
Aquae Hyssopi Unc: quinque
Emulsioni colatae adde
Liquoris Ammonii anisati Dr: unam
D: in vitrum. Signa: *Sześć razy dniém po łyżce stołowéy.* —

Również i terpentynę modrzewową żółtko z jáy naydokładniéy do zawieszenia w płynie wodnym usposabiá. —

e. Fosfor. — Zadaniém iest aby zawieszaiąc go w emulsyią iak náysubtelniéy rozdzielić, co poprze-

dniczém rozpuszczeniém w oleiu lotnym, albo tłuſtym, lecz náylepiéy sproszkowaniém fosforu (47), uskuteczniamy: ile że fosfor w oleiu tłuſtym dopiéro za iégo ogrzaniém i trudno, rozpuszcza się (gran zaledwo w $\frac{1}{2}$ uncyi), a przez to zbytnia ilość oléiu tłuſtégo, skuteczność działacza iſtotnégo zmieniá oraz osłabiá, np:

N. 262.

R. Phosphori agitando aqua fervida in pulverem redacti Gr: duo
Mucilaginis Gummi Mimosae e Dr: duabus parati
Subigatur longa triturationc, dein adfunde
sensim
Aquae fontanae Libram dimidiam
Fiat emulsio cui adde
Syrupi amygdalini Unciam unam
Spiritus sulphurico-aetherei Gutt: triginta
D: ad vitrum. Signa: *Co 2 godziny łyżkę stołową.* — Hufeland.

f. Żywé srébro czyſté. — Przed zawieszeniém iégo w wodzie, ciągłém przecieraniém w niedokwas niedoskonały zamienionym bydź musi. Dlá

(47) Napełniwszy flaſkę dogodnéy wielkości wodą do połowy, kładzie się w nią fosfor i zagrzawszy wodę aż do roztopienia ostatniego, kłoci się mocno i tak długo, aż fosfor w proszek obrócony i powolnie oſtudzony, w kształcie nowym pozoſtanie: wylawszy potém wszyſtko w moździérz, z proszku fosforowego na spodzie zebranego, zléwa się woda zwolna, zoſtawuiąc tyle tylko nad fosforém, ile za dodaniém proszku gumy arabskiey, do utworzenia kléiu potrzeba; dosypawszy iéy należytéy ilości, sporządza się mięszaniém kléy i fosfor zarazém zawieszá, doléwáiąc oſtrożnie rozcieńczaiącéy wody.—

ciężaru gatunkowego tégo kruszcu, gumy arabskiéy niérównie w większym stosunku dobiérá się, i mimo tégo w signaturze zakłócenie płynu zalecá, np:

N. 263.

R. Hydrargyri puri Dr: unam
Gummi Mimosae pulv: Dr: tres
Syrupi Althaeae Unc: duas
tere in mortario, donec globuli mercuriales penitus disparuerint, dein adde inter miscendum
Aquae Melissae Libr: unam
D: in vitrum. Signa: *Z rana i wieczorém dwie łyżki stołowe drewniane.* —
Plenck.

§. 97.

Emulsyia niewłaściwá bywá również i zewnątrz według tych samych prawideł, iedynie tylko bezwzględnie na smak przyiemny przepisywaną i używaną, a to iako

a. Enema.

N. 264.

R. Terebinthinae laricinae Dr: unam
Vitelli Ovi Nro unum
subige terendo, dein adde
Elect: Theriacae Unc: dimidiam
Lactis vaccini recentis Unc: quatuor
D: ad vitrum. Signa: *Zagrzawszy, na iedną enemę.* —
Van Swieten.

N. 265.

R. Asae foetidae electae Dr: unam
Vitelli Ovi Nro unum
subige terendo et sensim adfunde

Jnfusi Radicis Valerianae silv: ex Uncia dimid:
parati Libr: dimid:
D: ad vitrum. Signa: *Zagrzáwszy połowę, do iednéy enemy użyć.* —

b. Errhinum (§. 50.)

N. 266.

R. Balsami Peruviani nigri Gutt: quindecim
tere cum
Mucilaginis Gummi Mimosae Drachmis duabus
adfunde sensim
Aquae fontanae Libram dimidiam
dein dissolve
Zinci sulphurici Gr: sex
D: in vitrum. Signa: *Z rana i wieczorém w nos wstrzykać.* —

§. 98.

Miodek lékarski (*Linctus s. Eclegma* (48) *s. Looch*) (49).

Jeſt formą lékarſtw płynną, do wewnętrznégo użytku, t. i. do rozpłynienia się w uſtach i połknienia przeznaczoną, w smaku przyiemną i wonią przykrą nié rażącą. —

Do niéy służą szczególnie syropy, iſtotnie téy formy zasadą będącé, poiedynczé lub téż ze sobą połączoné, tudzież kléie w połączeniu z niémi, lub

(48) Τὸ ἐκλειγμα (od λείχω liżę) śrzodek do lizania przeznaczony.

(49) Wyraz arabski, toż samo znaczący, lecz teraz rzadko używany. —

z cukrem wonnym (*elaeosaccharum*), również miód przaśny i miody kwaśne, konserwy, balsamy płynne, oléie tłuste, kwasy i proszki kruszcowé w małym stosunku.

Wszystko w téy formie na tém zależy aby płyn, na którego przeźroczystość wreszcie nie zważa się, iednostáynie był zmięszany, przeto zaleca się aptékarzowi, stosownie do obranych ingredyiensów, któré się według prawideł ogólnych (§. 18. E. i F.) szereguie, aby, ieżeli przez się przygodné, ze sobą mięszał „*misce*", albo ie wprzód rozpuścił „*solve*", albo rozpuściwszy z grubych cząstek iakié bywaią np: w konserwach, przez sito przecieráiąc, oswobodził, „*mixta trajice per setaceum*" — albo ieżeli z zasadą płynności syropów i kléiów nie łączą się, np: oléie tłuste i balsamy płynné, za pomocą kléiu „*subige terendo*" w płynie zawieszał. —

Stosunek obranych ingredyiensów ze smakiém przyiemnym téy formy, oraz z właściwą ich skutecznością w daney dozie zgodnym bydź powinién. —

Doza ogólna wynosi pospolicie trzy uncyie, rzadko 5 do 6; szczególna zaś za zwyczay według łyżeczek od kawy ustanowioną bywa, która na signaturze wraz z częstością powtórzenia wymienia się. —

W przypadkach wrzodów ust gębczastych, gdzie tą formą mieyscowo na wydrążenie ust skutkować zamierzamy, czas nawet trzymania miodku w ustach oznaczyć wypada.

Właśnie w tym przypadku, oraz w cierpieniach niektórych kanałów, iako to, pokarmowégo i oddechowego, ta forma iest bardzo szacowaną, mia-

nowicie dlá dzieci: iednakowoż używamy iéy raczéy dlá uśmierzenia symptomatów, aniżeli uzupełnienia nią kuracyi, szczególnie gdy wybór ingredyiensów rzadko kiedy, ciągłego ich użytku dozwalá. —

N. 267.

R. Cetacei albiss:
Olei Amygdalar: recenter pressi ana Unc: dimid:
liquata subige terendo cum
Mucilaginis Seminum Cydoniorum
Syrupi Althaeae ana Unc: una cum semisse
D: in vitrum. Signa: *Często brać po łyżeczce od kawy.* —

N. 268.

R. Aceti scillitici Unc: dimid:
saturati cum
Ammonii carbonici Gr: quindecim
adde
Syrupi Senegae
— Balsami peruviani ana Drachm: decem
M: F: Linctus. D: in vitrum. Signa: *Sześć razy dniém po łyżeczce od kawy.*

N. 269.

R. Conservae Rosarum Unc: unam
Syrupi Althaeae Unc: duas
solutis et per setaceum trajectis admisce terendo
Olei Olivarum optimae notae Unc: unam
ſtillando sensim
Acidi sulphurici concentrati Gutt: triginta
D: in vitrum. Signa: *Trzy razy dniém po 2 łyżeczki bez popicia połknąć.* —

Unzer.

N. 270.

R. Syrupi opiati Unc: duas
Gummi Mimosae pulv: Dr: duas
Sulphuris ſtibiati aurantiaci Gr. quatuor
M. exacte F: Linctus D: in vitrum. Signa:
4 razy dniem po łyżeczce od kawy.

Miodek lékarski, iedynie tylko w chorobach wydrążenia uſt i sposobém pędzla z dartego płótna sporządzonégo, mianowicie u dzieci użyty, zowie się *Litus*: skład iégo zgadza się zupełnie z poprzedniczym, iednak zważa się w dobiéraniu ſtosunku ingredyiensów, raczéy na ich skuteczność, niżeli przyiemność w smaku, wyſtrzegaiąc się takich, któreby zębom lub dziąsłom ſtać się mogły szkodliwémi, np: kwasu siarczanégo, ałunu, węglanu potażu i t.p.

N. 271.

R. Mellis rosati Unc: unam
Extr: Myrrhae Dr: dimidiam
solutis probe admisce
Acidi muriatici Dr. dimidiam
D: ad vitrum Signa: *Do pędzlowania ust.*

N. 272.

R. Syrupi Mororum Unc: unam
Extracti Ligni Campechiani Dr: unam
Boracis Venetae Dr: dimid:
M: exacte D: ad vitrum. Signa: *Kilka razy w dzień dziąsła palcém posmarowanym, przecierać.* —

N. 273.

R. Catechu pulv: Dr: unam
misce terendo cum

Succi Dauci inspissati Unc: una
adde
Acidi phosphorici puri Gutt: quindecim
D: ad vitrum. Signa: *Do pędzlowania.* —

§. 99.

Konfekt (50) (*Electuarium s. Electarium*).

Jeſt formą do użycia wewnętrznego iedynie przeznaczoną, konsyſtencyi gęſtawo-płynnéy, pospolicie z ciał ſtałych i płynnych złożoną. —

Rzadko bywaią śrzodki przez się do téy formy przydatné, iak powidła z śliwek i daktylów kwaśnych, i takie nawet łączą się za zwyczáy z powiększaiącémi ich skuteczność. Przeto we formie niniéyszéy iako zwyczáynie złożonéy, można rozróżnić ciała *zawarté* (iſtotnie skuteczné), i *zawiéráiącé* (*excipientia*). Do piérwszych liczymy śrzodki ſtałé, miałko sproszkowané od ½ drachmy do 5 granów w dozie, szczególnéy skuteczné, oraz żywice i balsamy płynné np: terpentyna modrzewowá, balsam peruwiański i inné, extrakta, sole, oléie eteryczné, rzadko kiedy tynktury i t. p: — wyłączáiąc:

a. Srzodki ſtałe w mniéyszéy dozie niż 5 szczególnié niż 1 grana skuteczné i tak zwané *drastica*, czyli nadzwyczáynie dzielné.
b. Preparata żywego srébra. —
c. Srzodki fermentacyi lub wywikłaniu się gazów pomocné, np: złota siarka antymonu, węglán potażu, i t. p.

(50) Kiedy konfitury w skład wchodziły, to *Confectio*; a kiedy Opium, *Opiatum* dawniéy był zwanym. —

d. W smaku i woni nadzwyczáynie przykre, np: assafetyda.

Do utworzenia z nich formy konfektu, służą syropy, miód przaśny, i iégo preparata, konfekt officynalny z sennesu, soki zagęszczone np: *Succus Juniperi et Sambuci inspissatus*, powidła, konserwy z róż, a do iéy zmiękczenia wody wonne przekroplone.

Obiéráiąc ſtosunek, naprzód na dzielność właściwą śrzodków iſtotnie skutecznych i dozę szczególną téy formy; powtóre na miąższość iéy, iaka má wyniknąć, zważać musimy, a ponieważ piérwsza z Materyi medycznéy znaną bydź powinná, o oſtatniéy tylko w tém mieyscu mowa bydź może. Co do miąższości, konfekt ieſt albo gęſty (*E. spissum*), albo śrzedni (*E. mediae consistentiae*), albo rzadki (*E. molle*). —

Chcąc konfekt śrzedniéy miąższości uzyskać, iaki náyczęściéy przepisywanym bywá, nie tylko na gęſtość właściwą ciała zawiéráiącégo, lecz i na ciało zawarté co do iégo własności wsiąkania wody (zasady płynności piérwszégo), według naſtępuiących prawideł zważać wypadá.

1. Z pomiędzy wszyſtkich śrzodków sproszkowanych, roślinné, i przy tém pulchné, iakiémi są proszki z kwiatów i liści, naywięcéy wilgoci wsiąkaią; na konfekt śrzedniéy miąższości z nich i syropu złożony, służy ſtosunek iak 1 : 3, na gęſty iak 1: 2, na rzadki iak 1: 4 i więcéy; czém mniéy wody iaki proszek wsiąká, tém iégo ſtosunek do syropu większy bydź może. —

2. Czém gęstszé przez się ciało zawiéraiącé np: miód przaśny, extrakt rzadki, (*Mellago Graminis et Taraxaci*), sok zagęszczony, lub powidła i t. p. tém mniéyszy stosunek piérwszego zamiarowi odpowiadá: przeto biérze się 1 część proszku na 6 i 7 ciała wiążącego skoro iest konserwą.

3. Sole, zwłascza łatwo rozpływaiącé się, w dobiéraniu stosunku z tégo względu, iako płynné uważané bydź powinné.

4. Żywice i balsamy płynné náyprzyzwoiciéy miodém przaśnym zawieszané, biorą się náywięcéy w stosunku do ostatniégo iak 1 do 3.—

Oléie eteryczné i tynktury ieżeli się ich dodaie, dlá sczupłéy w stosunku ilości na miąższość konfektu mało co wpływaią.

Powiększaiąc w podanych przykładach stosunek proszku, wynika konfekt gęsty, zmniéyszaiąc zaś go, rzadki. W dobiéraniu różnégo stosunku, zawsze dzielność właściwá środka istotnié skutecznégo względnie na dozę szczególną i iéy wagę, zważaną bydź powinná.—

Porządek uszeregowania ingredyiénsów według prawideł ogólnych (§. 18. D. i E.) zachowuie się.—

Wskazanie dlá aptékarza obeymuie, obrócenie środków stałych na proszek mialki i dokładné ich umięszanie, oraz zawieszanie poprzedniczé żywic lub balsamów płynnych, przeciéraniém z miodém przaśnym lub na w pół z kléiém lub syropém kléiowatym.— Za naczynie do tégo obiéra się słoik, albo porcellanowy tygielek (*fictile porcellaneum*).—

Doza ogólná nie wynosi nigdy mniéy, niż 2 uncyie, a rzadko więcéy nad 4, aby zwłascza letnią porą, konfekt nie fermentował.

Na signaturze wskazuie się chorému dozę szczególną, ieżeli ieſt gęſty, przyrównuiąc ią do wielkości ciał powszechnie znanych, np: orzecha laskowégo lub gałki muskatołowéy, albo gdy średniéy miąższości lub rzadki, zalecá się aby brał według łyżeczki od kawy, iednéy lub dwóch. W tym oſtatnim przypadku namieniá się niekiedy, aby konfekt przed wzięciém zamięszano, przy tém czas wzięcia, częſto ć powtórzenia, czasém i gatunek płynu, ktorym ma bydź popiiany.—

Forma konfektu, co do składu i zamiaru zupełnie formie kąska ieſt podobná, lecz co do płynności i tégo, że dozy szczególné są z sobą połączoné i ogólną obięte, różná. Również iak forma kąska tak i niniéysza nie służy iak tylko w przypadkach apyretycznych i wiele z wzorów proszkowéy formy, (§. 47.) za dodaniém dozie ogólnéy w ſtosunku powyżéy namienionym, syropu lub miodu, bezśrednio we formę konfektu zamieniać można.—

Naſtępuią wzory:

N. 274.

R. Cort: Chinae flavae finissime pulv: Unc: unam
Tartari stibiati Scrupul: unum
Syrupi Cort: Aurantiorum Unc: tres
Misce in mortario per quadrantem horae.
Fiat Electuarium. D: ad vitrum. Signa: *Co 2 godziny łyżeczkę od kawy.*—

Cornette.

N. 275.

R. Rad: Jalappae pulv: Dr: duas
Tartari boraxati Unc: dimid:
Succi Juniperi inspissati Unc: duas
Misce Fiat Electuarium. D: ad vitrum. Signa: *Z rana i wieczorém po łyżeczce od kawy.* —

N. 276.

R. Carbonis Tiliae recentis, finissime contriti
Sacchari albi ana Unc: unam
Gummi Mimosae pulv: Dr: duas
Aquae Cerasorum q: s:
Fiat Electuarium mediae consistentiae D: ad vitrum. Signa: *Co pół godziny łyżeczkę.*

N. 277.

R. Foliorum Sennae pulv:
Tartari depurati ana Unc: dimid:
Pulpae Tamarindorum.
Syrupi mannati ana Unc: unam cum dimid:
M: exacte. Fiat Electuarium D: ad vitrum.
Signa: *Z rana i wieczorém łyżeczkę od kawy.* —

N. 278.

R: Cerae citrinae Unc: dimidiam
Olei Amygdalarum recenter pressi Unc: unam
liquatis leni igne admisce
Conservae Rosarum Unc: duas
M: exacte, Fiat Electuarium. D: ad vitrum.
Signa: *Cztéry razy dniém po 2 łyżeczki od kawy.* —
Pfaff.

N. 279.

R. Terebinthinae laricinae Unc: dimid:
Resinae Guajaci nativae pulv: Dr: unam
Mellis albi Uncias duas.
M: Fiat Electuarium. D: ad vitrum. Signa:
Z rana i wieczorém po łyżeczce od kawy. —

N. 280.

R. Extracti Graminis liquidi Unc: unam cum semisse
— Cardui benedicti Dr: tres
Rad: Rhei electi pulv: Dr: unam
M: Fiat Electuarium. D: ad vitrum. Signa:
Trzy razy dniém po łyżeczce od kawy. —

N. 281.

R. Meloër: majalium melle condit: Nro viginti quatuor
contusis et contritis admisce
Electuarii Theriacae Unc: duas
Rad: Valerianae silv: pulv: Unc: unam cum dimid:
Mellis pro condiendo meloërum servientis q: s.
M: fiat Electuarium. D: in vitrum. Signa:
Z rana i wieczorém łyżeczkę od kawy. — B. Stoerck.

§. 100.

Smarowidło (Linimentum).

Jest to środek do wcierania w powierzchnią ciała ludzkiego, (naturalné otwory iégo wyiąwszy) przeznaczony; gęstszy od oléiu, a płynniéyszy od maści, którego zasadą pospolicié bywa oléy tłusty płyn-

ny,

ny, rzadko eteryczny, czasém woda, wyskok lub też soki zwierzęce; (ślina, sok żołądkowy, żółć cielęca i t. p.) iakié do rozpuszczenia lub zawieszenia innych istotnie skutecznych i przyzwoicie dobranych środków przeznaczają się.

Prócz dwóch preparatów Farmakopejią kraiową obiętych, t. i *Linimentum ammoniatum* i *saponato-camphoratum*, używa się mydła zielonego, oléiów tłustych, oraz lotnych i przypalono-eterycznych, tudzież tłusto-eterycznych naturalnych, a to samych przez się, albo rożnie z sobą połączonych, stosownie do przyrodzonéy ich gęstości i dzielności właściwéy, względnie na drażliwość miéysca, do którego są przeznaczone. —

W tym więc zamiarze oléy stężały, mydło, maść i t. p. dodatkiém oléiu płynnego zmiękczaią się; oléie lotné, w stosunku do drażliwości miéysca odpowiednim, z tłustémi łączą, albo zawieszane gumą lub żółtkiém, za dodaniém wody, w emulsyią niéwłaściwą zamieniaią. Zamiast zmięszania ich z sobą, rozpuszczamy w nich czasém ciała stałé np: kamforę, fosfor, i t. p., albo dodaiemy rożnych płynów dzielnych np: tynktur, rozcieków i t. d. wystrzegaiąc się wszelkich proszków w obranym płynie niérozpuszczalnych, gdyż takowych tylko maściom domięszać wolno. —

Porządek ułożenia ingredyiensów do prawideł ogólnych (§. 18. D.) stosować się powinién. — Naczyniém iest zawsze flaszka albo słoik, które, skoro ciała lotné w skład téy formy wchodzą, korkiém zatkane; a gdy z połączenia środków przez się płynnych (np: rozcieku ammonii gryzącéy i oliwy) mas-

sa zsiadłá wyniknie, aptékarzowi (ieżeli sam tégo dorozumieć się nie może) wydanie w słoiku zaleconém bydź powinno, gdyż inaczéy chory ze śrzodka przepisanégo, przyzwoicie korzyſtać nié potrafi.

Doza ogólna náymniéy uncyią, a náywięcéy cztéry wynosi: szczególná zaś według łyżeczek pospolicie uſtanawiá się, co na signaturze wraz z częſtością powtórzenia wciérań, lub szczególniéyszégo użytku opisaniém, wyrazić wypadá: tak np: każe się czasém smarowidło, po uskutecznioném wciéraniu na bibule, flaneli, irsze lub kawałku pęchérza rozpoſtarłszy, do tégoż miéysca przyłożyć.

Niniéyszá forma w praktyce ieſt nader wielce poważaná, a szczególnie w czasach nowszych ſtaraniami włoskich i francuzkich lékarzy, mianowicie PP. *Brera* (51) i *Chrestien* (52) wsławiona. Przez naciérania bowiém możémy nié tylko choroby zewnętrzné, przez wzbudzoné miéyscowo wsysanié, lub soków przyciąganie i t. p. oddalić, ale nawet i wewnętrzné, używáiąc śrzodków dogodnych, w nié mniéyszéy iak 8, a nié większéy iak 12 razy dozę wewnętrzną przewyższáiącéy ilości, a to z równą pomyślnością, iak gdyby były wewnątrz dawané, co w przypadku niémożności dawania ich wewnątrz, (dlá niektórych chorób kanału pokarmowégo i żołądka, lub dlá chorobliwéy drażliwości oſtatniégo) ieſt nader ważném.

Przepisy do téy formy należącé dzielimy na naſtępuiącé:

---

51) Anatripsologie a. d. ital. uebers. v. Eyerel. Wien 1800.
(52) De la methode iatro-liptice Montpellier a xii.

a. Smarowidła, których zasadą płynności iest oléy tłusty.

N. 282.

R. Olei Hyoscyami infusi
— Petrae
Liquoris Ammonii cauſtici ana Dr: sex
M: F: Linimentum D: in vitrum, amplo orificio inſtructum, nec non subere clausum.
Signa: *Do wciérania.* —

N. 283.

R. Olei Nuciſtae pressi Dr: tres
Camphorae rasae Dr: unam
solve in
Olei Absinthii inf:
— Cumini aetherei ana Dr: duabus
F: Linimentum D: ad vitrum. Signa: *Co godzina w żywot wciérać.* —

N. 284.

R. Phosphori Gr: quatuor
solve terendo in
Olei Chamomillae infusi Unc: duabus
Fiat Linimentum D: ad vitrum. Signa: *Dwa razy dniém wciérać.* —

N. 285.

R. Saponis viridis Unc: quatuor
Ammonii muriatici pulv: Unc: unam
M: exacte F: Linimentum D: in vitrum amplo orificio inſtructum et subere clausum.
Signa: *Cztéry razy dniém wciérać.*

b. Smarowidła, któr, ch zasadą płynności iest oléy eteryczny i wyskok.

N. 286.

R. Saponis albi domestici
Olei Terebinthinae aetherei ana Unc: dimidiam
Liquatis admisce
Liquoris Kali caustici Dr: duas
Spiritus Vini rectificatissimi Unc: tres
F: Linimentum D: ad vitrum. Signa: *Do wcierania.* —

N. 287.

R. Olei Nuciſtae pressi Dr: tres
— Menthae piperitae Dr: unam
liqua in
Spiritus Angelicae comp: Unc: tribus
D: in vitrum. Signa: *Z rana i wieczorém w kolumnę papiérzową wciérać.* —

N. 288.

R. Sacchari candi pulverati Unc: unam
Spiritus Vini gallici q: s:
Mixta liquentur vase porcellaneo in balneo arenae. Liquorem viscidum exbibe. Signa. *Do wcierania w brodawki.*

c. Których zasadą płynności iest woda.

N. 289.

R. Balsami peruviani nigri Dr: unam
subige terendo cum
Vitelli Ovi
Albuminis Ovi ana Dr: duabus
admisce

Mucilaginis Gummi Mimosae Dr: tres
F: Linimentum D: ad vitrum. Signa: *Do smarowania brodawek.* —
S. M. Z. 1815. I. p. 110.

N. 290.

R. Salis culinaris Unc: dimidiam
solve in
Fellis bovini recentis Unc: una
admisce terendo
Olei Nucum juglandium Unc: dimidiam
F: Linimentum. D: ad vitrum. Signa:
Dwa razy dniem wcierać. —
Hufeland.

N. 291.

R. Olei Terebinthinae aetherei Unc: dimid:
Vitelli Ovorum Nro unum
probe subactis sensim adfunde
Aquae Menthae piperitae Libr: dimid:
F: Linimentum. D: ad vitrum. Signa:
W miéysca wskazane wcierać. —
Kieser.

N. 292.

R. Aluminis usti Dr: duas
tere in mortario vitreo et sensim admisce
Albumen Ovi unius
F: Linimentum. D: in vitrum. Signa: *Trzy razy dniém wcierać, a za każdym razém rozpostarłszy na irsze przyłożyć.* —

N. 293.

R. Olei Lini rec: pressi Unc: unam
Aquae Calcariae Unc: tres

vitro seorsim immissa misceant: agitando F: Linimentum Signa: *Piórkiém mieysca oparzone smarować.* — D. Monro.

§. 101.

Maść (Unguentum).

Jeſt formą lékarſtw iedynie do użycia zewnętrznego (53) t. i. wciérania, opatrywania i okładania powiérzchni ciała przeznaczoną, co do miąższości gęſtszą od smarowidła, lecz płynniéyszą od cerotu, pospolicie z oleiu tłuſtégo składaiącą się, a przeto w cieple miękką, w zimnie bez nabrania twardości tężeiącą.

Maści liczné Farmakopejią obięte, wskazaniom zwyczáynym zadosyć uczynić są w ſtanie, skoro zaś nié, więc iuż gotowé z innémi śrzodkami łączą się, albo *magiſtraliter* przepisuią.

Co do wyboru ciał do téy formy przygodnych, głównie o to idzie, aby miąższość iéy właściwá z przepisánia oſtatnich wynikłá. — Mało oléiów tłuſtych, iako podſtaw formy niniéyszéy np: szpik i masło, zadosyć czynią tému zadaniu, a zatém innym, ſtosownié do zamierzanéy większéy lub mniéyszéy ſtężałości, obiérámy dodatki, a náypospoliciéy wosk, biorąc go część 1 na 3 oléiu płynnégo roślinnégo, lub téż na 5 do 6 sadła wieprzowego. — Oléy kakaowy, łóy kozli i olbrot z równą lub dwiema czę-

(53) Wyiąwszy *PP. Sadilloł* i *Terras* którzy maści z żywégo srébra szarey, z bułką i korzeniem ślazowym zmięszaney wewnątrz nawet używaią. —

ściami oléiu płynnégo zmiękczonémi bydź powinné. Częstokroć płyn przez się, np: *Acetum saturninum*, oléiowi ciekłému w równéy ilości lub i w mniéyszym stosunku domięszany, stężałość żądaną nadaie. W rzadkiém zdarzeniu plastry officynalné, rozmiękczaiąc ie w oléiach tłustych płynnych, w maść zamieniamy.

Do téy zasady formy niniéyszéy dodaiemy innych ciał istotnie skutecznych t. i. proszków z trzech króleſtw natury powziąć się mogących, miałko utartych, oraz balsamów, terpentyny, oléiów prasowanych z eterycznémi połączonych i t. p. w takim stosunku, aby w połączéniu samém miąższość maści zachowaną zostałá.

Wskazanié aptékarzowi dané, do obranych śrzodków i zamiaru przepisuiącégo, aby forma bez utraty działaczów istotnie skutecznych wynikłá, stosowaną bydź powinná, i tak, ieżeli przepis prosty; wyrażá się „*Detur*" — ieżeli ciała maią bydź z sobą zmięszané „*Misce Fiat Unguentum*" — skoro mięszanie w ogniu ma bydź uskutecznioném, „*Liquentur leni igne*" albo, (co nader rzadko bywá potrzebném) *coque adfundendo sensim pauxillum aquae ad perfectam solutionem usque*, np: chcąc niedokwasy ołowiu w oléiach lub siarkę w mydle dokładnie rozpuścić; a skoro od tégo stopnia ognia, utraty części skutecznych z czynionych dodatków, obawiać się musimy, „*remotis ab igne admisce*" i t. p.

Porządek szeregowánia ingredyiensów według prawideł ogólnych (§. 18. D. i E.) układá się.

Doza ogólna stosuie się do szczególnéy i częstości iéy używania, nié mniéy do trudności i łożonych kosztów na iéy sporządzanie, więc czasém tylko 2 drachmy, a czasém cały funt wynosić może; lecz rzadko kiedy ilość 2 uncyy przewyższa. — Szczególna według podobieństwa do postaci ciał powszechnie znanych, np: w ilości soczewicy, grochu, orzecha laskowego gałki muskatołowéy, albo według łyżeczek od kawy, lub wskazanego podziału dozy ogólnéy ustanawia się. Dla osób maiętniéyszych, zwłaszcza gdy od naczkolwiek małego uchybienia dozy szczególnéy złych skutków obawiać się trzeba, każdą z nich odważyć i w papiérze woskowanym wydadź się zaleca. —

Signatura wyraża rzeczoną ilość szczególną, częstość i czas, iéy powtórzenia, miéysce i sposób użycia właściwy; nié mniéy czas przez którén wcieranie trwać má, ile że maść czasém tylko za ciało pośrzednicze ręki wciéraiącéy, t. i. dla ułatwienia iéy ruchu i zapaleniu miéyscowemu zapobiegania służy, tak iż przepisywanie iéy, raczéy tarcie samo i wzbudzoną przez nie większą żył ssących czynność zamierzá. Ustnie zaś opowiadá się choremu, w pewnych przypadkach (zapobiegaiąc by przez nastąpić mogącą rezorbcyią naczyniczką skutku lékarstwa nié stała się, a przez to choroby nabawiła), aby osoba wcieranie uskuteczniaiącá, rękę swą pęcherzém wieprzowym okryłá, w niektórych przypadkach pęcherz zwyczayny t. i. powietrzém wydęty młodego cielęcia bywá náydogodniéyszém ciałém pośrzedniczém do uskutecznienia podobnych wciérań, ile że przy sprężności właściwéy, bywá gładkim i powierzchni

ciała ludzkiégo bynáymniéy nié razi. W niektórych przypadkach wciéranie przyzwoiciéy pędzlém przedsiębierze się, albo samá maść na szarpił, irsze lub pęchérzu wieprzowym rozpostartá, bezśrednio do miéysca ciérpienia przykładá.

Przepisy téy formy tyczącé się dzielimy, na

a. Przepisy proste.

N. 294.

℞. Unguenti Hydrargyri ciner: Dr: dimidiam
D: tales doses Nro viii charta cerata seorsim involutae in scatulam. Signa: *Co wieczór część oddzieloną w udá wciérać.* —

b. Z połączénia maści officynalnych z innémi śrzodkami wynikłé.

N. 295.

℞. Acidi acetici Unc: unam
Unguenti rosati
Olei Olivarum ana Sesquiunciam
M: exacte F: Unguentum. D: in vitrum. Signa: *W ilości grochu, dwa razy dniém wciérać.* —

N. 296.

℞. Gallarum turcicarum finissime pulv: Unc: dimid:
Ung: Linariae Sesquiunciam
M: F: Unguentum. D: ad vitrum. Signa: *Na szarpii rozpostartszy, zewnątrz przyłożyć.* —

N. 297.

℞. Ung: Hydrargyri rubri Unc: dimid:
Folior: Sabinae finiss: pulv: Dr: unam
M: exacte F: Unguent: D: ad vitrum. Signa:
Do opatrywania.—

c. Przepisy magistralné, takowé mogą bydź,

a. Samém zmięszániém środków przydatnych sporządzáné np:

N. 298.

℞. Hydrargyri oxydulati nigri
Camphorae rasae ana Dr: unam
Opii puri pulv: Scrup: unum
Adipis suillae lotae Unc: unam
M: exacte longa triturationе F: Unguentum
D: in vitrum. Signa: *Cztéry razy dniém w jłości orzecha laskowégo w szyię wciérać.*—

N. 299.

℞. Kali sulphurati Unc: unam
in subtilissimum pollinem trito admisce
Liquoris Kali cauſtici Unc: dimidiam
Saponis viridis Uncias quinque
D: in vitrum. Signa: *Z rana i wieczorém w członki zewnętrzné na przemian wciérać.*—

N. 300.

℞. Mangani oxydati nigri pulver: Unc: dimid:
Unguenti rosati Sesquiunciam

M: F. Unguentum D: ad vitrum. Signa:
Z rana i wieczorém wcierać.—

Grille.

N. 301.

R. Hydrargyri muriatici corrosivi Dr: unam
Finiss: pulveratum M: in mortario vitreo
per sesquihoram cum
Adipis suillae lotae Uncia una
F: Unguentum D: in vitrum. Signa: *Co wieczór* $\frac{1}{18}$ *część w podeszwę na przemian wcierać, powiększaiąc powoli ilość aż do* $\frac{2}{9}$.— Cirillo.

N. 302.

R. Cerae albae Dr: duas
Butyri recentis insulsi Dr: sex
Liquatis admisce terendo
Arsenici albi Gr: quatuor
F: Unguentum D: ad vitrum. Signa: *Trzy razy dniém wrzód opatrywać.*—

N. 303.

R. Ol: Nuciftae pressi Sesquiunciam
— Menthae crispae
— Foeniculi ana Dr: duas
Liquata misce F: Unguentum Signa:
Trzy razy dniém w brzuszek wcierać. (54.)

(54) Maści wonne do wcierań przeznaczane, zwłaszcza takie, w których składzie oléy muskatołowy wyciśnięty znaydował się, nazywano dawniéy *Balsama*; a oléy sam, z tego względu *Corpus pro balsama*. —

N. 304.

℞. Butyri recentis loti Dr: duas
Hydrargyri oxydati rubri Gr: sex
Zinci oxydati Gr: duodecim
Camphorae rasae Gr: duo
M: exacte F: Collyrium (55). D: ad fictile porcellaneum. Signa: *W jłości soczewicy z rana i wieczorém w powieki wcierać.*

§. *Przepisy magistralné gotowaniém sporządzane.*

N. 305.

℞. Cort: Mezerei minutim incisi Libram dimidiam infunde
Aquae pluvialis fervidae Libra una
et digere per horas xxiv: dein contunde in mortario ferreo et massam homogeneam coque additis
Axungiae Porci Unciis octo
ad consumtionem humiditatis. Axungiae denique per prelum missae, admisce terendo
Cerae citrinae Unc: duas
Olei de Cedro Unc: dimidia
prius liquatas F: Unguentum. D: ad fictile porcellaneum Signa: *Z rana i wieczorém w ramiona wcierać.*

N. 306.

℞. Rad: Helenii pulveratae Libram dimidiam
Aquae pluvialis Libram unam

(55) Μύσοκολλύριον.

Mixta coque ut in mucaginem vertantur dein admisce
Butyri recentis insulsi Unc: tres
et coque ultra ad unguenti mollioris consistentiam usque. D: in vitrum. Signa: *Co wieczór w całe ciało wcierać, a co poranek mydłem ie obmywać.* —

Brueckmann.

KONIEC.

OMYŁKI.

Strona	6	rząd	6,	zamiast wszelkim czytay wszelkiém.
—	14	—	8,	zamiast hypochondrykowi czytay hypochondryków.
—	14	—	9,	zamiast prawdziwość czytay prawdziwości.
—	14	—	15,	zamiast iakie czytay iaki.
—	14	w przypisku	2,	czytay ἀντιπαττάσης.
—	18	rząd	12,	zamiast wyszczególniłém, okoliczności czytay wyszczególniłem okoliczności.
—	23	—	1,	zamiast á·a czytay aa.
—	59	—	12,	zamiast godzin, czytay godziny.
—	84	—	5,	zamiast Catechuana czytay Catechu ana
—	110	—	23,	zamiast mniészey czytay mniéyszey.
—	116	—	1,	zamiast Fffunde czytay Effunde.
—	134	—	18,	zamiast Plenk czytay Plenck.
—	165	—	19,	zamiast Skeete czytay Skeete.
—	220	—	6,	zamiast konserwy czytay konserwa.
—	222	—	5,	zamiast przyrówniaiąc czytay przyrównaiąc.

BIBLIOTEKA AKAD. MEDYCZNEJ W LUBLINIE

Uniwersytet Medyczny w Lublinie
nr inw.: XX - 39997
BG 39054